

EL LLEGAT CULTURAL
DE LA SERRA DE

TRAMUNTANA

EL LLEGAT CULTURAL DE LA SERRA DE TRAMUNTANA

SERRA DE **TRAMUNTANA** MALLORCA
PATRIMONI MUNDIAL

El llegat cultural de la serra de Tramuntana

Coordinació

Lourdes Melis Gomila. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts i secretària del Laboratori de Turisme Cultural. Universitat de les Illes Balears
Maria Moll Mas. Consorci Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial

Textos

Lourdes Melis Gomila
Paula Nigorra Vaquer

Col·laboració

Universitat de les Illes Balears
Sebastià Serra Busquets. Catedràtic d'Història Contemporània i professor emèrit

Consorci Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial
Josep Bernales Sastre. Cap de servei tècnic
Marta Carol Saumell. Tècnica en Comunicació Digital

Consell de Mallorca
Gabriel Ordinas Marcé. Tècnic superior de Patrimoni Etnològic

Disseny i maquetació

Ravanetto

Revisió

Secció de Patrimoni Arqueològic, Paleontològic i Etnològic del Consell de Mallorca
Secció d'Assessorament Lingüístic del Consell de Mallorca

Fotografies

Fons del Consorci Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial
Part de les imatges han estat cedides per:

Ajuntament d'Alaró	Coster Art i Natura (Pollença)
Ajuntament de Calvià	Jardins d'Alfàbia (Bunyola)
Ajuntament d'Escorca	Jaume Andreu Galmés
Ajuntament d'Estellencs	La Trapa (Andratx)
Ajuntament de Puigpunyent	Museu Balear de Ciències Naturals (Sóller)
Ajuntament de Valldemossa	El Museu Marítim de Mallorca - Museu de la Mar de Sóller
CCA Andratx (Andratx)	Museu Dionís Bennàssar (Pollença)
Cel·la Chopin i George Sand (Valldemossa)	Museu Municipal de Pollença (Pollença)
Fotografia de la portada cedida pel Museu Marítim de Mallorca - Museu de la Mar	Possessió de Son Marroig (Deià)

Edició

Consorci Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial

Impressió

Esmert

Depòsit legal

PM 01546-2023

Índex

Presentació	
Pròleg	
Andratx	11
Calvià	18
Palma	23
Estellencs	27
Puigpunyent	31
Banyalbufar	36
Esporles	40
Valldemossa	46
Deià	53
Sóller	59
Fornalutx	68
Bunyola	73
Santa Maria del Camí	80
Alaró	85
Lloseta	91
Mancor de la Vall	96
Selva	101
Escorca	107
Campanet	116
Pollença	121
Glossari	130

Presentació

Un llegat valuós

La gestió cultural d'un patrimoni mundial com és la Serra de Tramuntana és un repte perquè és un patrimoni viu i viscut, amb una població activa i participativa, amb iniciatives de particulars, d'entitats i de la mateixa administració amb un objectiu comú: preservar la riquesa cultural i patrimonial d'una terra que, de ser inhòspita per causes meteorològiques i orogràfiques, ha passat a ostentar una riquesa patrimonial i manifestacions culturals, patrimonials i artístiques de gran nivell.

El Consorci Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial treballa per donar a conèixer els motius pels quals aquest gran territori va ser declarat patrimoni mundial per la Unesco el 2011 en la categoria de paisatge cultural. L'edició de La Serra de Tramuntana. Poble a poble, un recull de rutes amb atenció als elements etnològics i patrimonials més destacats de cada municipi; el mapa de les rutes culturals o la reforma del centre Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial Unesco Paisatge Cultural a Raixa (Bunyola), són només algunes de les accions per dinamitzar la Serra culturalment i socialment.

Vos presentam ara El llegat cultural de la Serra de Tramuntana, una aproximació als espais expositius i museogràfics municipi per municipi, a més de les manifestacions culturals i elements etnològics de més importància. Una altra manera de poder gaudir del testimoni de generacions que han passat per aquí. Una manera de conèixer-la, per estimar-la i tenir-ne cura.

Llorenç Galmés Verger
President del Consorci Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial
President del Consell de Mallorca

Pròleg

A la serra de Tramuntana es concentren una gran quantitat de vestigis patrimonials de diferent naturalesa. Tots són testimoni de l'evolució històrica, cultural i social d'aquesta zona, però també són representatius de tot Mallorca. Per això, es pot afirmar que és un extens espai cultural a l'aire lliure.

Aquesta constatació no és actual, ja que la riquesa de la Serra, sobretot natural i paisatgística, ha estat reconeguda al llarg de la història. Els viatgers que arribaren a Mallorca, sobretot a partir del segle XIX, quedaren sorpresos pel paratge de la serra de Tramuntana i deixaren constància de les impressions que els causava, tant per escrit com en forma de pintura o dibuix. A partir d'aquest moment, la presència d'artistes, escriptors, fotògrafs, poetes, historiadors i científics en general, serà habitual en aquesta zona i tots ells contribuiran a donar a conèixer aquesta part de l'illa arreu del món.

En aquest sentit, les mesures de recuperació i protecció començaren ben aviat. Un dels divulgadors més primerencs i significatius de la importància de la Serra fou l'arxiduc Lluís Salvador, a final del segle XIX.

Institucionalment, l'elevat valor paisatgístic de la serra de Tramuntana es va reconèixer per primera vegada l'any 1972, quan es va declarar paisatge pintoresc. Posteriorment, ja dins el segle XXI, se li va atorgar la figura de paratge natural, que es defineix com l'espai natural relativament extens en el qual coexisteixen activitats agrícoles, ramaderes o pesqueres, de transformació agrària i activitats d'altres sectors econòmics que fan compatible la conservació amb el desenvolupament sostenible, i configuren un paratge de gran interès ecocultural.

Dins la riquesa de la Serra, s'inclouen, com no pot ser d'altra manera, els espais museístics i culturals, ja que custodien una part molt important del patrimoni i són generadors d'iniciatives artístiques, culturals i socials.

Per això, aquesta publicació pretén valorar els equipaments culturals ubicats als municipis que formen part de la declaració de la Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial de la UNESCO en la categoria de paisatge cultural. Bàsicament, s'hi han inclòs els museus i les col·leccions museogràfiques de caràcter permanent, tant públics com privats, ubicats en un edifici o a l'aire lliure, que ofereixen una visita oberta al públic, ja sigui amb un horari estable o amb reserva prèvia. Cal tenir en compte que alguns espais presenten una certa estacionalitat en l'obertura, ja que durant la temporada d'hivern redueixen l'horari o, fins i tot, romanen tancats i només obren per a visites concertades.

Dels equipaments culturals recollits en aquesta publicació, destaca la varietat temàtica de les col·leccions i exposicions, a través de les quals es pot no només recórrer la història de la Serra, sinó també descobrir algunes de les seves construccions més representatives, tant de caràcter civil com religiós, com ara la Cartoixa de Valldemossa, el Museu de Lluç o Son Marroig.

Sens dubte, un dels testimonis patrimonials més significatius que mostren els espais museístics és la producció artística que s'ha desenvolupat a la serra de Tramuntana, sobretot a partir del segle XIX. Artistes de fora com Joaquim Mir, Anglada Camarasa, Santiago Rusiñol, Josep Coll Bardolet, Tito Cittadini, Sebastià Junyent, Francisco Bernareggi o Miguel Àngel Campano, entre d'altres, o els mallorquins, com els anomenats de l'Escola de Pollença, Antoni Ribas Prats, Joan Antoni Fuster Valiente o Juli Ramis, i altres figures de renom internacional, com Joan Miró i Pablo Picasso, són presents als museus d'aquest territori.

Però el repertori museístic és encara més extens i engloba altres temes que no es poden deixar de comentar. Un dels més significatius és el de l'arxiduc Lluís Salvador, que ja s'ha esmentat. Aquest personatge i l'aportació que va fer no només al territori del nord de Mallorca, sinó a totes les Balears, es pot conèixer a través de les exposicions que es mostren als museus inclosos en aquesta publicació.

Així mateix, no es pot deixar de banda la producció literària d'autors com Ramon Llull, George Sand, Rubén Darío, Robert Graves, Llorenç Riber, Miquel Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver, Llorenç Villalonga, Miquel Ferrà o Baltasar Porcel, que, per raons diverses, estan vinculats a la serra de Tramuntana i han contribuït a la seva riquesa patrimonial. Altres tipologies patrimonials custodiades als museus són la religiosa, l'etnogràfica o la marítima.

D'altra banda, destaca la varietat que els centres presenten quant a ubicació, ja que de vegades són sales polivalents, però també hi ha espais que disposen d'un centre dedicat exclusivament a programes d'activitats culturals i cíviques. En aquest sentit, cal fer una menció especial d'aquells que estan ubicats en edificis amb una importància patrimonial destacable i que han estat restaurats, adaptats i habilitats per funcionar com a espai cultural. Aquests tipus d'iniciatives són un testimoni directe dels nous usos i de les relacions actuals que es produeixen entre el patrimoni de la serra de Tramuntana i la societat que l'habita.

Per tots aquests motius, els museus i centres culturals són considerats un element indispensable per entendre i valorar l'oferta cultural, artística i patrimonial de la Serra.

Aquesta publicació, a més, ofereix una visió general dels vestigis patrimonials de caràcter etnològic més representatius la Tramuntana, tots ells vinculats a l'explotació dels recursos naturals que s'hi han produït al llarg de la història. S'han descrit una part d'aquelles restes que actualment poden visitar-se i que són testimoni d'activitats tradicionals, com la producció de neu, de carbó, de calç, d'oli i de farina. En aquest sentit, el lector trobarà informació sobre les cases i els pous de neu, els rotlos de sitja, les barraques de carboner, les tafones i els molins de vent. També s'hi han inclòs algunes referències sobre el patrimoni hidràulic, com els aljubs i les fonts.

Pel que fa a la delimitació territorial, s'ha considerat el territori inclòs en la declaració de la Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial per la UNESCO el 29 de juny de 2011, en la categoria de paisatge cultural. En total, s'inclouen deu municipis: Calvià, Andratx, Palma, Estellencs, Puigpunyent, Banyalbufar, Esporles, Valldemossa, Deià, Sóller, Fornalutx, Bunyola, Santa Maria del Camí, Alaró, Lloseta, Mancor de la Vall, Selva, Escorca, Campanet i Pollença.

Malgrat que la declaració de la UNESCO no recull la totalitat del territori municipal d'alguna d'aquestes localitats, s'ha considerat oportú parlar de tots els elements patrimonials significatius que, d'alguna manera, han contribuït a format el paisatge cultural actual. En aquest sentit, també s'ha tingut en compte la proposta d'ampliació de la zona declarada patrimoni mundial i que és objecte d'anàlisi en la proposició de llei de protecció de la serra de Tramuntana que tramita el Consell de Mallorca.

Un altre criteri que ha estat decisiu a l'hora de seleccionar i tractar el contingut de la guia ha estat la categoria en què es va classificar la serra de Tramuntana: paisatge cultural. Aquest concepte fa referència no només al patrimoni natural i paisatgístic, sinó a la seva relació amb l'ésser humà al llarg de la història.

Per tant, allò que aporta un valor patrimonial únic a la zona nord de Mallorca és la petjada que la societat hi ha deixat des de la prehistòria fins avui. En consonància amb aquest concepte, en alguns casos, el patrimoni s'ha tractat en relació amb les principals rutes, itineraris i camins existents a la Serra.

Conèixer el patrimoni museístic, etnològic i cultural de la serra de Tramuntana, permet precisar quina ha estat la relació de la societat amb aquesta part de territori mallorquí, però també la història econòmica i cultural de la zona.

Per protegir i conservar aquest paratge que forma part del patrimoni mundial de la UNESCO, és indispensable considerar-lo com un ésser viu, en evolució i canvi constants, íntimament lligat a la societat que l'habita i el transforma, dins la qual s'inclou la població local, però també la forana. Al cap i a la fi, la situació no ha canviat tant: la serra de Tramuntana continua essent un paratge de somni que tothom vol viure, conèixer i experimentar.

Aquesta publicació permet endinsar-se en cada un dels pobles i municipis de la serra de Tramuntana des de la perspectiva de la cultura i a partir de la dimensió humana i de l'humanisme, tan necessari en els temps presents.

Sebastià Serra Busquets
Paula Nigorra Vaquer
Lourdes Melis Gomila

ANDRATX

Andratx té una costa accidentada, esquitxada d'illots, però també un interior muntanyós marcat pels darrers cims de la Serra.

RUTES CULTURALS

De s'Arracó a la Trapa

ANDRATX

Andratx és el municipi més occidental de la serra de Tramuntana i es caracteritza per tenir una costa accidentada, on hi ha enclavaments tan importants com l'illot des Pantaleu, l'illot de sa Mitjana o l'illa de sa Dragonera, que són públics i conformen un dels parcs naturals de les Illes Balears.

Però el poble no només té un intens passat mariner, sinó que el seu interior muntanyós, marcat pels darrers cims de la Serra, també el convertí en un indret de grans possessions olivares. L'elevació més important d'Andratx és la mola de s'Esclop.

El municipi es distribueix en cinc nuclis de població: la vila d'Andratx, el port d'Andratx, s'Arracó, Sant Telm i es Camp de Mar.

La Trapa

Centre Cultural d'Andratx

La vila d'Andratx és el centre administratiu i cultural del municipi i hi trobam nombroses infraestructures culturals com ara la sala d'exposicions de l'Ajuntament, la Biblioteca Municipal -situada a l'edifici de la Cúria-, l'auditori de l'Escola Municipal de Música -que funciona com una sala de concerts-, o el Teatre de sa Teulera.

El Centre Cultural d'Andratx, situat al barri de sa Coma, a les afores de la vila, està centrat en l'art contemporani, organitza entre tres i quatre exposicions internacionals cada any, a més d'una exposició individual d'un artista de les Illes Balears. També compta amb una galeria d'art i un arxiu on es recullen totes les exposicions que s'hi han programat. Finalment, una de les particularitats d'aquest espai és que organitza anualment una residència artística.

Centre Cultural d'Andratx

Castell de Sant Telm i centre d'interpretació de les torres de defensa

de Mallorca

El castell de Sant Telm és un conjunt constructiu del segle XIII edificat per ordre de Jaume II perquè servís com hospital de quarantena per a mariners i pescadors. També comptava amb un oratori i amb una torre de defensa que s'afegí posteriorment, l'any 1531. A finals del segle XVI deixà de funcionar com a hospital, però s'hi mantingueren les funcions de l'oratori i de la torre. Al segle XIX, la finca fou adquirida per l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria.

Castell de Sant Telm

Adreça: carrer de sa Torre, 1, 07159 Andratx

Telèfon: 971 760 646

Web: fundacioillesbalears.org

Adreça electrònica: fib@fundacioillesbalears.org

Horari: cal concertar cita a rduran@lucus.com

L'any 1949 fou catalogat com a bé d'interès cultural, però quan el conjunt fou comprat per la Fundació Illes Balears, el 1995, estava en un estat ruïnós. La rehabilitació es perllongà fins al 2005, quan fou reobert al públic.

Actualment, les instal·lacions compten amb un pati, una hostatgeria privada amb cinc dormitoris, un menjador, l'oratori i l'antiga torre. A més, estan rodejades d'un entorn forestal de trenta-vuit mil metres quadrats.

Castell de Sant Talm

La torre de defensa està conformada per una planta baixa, una primera planta i una terrassa descoberta amb un canó. L'any 2014 s'hi inaugurarà el centre d'interpretació de les torres de defensa de Mallorca, que explica la història i la importància per a l'illa d'aquestes construccions al llarg dels segles. També s'hi poden trobar objectes característics de la tasca dels torrers.

Centre de recepció dels visitants de sa Dragonera i exposició sobre els fars de l'illa

El centre de recepció dels visitants de sa Dragonera compta amb una petita sala configurada a la manera d'un centre d'interpretació del parc natural, amb explicacions sobre la riquesa natural de l'entorn de l'illa, la flora i la fauna, els elements etnològics i la història de la seva explotació i, posteriorment, de la seva protecció.

Així, s'hi pot veure tant una reproducció a mida real d'un vell marí com una sèrie de cartells i pamflets originals de les diferents accions reivindicatives que es dueren a terme per aconseguir la protecció de sa Dragonera. El procés proteccionista de sa Dragonera, iniciat als anys setanta com una de les primeres mobilitzacions ecologistes de les Illes Balears davant el perill d'urbanització que patia l'illa, acabà el 1995 amb la protecció definitiva gràcies a la figura de parc natural.

Per altra banda, en un dels extrems de l'illa, el far de Tramuntana alberga una exposició explicativa sobre la història i la funcionalitat dels diferents fars de l'illa.

Sa Dragonera

Adreça: Es Lledó, illa de sa Dragonera, 07159 Andratx

Telèfon: 971 180 632

Web: dragonera.conselldemallorca.cat

Adreça electrònica: educacionambiental@conselldemallorca.net

Horari: obert tot l'any, excepte els dies de temporal marítim

S'Arracó

Té els seus orígens en una sèrie d'alqueries, però no es configurà com a poble fins al segle XVIII, al voltant de la capella del Sant Crist. Actualment, es caracteritza per la seva arquitectura modernista construïda entre finals del segle XIX i principis del segle XX, per emigrants enriquits que havien anat a fer fortuna, sobretot, a França i a Cuba. És el nucli

de població que ha patit menys expansió urbanística i que conserva un ambient més tradicional. Hi destaca tant el teatre com el centre cultural, en funcionament des de 1982.

Sant Telm

A començaments del segle XIV es construïren, sobre un petit turó, un hospital i una capella protegits amb una torre de defensa que foren l'origen de l'actual nucli de Sant Telm, patró dels navegants. Amb el temps, Sant Telm es convertí en un petit poble de pescadors, la fesomia del qual s'ha vist fortament trastocada per l'expansió urbanística del municipi d'Andratx.

Molins

Un element etnològic característic de la vila d'Andratx, perquè es pot veure des de qualsevol punt del poble, són els tres molins de vent fariners de sa Planeta, construïts al segle XVIII. Antigament, aquesta zona era coneguda com ses Forques o la comuna d'Andratx. El conjunt deixà de funcionar al segle XX. Dels tres molins, només un és de titularitat pública i ha estat restaurat entre l'Ajuntament d'Andratx i el Consell de Mallorca. Per la seva situació, des dels molins hi ha una espectacular vista panoràmica d'Andratx.

Molí de sa Planeta

Torres de defensa

Des de la costa d'Estellencs, la primera talaia costanera que trobam és la torre Nova de s'Evangèlica, construïda entre 1617 i 1619. A continuació, ja davant sa Dragonera, hi ha les torres de Cala en Basset i de Sant Telm, ambdues construïdes per controlar el canal de sa Dragonera. La primera data de 1583, però fou modificada entre 1938 i 1939. És una torre cilíndrica que també es coneix com a torre de la Rabassada. La segona, de la qual ja se n'ha parlat, es troba situada dins el castell de Sant Telm.

A continuació ve la torre de sa Mola, situada a la part més elevada del port d'Andratx i també coneguda com torre de Sant Carles. És una torre troncocònica del segle XVI aixecada sobre les runes d'una altra molt més antiga.

La torre del cap Andritxol es troba a la part oposada del municipi, just al límit amb Calvià. Situada dins una àrea natural d'especial interès (ANEI), a uns cent-vuitanta metres sobre el nivell del mar, es tracta d'una torre de finals del segle XVI que fou reformada el 2003.

Ja a la vila d'Andratx, no és gaire clar l'origen de la torre de So Na Galiana, ja que tant podria haver format part de la murada del segle XV com d'una casa particular del segle XVI. Aquest darrer és el cas de la torre del castell de Son Mas, antigament anomenada torre del Sagrament, que fou atacada el 1578. També eren torres particulars les de So n'Esteve, situada a les afores de la vila d'Andratx, i de So n'Orlandis, que es troba entre la vila i el port.

L'illa de sa Dragonera també compta amb les seves pròpies torres de defensa. De la més antiga, de finals del segle XIV, no en queda cap resta perquè s'hi construï damunt el far de na Pòpia, que és al punt més elevat de l'illa (343 m). L'altra, la torre de Llebeig, data de 1585, és de planta circular i està situada a uns seixanta metres sobre el nivell del mar.

A més de les talaies costaneres, moltes possessions comptaven també amb torres de defensa. Per exemple, la possessió de So n'Esteve, que domina bona part de la vall d'Andratx, es caracteritza per la seva estructura interior gairebé inalterada i per una torre de defensa acabada durant el segle xv.

Des dels límits de So n'Esteve fins a la mar i des de la cova Roja fins al Camp de Mar hi havia l'antiga alqueria del Port, que era la més extensa del municipi. Posteriorment, una part d'aquests territoris es convertiren en la possessió de So n'Orlandis, que compta amb una torre del segle xvi.

La possessió de s'Alqueria és, juntament amb So n'Esteve, una de les més ben conservades del municipi. Situada als peus de la mola de s'Esclop, presenta una torre de defensa adossada a l'esquerra de la façana principal.

Finalment, la torre de la possessió de Son Fortuny es començà a construir el 1340 i era, originalment, exempta.

Sa Dragonera

L'illa de sa Dragonera, pel seu gran interès naturalístic i etnològic, forma part d'un dels parcs naturals que hi ha a les Illes Balears, juntament amb els illots des Pantaleu i de sa Mitjana. Les tres illes, en conjunt, són un important lloc de pas d'aus migratòries i, a més, conformen un ecosistema marítim únic del qual, fins als anys seixanta, en formava part la foca monjo de la Mediterrània o vell marí, un animal en perill d'extinció que sembla que, recentment, hauria pogut tornar a sa Dragonera. No es pot oblidar tampoc la presència d'una espècie endèmica: la sargantana balear.

Sa Dragonera

Al petit port natural de sa Dragonera, anomenat es Lledó, només s'hi pot arribar en barca des de Sant Telm o des del port d'Andratx, ja que la navegació d'embarcacions recreatives està restringida.

A més del far de na Pòpia, que funcionà entre 1852 i 1910, hi ha els fars de Llebeig i de Tramuntana, que es construïren per substituir na Pòpia. El far de Llebeig fou obra de l'enginyer Eusebi Estada i consta d'una plataforma d'anivellament del terreny, les

edificacions del far i la residència del faroner. El de Tramuntana, situat a l'extrem oposat de l'illa, també està format pels mateixos tres elements. Aquestes construccions són les que regeixen els itineraris que els visitants poden fer per l'illa. Es pot fer l'itinerari cap al far i la torre de Llebeig, cap al far de Tramuntana o bé cap a na Pòpia.

La Trapa

El Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB) va comprar aquesta finca l'any 1980. Deu el seu nom a un grup de monjos trapencs que, fugint de la Revolució Francesa, fundaren un monestir l'any 1810 a la vall de Sant Josep, que fou abandonat pocs anys després. Amb posterioritat, la finca es dedicà a l'explotació agrícola i, finalment, fou adquirida pel GOB per subscripció popular.

La finca, dedicada sobretot als cereals i a la ramaderia, destaca tant per les marjades com pel sistema hidràulic, format per fonts de mina, pous, canaletes i safareigs. Tots aquests elements, construïts pels monjos, permetien aprofitar per a l'agricultura uns terrenys molt pedregosos i amb gran desnivell. També s'hi poden trobar rotllons de carboner, forns de calç, eres i un molí de de sang fariner, que és un dels espais més ben conservats, ja que ha estat restaurat recentment.

La Trapa

Adreça: camí de la Trapa, 07159 Andratx

Telèfon: 971 496 060

Web: latrapa.org

Adreça electrònica: info@gobmallorca.com

Horari: obert a l'ús públic tot l'any

La Trapa és, alhora, un dels millors miradors de sa Dragonera. S'hi pot arribar des de Sant Telm pel camí de Can Tomeví; des de s'Arracó pel camí Vell o, entre aquests dos nuclis, pel coll de ses Ànimes. Del coll de sa Gramola també parteix un altre dels itineraris que va cap a la Trapa. S'hi poden veure algunes sitges i una cabanya de roter. La cobertura telefònica és escassa i la finca no compta amb cap servei ni hi ha aigua potable.

La Trapa

Son Mas

La imponent possessió de Son Mas, també coneguda com a Alqueria dels Serriols, està situada damunt un turonet i controla tota la vall. Les antigues cases passaren per una sèrie de reformes al segle XX, seguint l'estil historicista neogòtic, que li conferiren la seva actual fesomia de castell. Actualment, s'hi troben ubicades les dependències de l'Ajuntament i l'accés és lliure.

Possessió de Son Mas

Adreça: avinguda de la Cúria, 1, 07150 Andratx

Telèfon 971 628 000

Horari: consultar amb l'Ajuntament d'Andratx

CALVIÀ

Calvià és el setè municipi més extens de l'illa i els seus nuclis més tradicionals són la vila de Calvià i es Capdellà, ambdós a l'interior, però també disposa de nombrosos nuclis costaners fruit del desenvolupament turístic.

RUTES CULTURALS

Es Capdellà i finca pública de Galatzó

CALVIÀ

El terme municipal de Calvià és el setè més extens de l'illa i es troba al límit de ponent de la serra de Tramuntana. Al nord, limita amb Estellencs i Puigpunyent; a l'oest, amb Andratx; a l'est, amb Palma i al sud, amb la mar. Els seus nuclis més tradicionals són la vila de Calvià i es Capdellà, ambdós a l'interior, però també disposa de nombrosos nuclis costaners, fruit del desenvolupament turístic, com Magaluf, Portals Nous, Santa Ponça, Costa de la Calma, Costa d'en Blanes, etc.

El municipi està format per tres grans àrees de paisatge: la costa, les valls i la muntanya. Els seus cinquanta quilòmetres de costa es caracteritzen per la presència de badies importants, com la de Magaluf o la de Santa Ponça, però també per una sèrie d'illots, com les illes Malgrats o Illetes.

Puig de Galatzó

Sa Societat

A la vila de Calvià hi ha una sala d'exposicions amb una programació especialment significativa pel que fa a la fotografia i a l'art contemporani. A l'ajuntament vell hi ha ubicada l'escola de música, mentre que el casal de Can Verger alberga la biblioteca.

Un espai cultural singular és sa Societat, una antiga Societat de Socors Mutus de la Unió Obrera de Calvià fundada el 1908. L'edifici, inaugurat el 1933, s'hagué de rehabilitar l'any 1995 i, actualment, s'hi fan representacions teatrals, concerts, conferències, cinema, etc.

Parc Arqueològic del Puig de sa Morisca

El terme municipal de Calvià disposa de més de cinquanta jaciments arqueològics de diferents períodes cronològics. Un dels més destacats, tot i que es troba fora dels límits de la declaració de la serra de Tramuntana patrimoni mundial UNESCO, és el del puig de sa Morisca, a Santa Ponça, convertit en un parc arqueològic en un projecte desenvolupat des del 1997 entre l'Ajuntament i la Universitat de les Illes Balears. S'hi pot visitar una de les concentracions més importants de jaciments arqueològics de Mallorca, en sis quilòmetres d'itineraris oberts al públic.

Parc Arqueològic del Puig de sa Morisca

Adreça: Puig de sa Morisca, 17, 07180 Calvià

Telèfon: 971 139 218

Web: calvia.com

Adreça electrònica: info@calvia.com

Horari: obert les 24 h

Talaiot del Puig de sa Morisca

Recentment, s'ha incorporat al parc un museu dedicat a acollir les peces obtingudes durant les campanyes d'excavació. A més, l'edifici del museu disposa d'una sala per a exposicions temporals, laboratoris de restauració i un espai dedicat a la difusió i a la didàctica per als més petits, fet que implica un ús educatiu important d'aquesta infraestructura.

El museu, que està preparant la seva obertura al públic, serà el lloc d'accés al parc arqueològic i, per tant, el punt de partida dels diferents itineraris que s'ofereixen. A més, funcionarà, en certa manera, com a centre d'interpretació del jaciment.

Museu del Parc Arqueològic del Puig de Sa Morisca

Es Capdellà

El llogaret des Capdellà conserva bona part de la seva essència rural, amb nombroses cases d'estil popular, decoració tradicional i algunes mostres de teules pintades. Els seus orígens daten de final del segle XVII, amb l'establiment de jornalers de possessions pròximes, com Galatzó o Peguera. El llogaret gaudeix d'un local municipal que funciona com a infraestructura cultural i que també compta amb una sala d'exposicions a la planta baixa.

Santa Ponça i el desembarcament de Jaume I

Santa Ponça també queda fora del límit de la declaració de la UNESCO. Tot i així, és coneguda per una fita històrica molt important, que és objecte de celebracions anuals: el desembarcament de Jaume I el setembre de 1229, amb la finalitat de conquerir Mallorca. A la zona del desembarcament, coneguda com sa Caleta, hi ha una creu monumental de 1929 que recorda l'efemèride. Hi ha una programació anual d'activitats commemoratives de la conquesta, a més d'una ruta cultural.

Molins

Els molins són un element etnològic significatiu de Calvià, ja que reflecteixen l'activitat agrícola intensa que tingué el poble gairebé fins als anys cinquanta del segle XX. Al nucli històric, hi ha dos molins situats al carrer des Collet. El primer dels molins té una torre cilíndrica, un habitatge i una escala de caragol. Al segon, la torre, de pedra vista, es troba mig ensorrada. Al mateix nucli, però situat a la part alta sobre un turó, hi ha el molí des Castellet, que es troba en bon estat de conservació. As Capdellà hi ha el molí Nou, de base quadrada i construït cap al 1850. A Santa Ponça hi ha un molí de mitjan segle XIX restaurat en el 1995.

Molí de Santa Ponça

Arquitectura defensiva

La costa extensa del municipi de Calvià disposa d'un gran nombre de construccions defensives. Les incursions constants dels pirates i corsaris del nord d'Àfrica varen fer del segle xv i xvi un període difícil per al poble de Calvià, per la qual cosa es construí un sistema de fortificacions costaneres amb nombroses torres de defensa, moltes d'elles declarades bé d'interès cultural, com ara es Castellot de Santa Ponça, la torre de Portals Vells, la torre de sa Porrassa o la torre d'Illetes. En el cas de Cala Figuera, no només és important la torre, construïda entre 1579 i 1582, sinó també el far. Es tracta d'una obra de l'enginyer Emili Pou, aixecada entre 1850 i 1870, que actualment es troba en una zona militar.

L'interior de Calvià, tornant als límits del patrimoni mundial, també està ple de construccions defensives. La majoria, com és habitual, lligades a cases de possessió. És el cas de la torre de Son Boronat, de la torre de Son Boira, de la torre de Son Vic i de la torre de So n'Alfonso, entre d'altres.

Galatzó

El puig de Galatzó és l'elevació més important del terme municipal i el primer cim de més de mil metres de la serra de Tramuntana. Altres elevacions rellevants són el puig de sa Torre, el puig de Benàtiga, el congost de s'Estret, els puntals de Valldurgent i la serra de na Burguesa.

Aquest cim es relaciona directament amb l'antiga possessió de Galatzó, que és, actualment, una finca pública titularitat de l'Ajuntament de Calvià. La seva superfície, que supera les mil quatre-cents hectàrees, suposa el 10% del total del municipi de Calvià. Els seus orígens es remunten al segle XIII i en destaca sobretot la tafona, restaurada recentment. S'hi relaciona directament la llegenda de Ramon Burgues Safortesa i Fuster, segon comte de Santa Maria de Formiguera, més conegut com el Comte Mal.

La finca, a més de disposar d'un refugi i ser un lloc on dur a terme activitats a l'aire lliure, alberga activitats culturals a les cases i a la clastra, sobretot durant l'estiu. S'hi programen obres teatrals, concerts i presentacions de llibres, entre d'altres.

Recentment, el Consell de Mallorca i l'Ajuntament de Calvià han restaurat els antics molins fariners de la possessió, que s'abastien de l'aigua de la font des Ratxó, ubicada dins el terme de Puipunyent. Per una síquia d'uns dos quilòmetres, l'aigua arribava al safareig i, a continuació, als molins per fer-los moure. El conjunt molinar s'ha restaurat tot mantenint-ne les tècniques constructives i els materials tradicionals per tal que el resultat sigui fidel a l'original. A més, s'ha reconstruït la maquinària del molí de baix, mantenint-ne també els elements fets de fusta, amb la finalitat de tornar-lo a posar en funcionament i moldre gra per fer-ne farina. El projecte s'ha acompanyat d'uns panells informatius que expliquen tant el funcionament dels molins com també les tasques de restauració.

Dins la finca, l'itinerari de sa Vinya permet veure la font de sa Cometa, una font de mina, i algunes barraques de carboner. Per la seva banda, l'itinerari de ses Sínies passa a prop de diversos rotlls de sitja i forns de calç, un dels quals està restaurat. Es coneixen amb el nom de forns de calç de na Llaneres. A més de Galatzó, també destaquen So n'Alfonso, Son Martí, Son Boronat, Son Roig, Son Sastre, Valldurgent, Benàtiga, Son Pieres, ses Algorfes o Mofarès.

PALMA

Palma connecta amb la Serra de Tramuntana per accesos naturals com els camins de Sarrià i de la finca de Son Gual i les rutes de la serra de na Burguesa.

RUTES CULTURALS

Sarrià i Bunyolí

PALMA

Palma és la capital de Mallorca i de la comunitat autònoma de les Illes Balears. El terme municipal, de més de dos-cents quilòmetres quadrats, és el tercer més extens de l'illa i es troba a la falda de la serra de Tramuntana per l'extrem de ponent.

La ciutat limita amb un total de deu municipis, sis dels quals formen part de la zona declarada patrimoni mundial de la humanitat per la UNESCO: Calvià, Puigpunyent, Esporles, Valldemossa, Bunyola i Santa Maria del Camí.

Del conjunt del terme municipal de Palma, només una petita part de la vessant oest es considera zona UNESCO. És la zona situada al peu de la serra de Tramuntana, que limita amb Calvià, Puigpunyent i Esporles. Així, el relleu ve marcat per un contrast fort entre aquesta part, més muntanyosa, i la resta del municipi, dominat per la planura.

Aquest entorn destaca, des de la perspectiva del paisatge cultural, per un conjunt d'aspectes, com el patrimoni natural, les possessions, les fortaleses, els camins i les restes arqueològiques.

Els accessos a la serra de Tramuntana

Des de Palma, nombrosos accessos naturals condueixen directament al cor de la serra de Tramuntana. Les rutes que comencen a la serra de na Burguesa condueixen directament a Calvià, passant pel mirador de n'Alçamora, Bendinat i arriben a la finca pública de Galatzó. D'altra banda, Palma també dona accés a Puigpunyent, Galilea i a l'entorn del puig de Galatzó.

L'accés a Esporles posa en relleu la importància del camí de Sarrià. A partir d'Establiments, el camí de Sarrià connecta amb el camí des Verger d'Esporles i arriba fins a Maristella. Al mateix temps, des de s'Esgleieta neix l'accés natural directe cap a Valldemossa, a través de la zona coneguda com s'Estret.

En direcció a Bunyola, l'accés des de Palma desemboca al peu de la serra d'Alfàbia, on hi ha la possessió homònima i també la possessió de Raixa, convertida en una de les portes d'entrada més importants de la serra de Tramuntana gràcies al seu centre d'interpretació.

Finalment, l'accés al municipi de Santa Maria del Camí condueix a la coneguda vall de Coanegra, de la qual destaca un conjunt molt significatiu de possessions, i la relació que tenen amb l'avenc de Son Pou i el llogaret d'Orient. Dins la vall de Coanegra neix el torrent homònim que, ja dins el municipi de Palma, a la zona del Pont d'Inca, desemboca en el torrent Gros. El torrent Gros, amb vint-i-cinc quilòmetres, és el més llarg del municipi i va a parar a la badia de Palma, on delimita els barris del Coll d'en Rabassa i el Molinar.

La serra de na Burguesa

La serra principal del municipi de Palma és la de na Burguesa, també coneguda amb el nom de serra d'en Bou. Na Burguesa, amb una alçària mitjana d'uns quatre-cents metres, neix dins el terme municipal de Calvià i arriba fins als voltants de la urbanització de Son Vida. Majoritàriament, està coberta per formacions de pinar i garriga mediterrània.

El puig d'en Bou és l'elevació més alta d'aquesta serra i marca el límit entre els termes municipals de Palma i Calvià. Ara bé, des de na Burguesa també es poden observar punts emblemàtics de la serra de Tramuntana, com la fita del Ram, la mola de Planícia, el puig de Galatzó i el puig de s'Esclop.

El torrent de sa Riera

El torrent de sa Riera neix al terme municipal de Puigpunyent, travessa tota la capital pel centre històric i desemboca a la badia de Palma. El traçat del torrent marca molt clarament la separació entre la serra de na Burguesa i la resta d'elevacions palmesanes que formen part de la serra de Tramuntana: el puig de Canet, la mola de Sarrià, el puig del Canyar i el puig de Bunyolí.

Si la serra de na Burguesa és l'element que connecta els municipis de Calvià i Palma a través de barris com Gènova, a l'altre costat de sa Riera, la serra de Son Marill és l'element que connecta Palma amb Puigpunyent, envoltant el barri de Son Roca.

La font de la Vila

Es coneix amb el nom de font de la Vila un broll natural ubicat molt a prop del campus de la Universitat de les Illes Balears, a devers vuit quilòmetres del centre de la ciutat de Palma, al punt de contacte meridional de la serra de Tramuntana amb el pla de Palma. És un sistema càrstic que presenta cabals variables i brolla per davall terra a devers vuit metres de profunditat.

El sistema d'aprofitament d'aigua, d'origen islàmic, formava una xarxa de síquies i qanats que servien per abastir la ciutat i distribuir l'aigua entre els horts de reguiu. Deu segles després, aquesta font encara representa una de les aportacions d'aigua més importants per a l'abastiment diari de la capital.

Síquia de la Font de la Vila

Possessions

Les possessions històriques de l'entorn de Palma que forma part de la zona declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO tenen una empremta i una personalitat accentuades. En són exemples emblemàtics Son Espanyol, Sarrià, Bunyolí, Son Gual, Son Berga, el Canyar i Santa Eulàlia. Una característica d'aquestes possessions són les tafones. Les diferents cases de possessió daten, majoritàriament, dels segles XVI i XVII, tot i que alguna es remunta a l'època islàmica.

A la possessió de Son Gual hi trobam l'origen d'Establiments Vell, també conegut com es Rutló, creat al segle XVI. En canvi, l'origen d'Establiments Nou, que neix com una ampliació del primer, el trobam a la possessió de Sarrià.

La possessió de Bunyolí es caracteritza per un pati exempt i per la presència d'una tafona de grans dimensions. A prop de la possessió encara es conserva l'aqüeducte que duia l'aigua de la font de Comals.

Finalment, és remarcable com a exemple d'arquitectura defensiva en aquesta zona de Palma la torre de defensa de la possessió de Son Berga.

ESTELLENCES

Estellençs s'enfila en forma de marjades d'olivar i de vinya pel vessant marítim del puig de Galatzó i presenta una línia de costa d'un valor paisatgístic elevat.

RUTES CULTURALS

Camí de la mar

ESTELLENCES

El municipi d'Estellencs, originat entorn d'una antiga cavalleria, de carrers empedrats, s'enfila en forma de marjades d'olivar i de vinya pel vessant marítim del puig de Galatzó. Per acabar, desemboca a la mar per cala d'Estellencs i la seva línia de costa presenta un valor paisatgístic elevat, amb notables cingleres de gran varietat cromàtica i un conjunt d'escars.

El centre històric disposa de dues torres de defensa: la torre adossada a l'església de Sant Joan Baptista, reconvertida en campanar, i la torre de Tem Alemany, ambdues datades del segle XVI.

A la mateixa plaça on hi ha la torre de Tem Alemany s'hi pot trobar una de les tres tafones que hi hagué al poble, la tafona des Forn, que va estar en funcionament fins als anys seixanta del segle XX. Les altres dues, actualment en mal estat o desaparegudes, eren la del carrer de Can Perico Pedro i la de Son Llarg.

En una entrada del poble, arribant des de Banyalbufar, hi ha els vells rentadors d'Estellencs, un espai cobert amb teulada on hi ha una gran pica de pedra amb els costats inclinats cap al centre, adaptats per rentar-hi la roba. Aquests rentadors estaven alimentats per la font des Forat d'Amunt. Habitualment, eren espais públics que es convertien en llocs de reunió i socialització de les dones que hi acudien a fer bugada, però també n'hi havia de particulars a les possessions i als edificis més destacats.

Torre de Tem Alemany

Sala d'exposicions Ses Cotxeres

A l'espai conegut com a ses Cotxeres es duen a terme exposicions de pintura. Es troba aferrat a la biblioteca municipal, configurant el principal espai cultural del poble, centrat en la literatura i l'art.

A més, es pot esmentar que l'església també funciona com un espai de cultura, on són habituals els concerts, i hi destaquen els de guitarra. D'aquesta manera, l'espai urbà entre la plaça, l'església, la torre de Tem Alemany i els rentadors és el centre neuràlgic de la cultura a Estellencs.

Ses Cotxeres

Adreça: carrer de sa Síquia, 14, 07192 Estellencs

Telèfon: 971 618 521

Web: ajestellencs.net

Adreça electrònica: ajuntament@ajestellencs.net

Horari: contactar amb l'Ajuntament d'Estellencs.

Ses Cotxeres

Son Fortuny

Situada on conflueixen Andratx i Calvià, hi ha la possessió de Son Fortuny que, amb 683 hectàrees, és la més extensa del municipi. D'aquestes, 283 hectàrees pertanyen al Consell de Mallorca, incloent-hi el cim del puig de Galatzó. Es tracta d'una zona formada per alzinars i garriga i compta amb una àrea recreativa d'ús públic. Hi ha també elements etnològics diversos, en un espai anomenat Boal de ses Serveres, on es pot trobar el ranxo carboner de ses Serveres i una antiga era.

A la part de la finca que és de titularitat privada s'hi troben els molins de Son Fortuny, dos molins hidràulics utilitzats per moldre gra que s'alimentaven de la font de s'Ull de s'Aigua. Actualment, l'aigua d'aquesta font està repartida, per hores, entre els membres de la Comunitat de Regants de s'Ull de s'Aigua, fins a arribar as Collet, que és l'última propietat que es beneficia de l'aigua d'aquesta font.

Es Collet

És una de les possessions més grans del municipi i la seva producció principal era l'oli, per la qual cosa disposava de tafona. Destaca sobretot per la torre de defensa, del segle XVII, adossada a les cases, que és bé d'interès cultural des de 1993. Les cases des Collet conformen una clastra tancada, a un dels costats de la qual hi ha integrada la torre de defensa que, a diferència de moltes altres, no ha estat coberta per teulada de dos aiguavessos. L'anomenat mirador des Collet ofereix unes vistes magnífiques de la costa del municipi. S'hi pot arribar per un camí que comença al costat del camp de futbol d'Estellencs.

Son Serralta

Ocupava una gran superfície, però va començar a parcel·lar-se al segle XIX, donant lloc a altres propietats d'importància, com ses Amitges. Els senyors de Son Serralta controlaven la cavalleria d'Estellencs, una institució per la qual havien de mantenir dos cavalls armats per a la defensa de l'illa a canvi de jurisdicció sobre temes civils i militars, drets senyoriais i percepció de rendes. Aquesta institució fou creada el 1234 per Berenguer de Palou, bisbe de Barcelona entre 1212 i 1214. A prop de Son Serralta hi havia la possessió des Putxet, que tenia una tafona i un molí de cup.

PUIGPUNYENT

Puigpunyent és un municipi situat a la falda del puig de Galatzó, envoltat de marjades d'oliveres i de valls de tarongers i ametlers, que es distribueix en dos nuclis històrics: Puigpunyent i Galilea.

RUTES CULTURALS

La vila i el sistema hidràulic de Son Nét

PUIGPUNYENT

Puigpunyent és un municipi del vessant oriental de la serra de Tramuntana que no té sortida a la mar i que està situat a la falda del puig de Galatzó. La població està distribuïda en dos nuclis històrics: Puigpunyent i Galilea.

És un poble envoltat de valls sembrades de tarongers i ametlers i de marjades d'oliveres, i també el lloc on neix el torrent de sa Riera, que travessa el municipi de Palma per desembocar finalment a la badia de la ciutat. Cal destacar el bosc de ribera que creix a les vores d'aquest torrent, amb polls, fleixos, oms i roures.

Puigpunyent

Casa de Cultura de Puigpunyent

A la Casa de Cultura de Puigpunyent s'hi fan concerts i representacions teatrals de forma habitual. La biblioteca municipal té, a més, un club de lectura actiu. L'escola de música, que ofereix diferents concerts al llarg de l'any, està ubicada a l'escola pública, tot i que es preveu que pròximament es traslladi a Ca ses Monges.

Casa de Cultura de Puigpunyent

Adreça: carrer de sa Travessia, 35, 07194 Puigpunyent
 Telèfon: 971 614 185
 Web: puigpunyent.cat
 Adreça electrònica: biblioteca@ajpuigpunyent.cat
 Horari: contactar amb l'Ajuntament de Puigpunyent

Edifici polivalent de Galilea

Com a equipament cultural és remarcable l'edifici polivalent de Galilea. És un espai situat a la plaça de s'Escopidor, on es duen a terme representacions teatrals, exposicions i tota classe d'activitats culturals. A la plaça de Galilea hi són habituals els espectacles musicals.

Edifici polivalent de Galilea

Adreça: plaça de s'Escopidor, s/n, 07195 Puigpunyent
 Telèfon: 971 614 185
 Web: puigpunyent.cat
 Adreça electrònica: ajuntament@ajpuigpunyent.cat
 Horari: contactar amb l'Ajuntament de Puigpunyent

Galilea

Molins de vent de Galilea

El nucli de Galilea, a quatre quilòmetres de Puigpunyent, és un llogaret del segle XVI que va sorgir a partir de la possessió de Son Cortei i que conserva tot l'encant rural. Situat sobre sa Moleta, l'altitud li confereix unes vistes panoràmiques harmonioses, a més de carrers esglaonats i costes característiques.

Tot i que els molins de vent no són la tipologia més habitual als municipis de la serra de Tramuntana, a Galilea se'n conserven dos, que es troben a la zona de la Mola. Això és perquè aquest llogaret és molt més sec i està situat sobre una carena muntanyosa exposada a l'oratge. El molí de més amunt és el d'en Martí, que el Consell de Mallorca va restaurar el 2006, però que no conserva la maquinària. Seguint el camí de la Mola, una mica més avall, hi ha el molí de Can Soler, que actualment està en ruïnes, però conserva les moles i gairebé tota la maquinària original. És un molí amb habitatge, amb una torre de planta circular que forma una habitació independent.

Torres de defensa

Els diferents exemples d'arquitectura defensiva que hi ha a Puigpunyent van lligats a cases de possessió. Els dos exemples més importants, declarats bé d'interès cultural, són les cases de possessió fortificades de Conques i la torre de defensa de Son Puig, de planta quadrangular i tres alçades.

En aquest sentit, però, també són rellevants les possessions de Son Roca i Son Pont, que tenen una torre de defensa. Les cases de Son Roca estan estructurades entorn de dues clastres i la torre de defensa, de planta quadrangular i tres alçades, articula els dos cossos de la façana. Es va restaurar a final del segle XIX seguint els models de l'historicisme neogòtic. En el cas de les cases de Son Pont, estan vertebrades entorn d'una carrera i presenten un sol aiguavés. La torre, de planta quadrangular, tres alçades i coronada amb merlets, ha estat modificada considerablement perquè a la finca s'hi ha fet un hotel.

Sistemes hidràulics

Les possessions de Son Nét i s'Hort d'Avall destaquen pel bon estat de conservació del sistema hidràulic. D'origen islàmic, va assolir la màxima complexitat i efectivitat al segle XIX, fet que n'ha garantit la seva conservació. La síquia principal, amb trams soterrats, té una longitud de quasi vuit quilòmetres, neix a la font de sa Coma i rep aportacions del torrent de sa Riera. En aquest conjunt hidràulic, hi ha un total de tres molins. El més antic és el molí de Son Nét, que probablement és d'origen islàmic. Conserva restes de la síquia elevada, el safareig i l'estructura del cup. El següent a construir-se va ser el molí de s'Hort d'Avall, que conserva el safareig, la síquia d'entrada d'aigua al cup i el cup, de més de vuit metres de caiguda. Finalment, entre 1863 i 1869 es va bastir el molí Nou, que també conserva el safareig, la síquia i el cup.

Sistema hidràulic de Son Nét

Una altra possessió que conserva un sistema hidràulic antic important és la de Son Fortesa. A més, té una façana molt particular, que data del segle XVII i és d'influència manierista. El molí del Salt de Son Fortesa, situat rere les cases de la possessió, conserva la caseta del moliner, l'obrador i el sistema hidràulic que l'abastia, però es troba en ruïnes.

Son Fortesa

Son Cortei

La casa de neu de Galilea, situada dins la possessió de Son Cortei, es troba pràcticament dins el nucli urbà, fet que la converteix en un exemple únic a tota l'illa, i el pou és el que s'ha trobat a una altitud més baixa de tota la Tramuntana. Aquesta casa de neu, de planta rectangular i amb una llargada de més d'onze metres, va ser restaurada el 2019 i, per tant, es troba en perfectes condicions.

També dins Son Cortei hi ha un conjunt de quatre barraques de carboner i dos rotlos de sitja. Les barraques, de planta circular i construïdes amb paredat en sec, tenen part de la base excavada a la roca i conserven la coberta de cucurull, també de pedra. El portal és rectangular amb llinda d'una peça de pedra. Davant la primera barraca hi ha un rotlo de sitja que conserva l'empedrat.

Son Cotoner d'Amunt

El cas de Son Cotoner d'Amunt és destacable pels recursos miners que té. Des de la possessió es varen explotar les mines de lignit de La Paz, Granizo, La Tempestad i Rayo entre final del segle XIX i principi del segle XX. Les cases estan formades per juxtaposicions de blocs de diferents èpoques, consolidats al segle XVII. Just a la dreta hi ha la capella i, al fons de la clastra, un portal d'arc redó comunica amb la tafona.

La fita del Ram

Dins el bosc de la fita del Ram, una de les elevacions més significatives del terme municipal, hi ha un ranxo de carboner amb diversos rotlos de sitja, barraca i un forn de pa en ruïnes. D'altra banda, al vessant de mestral, hi ha la casa de neu de Son Noguera, formada per un pou de planta quasi el·líptica que encara conserva el llindar de la porta i els forats de les bigues que devien suportar la coberta. La proximitat de les cases de Son Noguera a Superna explica l'absència de casa dels nevaters.

D'aquestes cases destaca la tafona, que conserva el trull tradicional, dos graners amb coberta de volta i el molí, que data de 1706. Era de planta quadrangular i alçat piramidal, i encara se'n conserven les moles.

La vall de Superna

La vall de Superna es troba en una zona amb molts de recursos agropecuaris i, per això, concentra una gran densitat de possessions. La més antiga és la de sa Campaneta, situada molt a prop de Son Balaguer. Destaca per la capella, que inclou un relleu d'una escena de verema. Son Vic de Superna és una possessió molt característica per la reforma que s'hi va fer entre 1888 i 1900, que la va dotar d'una torre mirador, una galeria de pilastres, una clastra adornada amb un brollador central, un llac amb un embarcador i un jardí de gust romàntic i orientalitzant.

BANYALBUFAR

A Banyalbufar la muntanya, esculpida de marjades sembrades de malvasia i tomàtiga de ramellet, s'aboca directament sobre la mar.

RUTES CULTURALS

Camí des Rafal i Planícia

BANYALBUFAR

Retornant a la costa de la Tramuntana, a la zona compresa entre el Racó de s'Algar, a prop d'Estellencs, i el Port del Canonge, a prop de Valldemossa, s'hi troba el municipi de Banyalbufar, on la muntanya, esculpida de marjades sembrades de malvasia i tomàtiga de ramellet, s'aboca directament sobre la mar. El complement més important d'aquest paisatge agrícola ha estat un important sistema de rec d'època islàmica, conformat per fonts, síquies, safareigs i molins.

Tradicionalment, Banyalbufar ha tengut una economia basada en una agricultura molt específica i, en menor mesura, en l'activitat pesquera. El conreu de vinya de la varietat malvasia, reconeguda i exportada arreu d'Europa, quedà arrasat cap a finals del segle XIX a causa de les plagues i fou substituït pel conreu de la tomàtiga de ramellet, que es comercialitzava a Palma i s'exportava a Barcelona. Així i tot, l'arribada dels anys seixanta del segle XX propicià l'abandonament progressiu de les activitats agrícoles i l'emigració cap a Palma.

No fou fins al començament del segle present que l'associació Tramuntana Viva, la Universitat de les Illes Balears i la Conselleria d'Agricultura i Pesca del Govern de les Illes Balears començaren un procés de recuperació de la malvasia de Banyalbufar, que es trobava al límit de l'extinció. Actualment, la seva producció es troba inclosa, com a segell de qualitat, dins la indicació geogràfica protegida Vi de la Terra Serra de Tramuntana - Costa Nord.

Escars de Banyalbufar

A la plaça de la vila de Banyalbufar s'organitzen activitats culturals de característiques molt diverses. L'església de la Nativitat també centralitza activitats com ara concerts o presentacions de llibres. A més, cal destacar la clastra de l'antic palau de sa Baronia, convertida en un espai cultural on es duen a terme exposicions, concerts o presentacions de llibres.

També és remarcable la tasca de dinamització que du a terme l'Associació Cultural Banyal-Bahar, que des de 1991 dedica els seus esforços a la dinamització cultural del poble, a la recuperació d'espais naturals i a la recerca i investigació sobre les tradicions i la cultura pròpies.

Torres de Ses Ànimes

Arquitectura defensiva

L'exemple més paradigmàtic d'arquitectura defensiva del terme municipal de Banyalbufar és el de sa Baronia, un antic casal del segle XVII situat al nucli urbà, del qual destaca l'arc rebaixat de la clastra perquè fa, alhora, de pont i uneix les diferents estances del casal amb la torre. Antigament, l'últim tram abans de la torre de defensa, que és de secció quadrangular, era un pont llevadís.

Dos casos més d'arquitectura defensiva situats dins el nucli urbà de Banyalbufar són la torre de Son Borguny, de la qual actualment només en resta la base, que ha quedat integrada amb altres edificacions; i la casa fortificada de Cas Cosí, situada a baix de la plaça de Banyalbufar.

Dins els terrenys de la possessió des Rafal de Planícia hi trobam la torre des Verger, que està catalogada com a bé d'interès cultural. Es tracta d'una talaia costanera construïda el 1579 amb diners assignats pel Gran i General Consell. S'hi accedeix per una escalonada que puja per la roca mare i dona pas a l'estructura feta d'argamassa de pedra petita i calç.

A l'època musulmana, els dos nuclis de població més importants de Banyalbufar, després del nucli urbà, eren l'alqueria de sa Torre i l'alqueria Roja, que amb el temps es convertiren, respectivament, en les possessions de Son Bunyola i Son Coll.

Son Bunyola ha estat sotmès recentment a una profunda rehabilitació. La reforma conserva tant la torre de defensa del segle XVI, de planta quadrada, com la torre rodona bastida al segle XX i els elements neogòtics de la capella.

Al darrere de Son Bunyola, al camí que puja cap a Son Valentí s'hi troba, en primer lloc, la possessió de Son Balagueret, que compta amb una torre d'origen tardomedieval, de secció quadrada, tres alçades i amb espitlleres.

A continuació apareix Son Valentí, que també té una torre de secció quadrada, quatre pisos, base en forma de talús i espitlleres. A la part superior es poden intuir els merlets, coberts per la teulada. La torre de Son Valentí és bé d'interès cultural i és possible que estàs unida per un pontet a la casa dels amos.

Molins hidràulics de Cala Banyalbufar

Els molins hidràulics funcionaven creant un salt d'aigua, el cup, per donar prou força al cabal per moure la roda que, al seu torn, activava les moles que convertien el gra en farina. En el cas concret dels molins de Cala Banyalbufar, una bassa situada uns metres més amunt regulava l'entrada a l'aigua del cup del primer molí que, un cop l'havia aprofitada, l'evacuava cap al segon molí, situat a menys altura, per ser reaprofitada.

El bosc de Planícia

Planícia, actualment de titularitat pública, és una de les possessions més importants de Banyalbufar, sobretot per la seva tradició oliverera. Les cases, d'origen medieval, es conserven en bon estat, són complexes i presenten una disposició allargada. El portal forà condueix a una clastra petita i harmoniosa coberta per un parral. A l'esquerra s'hi pot veure la construcció més antiga, que és la casa dels amos, mentre que la casa dels senyors és més moderna i es troba a la part dreta.

Al llarg del camí que recorre el bosc de Planícia, que envolta la possessió esmentada, hi ha alguns exemples de fonts i aljubs, entre altres elements etnològics. Entre Planícia i Rafal hi ha la font des Garbell, una font de mina de volta apuntada. Al voltant, es desenvolupen una sèrie de marjades que devien fer d'hort, aprofitant l'aigua de la font, i restes d'una petita casa.

Planícia

La ruta que s'enfila cap al cim de la mola de Planícia travessa un alzinar espès on hi ha un ranxo de carboner conformat per un rotlo de sitja, una barraca i un forn de pa. Una mica més amunt es pot veure un forn de calç que conserva la portalada.

Seguint la ruta, a uns minuts del pla des Diners, tornen a abundar els rotlos de sitja. Just després, s'arriba a l'aljub des Porxo o sa bassa Nova i, una mica més endavant, als Aljubets. Poc abans de fer el cim apareixen dos ranxos de carboner més. El primer, format per diversos rotlos de sitja, una barraca i una bassa de planta circular irregular. El segon, amb la barraca que encara conserva part de la coberta.

ESPORLES

La riquesa hidrològica d'Esporles es manifesta amb tot el conjunt de torrents, fonts, piques, aljubs i molins que s'hi poden trobar.

RUTES CULTURALS

Sa Granja i el camí des Correu

ESPORLES

Esporles és una població situada al fons d'una vall envoltada de muntanyes i comellars. Així, hi predominen els alzinars sobre les faldes de les muntanyes de sa Fita del Ram, la mola de Son Pacs i el moletó de sa Granja. Els conjunts de marjades amb oliveres, garrovers i vinyes s'estenen per les cotes mitjanes i, finalment, a les terres fèrtils del fons de la vall hi predomina el reguiu.

Els seus habitants es distribueixen majoritàriament entre la vila vella i la vila nova, però el municipi també inclou un nucli tradicional de població més: s'Esgleieta, que assoleix la cota mínima del terme i marca el límit de la declaració de la UNESCO.

L'aigua forma part d'Esporles des de temps remots i ha estat clau per al seu desenvolupament econòmic. La riquesa hidrològica de la vall es manifesta amb tot el conjunt de torrents, fonts, piques, aljubs i molins que s'hi poden trobar. També propicià una indústria tèxtil notable, ja extinta.

Casa des Poble

Esporles és un municipi amb una gran quantitat de centres culturals i espais dedicats a la cultura. En primer lloc, s'ha d'esmentar la Casa del Poble. Fins a l'esclat de la Guerra Civil, el 1936, la Casa del Poble esdevingué el centre neuràlgic de les activitats culturals de la classe treballadora. S'hi programaven sessions de cinema, ja que disposava d'un projector de cinema sonor, teatre, balls i activitats polítiques i d'alfabetització.

Durant la dictadura franquista s'obrí esporàdicament per fer-hi teatre i cinema. Posteriorment, acollí la biblioteca municipal durant uns anys, però s'hagué de tancar pel mal estat de conservació de l'edifici. Actualment, s'ha pogut rehabilitar i funciona com a centre cultural, on es duen a terme activitats relacionades, sobretot, amb les arts escèniques i la música.

Casa des Poble

Adreça: carrer de sa Casa des Poble, 10, 07190 Esporles
 Telèfon: 971 610 752
 Adreça electrònica: casadelpoble@casadelpoble.cat
 Horari: contactar amb l'Ajuntament d'Esporles.

Can Fortuny

Un altre edifici històric d'Esporles que ha estat rehabilitat com a centre social i cultural és l'antiga fàbrica de Can Fortuny. Reconvertida l'any 2010, alberga la biblioteca municipal, una sala d'exposicions, una sala d'actes polivalent i una sala de reunions. A més, té un pati on es duen a terme activitats a l'aire lliure. La programació cultural de Sa Fàbrica inclou exposicions, conferències, presentacions de llibres, projeccions, cicles de xerrades, etc.

Can Fortuny

Adreça: carrer de Ramon Llull, 3, 07190 Esporles
 Telèfon: 971 611 000
 Web: esporles.cat
 Adreça electrònica: biblioteca@esporles.cat
 Horari: de dilluns a divendres 16.00 - 20.00 h

Hotel d'Entitats

En tercer lloc, l'antic edifici de ca ses Monges s'ha reconvertit en l'Hotel d'Entitats, un espai sociocultural on es fomenta la producció cultural de quilòmetre zero i la seva difusió i es promou l'associacionisme del municipi.

Hotel d'Entitats

Adreça: carrer de la Costa de Sant Pere, 9, 07190 Esporles
 Telèfon: 971 610 445
 Web: esporles.cat
 Adreça electrònica: ajuntament@esporles.cat
 Horari: contactar amb l'Ajuntament d'Esporles.

Centre Cotoner

Finalment, el Centre Cotoner és un espai polivalent amb un petit escenari on es poden dur a terme representacions teatrals, concerts, projeccions, etc.

Centre Cotoner

Adreça: carrer del Cotoner, 3, 07190 Esporles
 Telèfon: 971 610 445
 Web: esporles.cat
 Adreça electrònica: ajuntament@esporles.cat
 Horari: contactar amb l'Ajuntament d'Esporles.

Sistemes hidràulics

La vila d'Esporles és plena d'elements que es construïren per aprofitar eficaçment l'aigua. Entre moltes altres, podem destacar la font de Son Trilles de Baix, una surgència important amb mina, safareig i rentadors que encara proveeix el poble; la font de sa Granja, que era coneguda com la font de Déu a l'època medieval i de la qual encara se'n conserva part a la síquia, i les nombroses fonts de mina, com ara la font de sa Guixeria, la font des Joncs, la font Major o la font de Son Trilles.

El sistema hidràulic de la font d'en Baster, declarat bé d'interès cultural, aporta un important cabal a Palma. Un dels molins fariners d'aigua més antics d'Esporles, el molí de Can Roca, forma part d'aquest sistema hidràulic.

El molí funcionà fins el 1926, però la maquinària que es conserva dins l'obrador és de finals del segle XIX i presenta una roda vertical. Aquest tipus de roda és pròpia dels segles XVII i XVIII i no requereix aigua a pressió, sinó que es mou simplement per la força que exerceix l'aigua en caure-hi a sobre.

Un altre dels més antics és el molí de Can Mavi, un antic molí fariner al qual, posteriorment, s'hi adossà un conjunt de molins flassaders. Del molí fariner només se'n conserva el cup. En el cas del molí de Can Roig, del segle XVII, les restes estan integrades en una casa que es construï aprofitant els fonaments del molí, per la qual cosa només se'n conserven elements menors, com una canaleta que forma un aqüeducte abans d'arribar a la casa. Passa el mateix amb el molí de Son Cabaspre, que només conserva les canals i el cup.

Finalment, el molí de sa Font Llarga, també del segle XVII, aprofita un desnivell que permet que el cup tenguí fins a vuit metres. Pel que fa a l'exterior, és un dels més ben conservats, fet amb paredat en verd i cantoneres de marès, però no se n'ha conservat la maquinària. Fins fa poques dècades es feia servir per produir electricitat.

Síquia a sa Granja

La casa de neu des Verger

Dins els terrenys de la possessió des Verger hi ha l'única casa de neu del terme municipal d'Esporles, que es troba a l'interior d'un atapeït bosc d'alzines. Es tracta d'un dipòsit de neu excavat a terra, de planta el·líptica, parets que no sobresurten del nivell del terra i coberta rasa. Les seves dimensions són relativament petites i no hi ha constatada cap casa dels nevaters als voltants. Aquest element comparteix espai amb diversos rotllons de sitja, algunes barraques bastides en pedra en sec i un pou amb coll cilíndric.

Sa Granja d'Esporles

Sa Granja d'Esporles és una possessió situada a l'entrada de la vall de Superna que té els seus orígens en una antiga alqueria islàmica anomenada Alpic. L'alqueria, gràcies a la donació de Nunó Sanç, a qui li havia correspost en el repartiment, fou reconvertida en el primer monestir cistercenc de Mallorca. Els monjos l'habitaren entre 1239 i el segle xv.

El portal forà està coronat amb un escut barroc de les armes de Ramon Fortuny de Ruesca i Gual, al qual s'atribueixen les importants intervencions barroques a les cases i la creació dels jardins, declarats jardins històrics.

La seva zona més considerable és la del jardí rocós, d'estil classicista i disseny laberíntic, estructurat a partir de camins empedrats delimitats per bardisses amb un brollador de marbre al centre. També inclou un antic molí fariner. Tant l'antic hort com l'antic perímetre de reg també foren transformats en jardins. Les síquies, els molins hidràulics i el safareig, al qual s'instal·là un brollador, foren integrats a la nova distribució enjardinada, de la qual destaca un gran teix (*Taxus baccata*) declarat arbre singular.

Les estances productives més importants, a més del molí de sang, són la tafona, el celler, la bugaderia i la tintoreria. No es poden deixar de banda tampoc el molí draper, la cuina, el graner, la soll o les quadres. Pel que fa a la planta noble, cal destacar les restes de les antigues cel·les del monestir medieval i la llotja, formada per nou arcs de mig punt sobre columnes jòniques i tancada per una balustrada de marès.

Canet

Si sa Granja és un bon exemple d'arquitectura civil barroca, Canet ho és d'arquitectura civil neoclàssica. Les cases foren construïdes per la família Gual de Torrella entre 1830 i 1854. La composició de les façanes és geomètricament molt estricta i mostra una simetria perfecta. En destaquen les restes d'una gran tafona a cel descobert, on possiblement hi havia fins a quatre bigues per al premsatge. També hi ha un aljub de planta rectangular amb coberta de volta, construït el 1786.

L'accés a les cases es produeix a través del jardí, que les envolta i s'estén cap a l'est. Està ple d'elements romàntics i neoclàssics, com la monumental escala, el brollador i el llac, que amb el disseny curvilini i una extensió de 870 metres quadrats constitueix l'element central dels jardins. Així mateix, és important tota l'enginyeria hidràulica que suporta els jardins: síquies, safareig, cisternes, etc.

S'Esgleieta

El nucli d'Establiments formà part d'Esporles fins al 1837 i, consegüentment, la ruta natural que unia el poble a peu amb s'Esgleieta passava per aquest llogaret. Per aquesta ruta, la primera possessió que apareix és la de Son Ferrà. Vora aquestes cases hi passa el camí que ascendeix a l'ermita de Maristel·la, la construcció de la qual començà l'any 1890. Foren, precisament, els propietaris de Son Ferrà que donaren els terrenys de l'ermita als frares Terciaris Carmelites. Inicialment, s'establiren a les ermites Velles, un petit edifici que habitaren abans de la construcció de l'edifici principal. Els frares no conformaren mai una comunitat molt nombrosa i, finalment, el 1926 abandonaren l'indret.

En aquesta zona també hi ha les possessions de Sobremunt, es Verger, Son Poquet, Son Malferit o Son Llebres, a les cases de la qual s'accedeix per un pont sobre el torrent d'Infern.

Al voltant de s'Esgleieta hi ha, a més de Canet, una sèrie de possessions importants a les quals s'accedeix bé des de la carretera de Valldemossa (Ma-1110) o bé des de la carretera de s'Esgleieta-Esporles (Ma-1120). En el primer cas, trobam So n'Antic, amb unes cases de construcció més tradicional i de muntanya, i Son Tugores, d'estil neoclàssic influït per l'eclecticisme noucentista. A les cases de Son Tugores una torreta mirador de secció quadrada sobresurt al mig del bloc principal i permet veure, al davant, un jardí amb un brollador circular al centre.

En el segon cas, podem trobar-hi les possessions de Son Quint, ses Rotes i ses Planes. A Son Quint dos arcs de marès donen accés a la clastra, que conserva el coll de cisterna i la pica. Ses Rotes, tot i haver perdut bona part del seu caràcter rural original per les successives reformes, conserva encara una estructura que s'hauria construït imitant les torres de defensa dels segles XVI i XVII. La possessió de ses Planes també es troba prou modificada, però conserva el portal d'accés elevat respecte al nivell del camí d'entrada.

Ermita de Maristel·la

VALLDEMOSSA

Ramon Llull, l'arxiduc Lluís Salvador, Chopin i George Sand, la Cartoixa i les activitats tradicionals són només una part de l'immens llegat cultural de Valldemossa.

RUTES CULTURALS

Ermita de la Trinitat

VALLDEMOSSA

Valldemossa està rodejada per les muntanyes de la serra de Tramuntana. Les elevacions més destacades són el massís del puig des Teix, itinerari que s'inicia des del poble i durant el qual es poden veure vestigis patrimonials de caràcter etnològic com els forns de calç o els rotlos de sitja, però també construccions històriques, com els miradors.

La part septentrional del municipi és l'única que té accés a la mar. Els llocs del litoral valldemossí més accessibles són el port de Valldemossa, el racó de sa Cova i el caló de s'Estaca.

Arreu de la seva costa s'articula un sistema defensiu format per torres com la de Son Mas. Destaquen també les torres-mirador fetes construir per l'Arxiduc en el segle XIX, com la del puig de la Moneda, d'inspiració àrab.

Mirador del puig de la Moneda

ESPAIS CULTURALS I MUSEÍSTICS **La Cartoixa, el Museu Municipal i el Palau del rei Sanç**

Jaume II va fer construir el Palau Reial de Valldemossa (1309-1310), conegut com el palau del rei Sanç. Aquest edifici serà el primer nucli del conjunt arquitectònic de la Cartoixa, fundada pels monjos de l'ordre de Sant Bru. La part més antiga que es conserva del conjunt és el claustre de Santa Maria, construït en el segle XVI, i al qual es pot accedir des de l'actual plaça Rubén Darío.

La formació del monestir es va perllongar des del segle XV fins a la construcció de la nova església a principis del XIX, moment en què el conjunt passa a mans de l'Estat. Això va permetre l'estada al convent de personatges molt importants, com el pianista Frédéric Chopin i l'escriptora George Sand. Més tard, al 1869, Joan Sureda i Villalonga compra la part corresponent al palau del rei Sanç i la convertirà en la residència familiar i serà un lloc de reunió de personatges il·lustres.

Cartoixa de Valldemossa

Adreça: plaça de la Cartoixa, 0, 07170 Valldemossa

Telèfon: 971 612 106

Web: cartoixadevalldemossa.com

Adreça electrònica: info@cartoixadevalldemossa.com

Horari: de febrer a octubre, de dilluns a divendres, de 10.00 a 17.00 h. Dissabtes d'11.00 a 16.00 h.

Diumenges tancat.

Interior de l'església de la Cartoixa.

Actualment, la Cartoixa ofereix la visita a la seva església, a l'antic palau del rei Sanç, a la biblioteca del convent i a diferents espais museïtzats: l'antiga farmàcia de la Cartoixa, la cel·la prioral, el palau del rei Sanç i el Museu Municipal de Valldemossa amb la col·lecció museogràfica de l'Impremta Guasp.

L'antiga farmàcia, que va funcionar fins al 1929 prestant serveis d'apotecaria, mostra una col·lecció d'objectes d'ús farmacològic on es guardaven les substàncies medicinals.

La cel·la prioral es divideix en diferents espais i en aquest espai es pot visitar, també, la biblioteca.

Al conjunt conventual hi ha el Museu Municipal de Valldemossa, que mostra una exposició heterogènia formada per col·leccions ben rellevants, com la de l'impremta Guasp, fundada l'any 1579 i formada per xilografies que abasten des del segle XVII fins al segle XIX. Un altre tema d'interès que es pot trobar al museu és la figura de l'arxiduc Lluís Salvador.

Per acabar, s'hi mostren obres pintades per alguns autors mallorquins, però també per una bona mostra d'artistes forans que romangueren a Valldemossa i a la zona de la serra de Tramuntana.

Al palau del rei Sanç es poden visitar algunes habitacions, com ara el dormitori o el menjador, espais que mostren com era una casa senyorial mallorquina del segle XIX.

La cel·la 4 de Frédéric Chopin i George Sand

A la Cartoixa de Valldemossa es pot visitar la cel·la 4 de Frédéric Chopin (Zelazowa Wola, Varsovia, 1810 – París, 1849) i George Sand (París, 1804 – Nohant-Vic, 1876), en la qual residí la parella des del mes de desembre de 1838 al febrer de l'any següent. La cel·la està dividida en tres espais diferents que han estat museïtzats per mostrar la seva col·lecció, reconeguda l'any 2015 pel Consell de Mallorca amb la categoria de col·lecció museogràfica de temàtica històrica de caràcter biogràfic, musical i literària. Entre altres, s'hi pot observar documentació original referent a l'estada del pianista i la seva companya, com la carta de presentació que enviaren per formalitzar el lloguer de la cel·la. Sens dubte, la peça més destacable que s'hi pot veure és el piano Pleyel que Chopin va utilitzar per compondre part d'algunes de les seves peces més famoses, com els Preludis. A més, s'exposen composicions musicals, cartes, dibuixos, pintures, un bust de bronze del pianista i publicacions relacionades amb la vida personal i artística de la parella. Un altre atractiu és el petit jardí privat de la cel·la, des de la qual s'hi pot accedir.

Celda de Frédéric Chopin i George Sand

Adreça: plaça de la Cartoixa, 0, 07170 Valldemossa

Telèfon: 696 405 992

Web: <https://www.celdadechopin.es>

Adreça electrònica: info@celdadechopin.es

Horari: De dilluns a diumenge de 10.00 a 17.30 h.

Cel·la 4 de Frédéric Chopin i George Sand.

La Fundació Coll Bardolet

Un dels pintors més lligats a Valldemossa és el català Josep Coll Bardolet s'hi instal·la definitivament l'any 1943. L'any 2005 es crea la Fundació Coll Bardolet, amb la seu ubicada a l'edifici conegut com Cas Francès, rehabilitat com a espai museístic.

Coll Bardolet va llegar a la Fundació una part de les obres de la seva col·lecció particular, formada per pintures seves que s'exposen al primer pis.

L'edifici disposa també d'una sala d'exposicions temporals i un altre espai on tenen lloc les activitats culturals que s'organitzen al centre.

Fundació Coll Bardolet

Adreça: carrer de Blanquerna, 4, 07170 Valldemossa

Telèfon: 971 612 983

Web: fccollbardolet.org

Adreça electrònica: info@fccollbardolet.org

Horari: de dimarts a diumenge, de 10.00 a 18.00 h. Tancat del 6 al 31 de gener

El lloc històric de les cases de possessió de l'arxiduc Lluís Salvador

L'arxiduc Lluís Salvador va comprar algunes de les possessions més importants de Valldemossa i Deià: Miramar (1872), S'Estaca (1873), Son Galceran (1875), Son Marroig (1877), Son Moragues (1883), Son Ferrandell (1890), Son Gual (1894), Son Gallard (1896), Sa Font Figuera (1898), Sa Pedrissa (1898) i Son Costa (1901). De fet, l'any 2002 es va aprovar un Pla Especial de Protecció del lloc històric de les cases de possessions de l'arxiduc Lluís Salvador de Valldemossa i Deià.

D'aquesta manera, es varen declarar bé d'interès cultural la majoria de les possessions que va comprar l'Arxiduc a finals del segle XIX, però també les intervencions i construccions que va impulsar en aquesta zona de la serra de Tramuntana, com els miradors i camins. A més, la declaració també inclou els béns de caràcter etnogràfic.

Una de les possessions més famoses del conjunt de l'Arxiduc és S'Estaca, on visqué Catalina Homar i Ribes qui fou companya de l'Arxiduc. De finals del segle XIX, és una de les construccions més particulars i sembla estar inspirada en l'arquitectura domèstica de Sicília. Es tracta d'un edifici de volum quadrat, rematat per una cresteria feta amb merlets que recorren tot el perímetre.

Una altra finca adquirida per l'Arxiduc fou Son Moragues, avui dia de propietat privada, malgrat que ofereixen visites i activitats amb reserva prèvia, ja que organitzen diferents experiències, com rutes per la finca o tasts d'oli oliva.

Son Moragues

Adreça: avinguda de Lluís Salvador Cilimingras, s/n,
07170 Valldemossa
Telèfon: 971 612 541
Web: sonmoragues.com
Horari: necessari cita prèvia

Miramar

La primera finca que adquireix l'Arxiduc és Miramar, malgrat que la història d'aquest indret comença en el segle XIII amb Ramon Llull que hi funda un monestir i una escola de llengües orientals. L'any 1276 ja hi vivia una comunitat de tretze monjos dedicats a l'estudi de la llengua àrab, però a finals del segle XIII desapareix. A finals del segle XV s'hi instal·la la primera impremta de Mallorca.

L'any 1872 l'Arxiduc compra Miramar i impulsa la seva remodelació. Actualment és de propietat privada, però amb cita prèvia es pot visitar l'edifici de la casa, la tafona, l'oratori i els jardins.

La casa de la possessió íntegra una torre quadrada de defensa del segle XVI. Destaca la decoració de la façana, amb elements geomètrics de color blanc. En una de les façanes laterals hi destaca el rellotge de sol, on es pot llegir la inscripció Sine Nube Placet (sense núvol, si us plau). A la part posterior, al portal d'ingrés, hi ha col·locades quatre columnes originals de l'antic monestir de Miramar.

Entorn de la casa, hi ha altres elements destacables, com el jardí, organitzat en dos pisos i que ocupa part de l'antic col·legi lul·lià. S'hi pot observar l'arcada gòtica del claustre de Santa Margalida de Palma.

Prop del jardí es pot visitar la tafona, amb una inscripció de l'any 1934, i que conserva la premsa mecànica i el rutló. Al voltant de Miramar hi ha, també, el jardí de sa Torre des Moro, amb un portal gòtic.

Cal destacar la capella de Miramar, reformada per Bartomeu Ferrà. Es tracta d'un espai de nau única, coberta per volta de creueria amb clau de volta decorada amb l'escut de l'Arxiduc. L'interior està decorat amb un retaule de la Santíssima Trinitat, rodejada per Ramon Llull i la beata Santa Catalina Thomàs.

Un altre element patrimonial de Miramar són els miradors. Destaca el mirador que és, alhora, una capella dedicada a Ramon Llull, fet construir per l'Arxiduc a partir d'un dibuix de Freidrich Wachsmann l'any 1877.

Façana de Miramar

Miramar

Adreça: carretera. MA10 (Valldemossa–Deià), Km 67,5 Valldemossa

Adreça electrònica: info@sonmarroig.com

Horari: necessari concertar la visita

El camí de l'Arxiduc

El camí de l'Arxiduc és un dels itineraris més emblemàtics de Valldemossa. L'adequació i construcció d'aquest camí i dels miradors és una de les accions més destacades que va impulsar el jove aristòcrata, una mostra molt primerenca de protecció del patrimoni natural i cultural de la serra de Tramuntana.

Aquest camí discorre pel pla des Pouet, el coll de Son Gallard, el puig Caragolí, el pla des Aritges, i la finca de Son Moragues, malgrat que enllaça amb un altre bon grapat de camins que ja hi havia abans de l'arribada de l'Arxiduc. En el recorregut, es poden contemplar vestigis molt diversos, com les marjades, la font de l'Abeurada, la dels Polls i la na Rupit i la cova de l'ermità Guillem també coneguda com la de Son Moragues.

Les torres de defensa

A Valldemossa es va articular un sistema defensiu a partir de diverses torres: la de Son Mas, la més antiga, del segle xv; la de Son Galceran (xvi); i, dins el nucli urbà, la torre quadrada de les cases de Son Gual. Altres estructures defensives dins el poble són les torres de la Cartoixa, la torre de l'Obedència, també coneguda com la de Armes, i la torre dels Hostes o torre Major.

La finca de Son Moragues

La finca pública de Son Moragues fou declarada àrea natural d'especial interès (ANED). L'any 1979 l'Institut Nacional de la Conservació de la Natura (ICONA) va comprar la finca i el 1984 en transfereix la titularitat al Govern de les Illes Balears.

Històricament s'hi han desenvolupat activitats agrícoles i ramaderes, i s'han aprofitat els recursos naturals dels boscos. S'hi troben mostres de construccions com els rotlos de sitja i les barraques de carboner, els forns de calç, les cases de neu i les marjades.

Un dels exemples més significatius és la casa de neu de sa Coma des Cairats, una de les més ben conservades de la Serra. És una construcció de grans dimensions, amb dues entrades i quatre bombarderes. Malgrat que està documentada en el segle XVII, la seva aparença actual és fruit d'una reforma del segle XVIII i va funcionar fins al segle XIX. També es conserva l'antiga casa on es refugiaven els nevaters que ha estat condicionada com a refugi i avui dia és l'única edificació que hi ha a la finca pública.

Altres cases de neu són la dels Cartoixos, del segle XVII, situada a la zona de sa Rota d'en Guix, de forma el·líptica. També hi ha la del puig de sa Font i la de la coma de ses Sitges, ambdues del segle XVII.

A Son Moragues també hi ha vestigis de rotlos de sitges i de casetes de carboner, com els de sa Font de sa Figuera i de forn de calç. El de sa Baduia és un dels més ben conservats.

L'abundant presència de recursos hídrics de la zona afavoreix que hi hagi molins hidràulics, com el s'Estret, amb una torre quadrada, i el molí d'aigua de Son Vistos, que conserva l'aljub.

També hi ha alguns molins de vent. El més famós és el conegut com el molinet de la Beata, construït el 1627 pels monjos i que conserva, a la part baixa, els graners.

Pastoritx

A part de les possessions de l'Arxiduc, al municipi de Valldemossa n'hi ha d'altres que destaquen no només per la seva importància com a explotació agropecuària, sinó també per les seves característiques arquitectòniques, com les cases de Pastoritx, una de les més extenses. L'alzinar fou explotat fins als anys seixanta del segle XX i, per això, hi podem trobar restes de rotlos de sitges i de barraques i, fins i tot, una casa de neu.

Un dels elements més curiosos és l'aqüeducte que hi ha a la part de ponent de les cases, amb arcs rebaixats i altres més pròxims al de mig punt. Conduïa l'aigua d'un safareig fins a les cases i al jardí.

Aqüeducte de les cases de Pastoritx

DEIÀ

Deià és conegut arreu del món per ser, des de final del segle XIX, un lloc de trobada de nombrosos artistes de renom internacional.

RUTES CULTURALS

Vila i camí des Ribassos

DEIÀ

El municipi de Deià, situat al peu del puig des Teix, està format per tres zones: la més elevada, coneguda com es Puig; la part mitjana, que transcorre al llarg de la carretera que va de Valldemossa a Sóller, i, finalment, la part baixa, coneguda com es Clot i que és el nucli original de població. A més, el municipi té cinc quilòmetres de costa.

Deià és conegut arreu del món per ser, des de final del segle XIX, un lloc de trobada de nombrosos artistes de renom internacional.

Una figura transcendental per a la història de Deià és la de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, relacionat directament amb algunes de les possessions del municipi, com sa Pedrissa, Son Gallard o Son Marroig.

Ca l'Abat és una de les possessions més antigues de Deià, es remunta al segle XIII i va pertànyer al monestir cistercenc de Santa Maria de la Real de Palma. A més, és l'origen d'altres possessions com Miramar (Valldemossa) o Can Fussimany, que actualment es troba integrada dins el nucli urbà de Deià.

Sa Tanca i Can Vallès

Deià, tot i ser un dels municipis de la serra de Tramuntana que es podrien qualificar de petits, té una gran trajectòria d'espais museístics i culturals. En aquest sentit, té dos centres culturals importants de titularitat municipal.

Un d'aquests centres és sa Tanca, que compta amb una gran sala polivalent, una sala de música que s'utilitza per a assajos musicals i un gimnàs.

L'altre és Can Vallès, el casal construït per Antoni Vives Colom, secretari de l'arxiduc Lluís Salvador, al centre de Deià. L'Ajuntament el va adquirir el 2021 i actualment n'està rehabilitant l'interior per posar-lo a disposició del poble. Els mil set-cents metres quadrats de jardins ja estan oberts al públic i s'hi organitzen activitats culturals a l'aire lliure.

La Casa de Robert Graves

Ca n'Alluny és el nom de la casa que el poeta Robert Graves va fer construir a Deià l'any 1932 i on va viure des de 1946 fins que es va morir. L'any 2005 la va adquirir la Fundació Robert Graves i el 2006 s'obrí al públic adaptada per ser visitada. D'aquesta manera, ha esdevingut un museu on es pot conèixer la vida i l'obra de Graves i on es pot aprofundir en les raons que el varen dur a quedar a Mallorca.

La visita a la casa museu comença a un petit auditori amb la visualització de *Jo, Graves*, un vídeo disponible en català, castellà, anglès i alemany, on l'autor relata la seva vida en primera persona. El mateix espai inclou una línia del temps que recull els principals esdeveniments de la vida de Robert Graves il·lustrats amb fotografies.

A continuació, una breu passejada pel jardí dona accés, finalment, a la casa, que manté l'aspecte i l'atmosfera originals. A la part dreta del rebedor, hi ha el menjador i la cuina, que és un exemplar suec de la marca AGA de 1957. A l'esquerra, una primera habitació acull una sala d'impresma, amb una màquina Crown Albion, i dona accés al despatx de Robert Graves, una de les habitacions més importants de la casa, on es poden veure la taula i els objectes personals de l'autor.

Al primer pis s'ha habilitat una sala d'exposició amb llibres, documents, manuscrits i fotografies ordenats cronològicament, així com un arbre genealògic i una sèrie d'audiovisuals, com per exemple el del mateix Graves recitant «The face in the mirror». A més, hi ha el dormitori que va ser de Robert i Beryl Graves, la seva segona esposa, l'estudi d'aquesta i el que va ser el despatx de Laura Riding, la parella anterior de Graves.

Sa Tanca

Adreça: via Arxiduc Lluís Salvador, 12, 07179 Deià
Telèfon: 971 639 077

Web: ajdeia.net

Adreça electrònica: ajuntament@ajdeia.net

Horari: consultar amb l'Ajuntament de Deià

Can Vallès

Adreça: via Arxiduc Lluís Salvador, 29, 07179 Deià

Telèfon: 971 639 077

Web: ajdeia.net

Adreça electrònica: ajuntament@ajdeia.net

Horari: jardins oberts de dilluns a diumenge, de 10.00 a 18.00 h (hivern); de dilluns a divendres, de 10.00 a 20.00 h, i dissabte i diumenge, de 10.00 a 18.00 h (estiu)

La Casa de Robert Graves

Adreça: carretera Deià-Sóller, 6, 07179 Deià

Telèfon: 971 636 185

Web: lacasaderobertrgraves.org

Adreça electrònica: info@lacasaderobertrgraves.org

Horari: de dilluns a divendres, de 9.00 a 16.00 h

(de novembre a març) i de 9.30 a 16.30 h (d'abril a octubre)

Museu Arqueològic de Deià

El Museu Arqueològic de Deià està situat en una edificació de la zona des Clot, al costat del torrent, on hi havia un molí. Fundat l'any 1962 pel pintor i arqueòleg americà William Waldren, mostra les peces que va recopilar al llarg de les seves campanyes arqueològiques.

A la primera sala, hi ha un panell explicatiu dels períodes de la prehistòria de Mallorca. La sala està dedicada sobretot a la ceràmica, de tipus campaniforme, funerària o amb decoracions geomètriques, tot i que també hi ha una gran quantitat de restes de Myotragus balearicus.

Les peces, provinents sobretot dels jaciments de Son Ferrandell-Olesa, Son Matge i la cova de Muleta, es presenten acompanyades d'una breu explicació. En canvi, les peces de la segona sala, d'època romana, provenen majoritàriament del jaciment de Son Marroig. Destaquen una petita escultura d'un colom i un toro de bronze.

Casa Museu Arxiduc de Son Marroig

El Museu Arxiduc Lluís Salvador de Son Marroig es va crear el 1922 amb la finalitat de preservar i divulgar la figura emblemàtica de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria i està situat a les cases de la possessió de Son Marroig, que l'Arxiduc havia adquirit a final del segle XIX. Antoni Vives Colom, el seu secretari, l'havia rebuda en herència i la va transmetre a la seva filla, Lluïsa Magdalena Vives Ripoll, i al gendre, Antoni Ribas Prats, que varen ser els impulsors del museu.

El Museu permet descobrir la figura de l'Arxiduc a partir d'una gran sala d'exposició on hi ha la major part del fons. Conté objectes personals, dibuixos a ploma i llibres de l'Arxiduc. A més, hi ha una col·lecció de mobles important, algunes peces escultòriques com els relleus gòtics de la capella de Galatzó o una marededeu d'alabastre del segle XVI i nombroses pintures d'Antoni Ribas, Joan Bauçà, Erwin Hubert, etc. Finalment, són també significatives les nombroses restes arqueològiques, que inclouen estatuetes i ceràmiques gregues, collarets púnics de pasta vítria, peces romanes i plats hispanoàrabs.

A continuació, ve la sala d'Ultramar, on es poden observar fotografies del Nixe, el gran velar amb el qual l'Arxiduc viatjava arreu del món. La sala comunica amb una galeria exterior de cinc arcs amb columnes toscanes, des d'on es poden veure els jardins que va impulsar el mateix Arxiduc, de visita obligada, i dels quals destaca el famós petit temple de marbre blanc amb columnes jòniques que domina la vista sobre la mar.

Les cases de possessió de Son Marroig, declarades bé d'interès cultural, tenen una torre de defensa del segle XVI. És de planta quadrada, amb talús a la base i matacans que protegeixen la porta d'accés i les finestres. Al segle XIX es va ornamentar amb dues finestres renaixentistes procedents d'un edifici derruït.

Museu Arqueològic de Deià

Adreça: carrer des Teix, 4, 07179 Deià

Telèfon: 699 044 597

Adreça electrònica: jaume_deya@hotmail.com

Horari: necessari concertar la visita

Casa Museu Arxiduc de Son Marroig

Adreça: carretera de Valldemossa a Deià, km. 65,5, 07179 Deià

Telèfon: 971 639 158

Web: sonmarroig.com

Adreça electrònica: info@sonmarroig.com

Horari: de dilluns a dissabte, de 9.30 a 14.00 h i de 15.30 a 16.30 h

Son Marroig

Museu Parroquial de Deià

Situat al costat de l'església de Sant Joan Baptista de Deià i del seu singular cementiri, a la cota més alta del nucli urbà, hi ha el Museu Parroquial de Deià, que conserva un fons important de caràcter religiós i també etnogràfic. Són obres d'art i objectes

Museu Parroquial de Deià

Adreça: carrer de Jeroni Pons, 1, 07179 Deià

Telèfon: 630 015 574

Horari: dissabte, de 9.00 a 19.00 h

devocionals que s'han anat guardant a l'església de Deià al llarg de la història, majoritàriament fruit de donacions. El fons està format per monedes, eines, mobles, pintures, escultures, llibres i objectes litúrgics.

Església parroquial de Sant Joan Baptista de Deià

Molins hidràulics

A Deià queden algunes restes visibles de molins hidràulics: el molí de Can Jordi, del qual només es conserva el cup; el molí de Can Renou, i un tercer molí que encara conserva la torre troncopiramidal (no visitable lliurement, ja que se situa en un allotjament turístic), entre d'altres.

Torres de defensa

Al llogaret de Llucalcari, situat molt a prop de la mar, la defensa davant possibles atacs enemics era clau. Així, a final del segle XVI tenia cinc torres defensives, de les quals se'n conserven tres: la de la Casa d'Amunt, que és la de més alçada; la de Can Simó, que es troba adossada a la casa del segle XIII, i la de Can Pelsoni que és la més ben conservada. Totes tres són d'estructura gòtica i base quadrangular.

La torre de sa Pedrissa, situada sobre la punta de Deià, és l'únic exemple que hi ha al municipi d'una talaia costanera que formàs part de la xarxa que, mitjançant senyals de foc o fum, avisaven el palau de l'Almudaina de l'albirament de naus enemigues.

És una construcció del segle XVI, de forma lleugerament cònica i amb sostre pla. Fa deu metres d'alt i acull una cabina central a gran alçada del terra, que és el recinte principal de la torre i té el sostre voltat i una escala de caragol que condueix a la terrassa. Al seu voltant es conserven alguns vestigis d'un antic ranxo de carboner.

La possessió de Can Borràs és la més propera al castell des Moro, una torre defensiva d'origen medieval destinada a la protecció de les cases i els camins de la zona del peu del puig des Teix, de la qual només resten les runes damunt una penya vertical de difícil ascens.

Llucalcari

La cala de Deià i sa Foradada

Una de les rutes d'excursionisme més conegudes i admirades del municipi, el camí dels Pintors, comença a la cala de Deià i transcorre per la línia de costa. Al llarg de la ruta es pot veure la península de sa Foradada, l'accident d'aquesta mena més destacable de la costa rectilínia de la Tramuntana de Mallorca.

SÓLLER

Sóller ha estat històricament un municipi aïllat per la seva orografia: una vall plena de marjades dedicades al cultiu de l'olivera i d'horts dedicats a la producció de cítrics.

RUTES CULTURALS

Camins de Rocafort i des Rost

SÓLLER

Sóller està situat a l'interior d'una vall plena de marjades dedicades al cultiu de l'olivera i d'horts dedicats a la producció de cítrics. L'orografia, que ha aïllat històricament el poble de la capital, a la qual només es podia accedir a través d'un coll pronunciat d'uns cinc-cents metres de desnivell, i de la resta de l'illa, també l'ha conduït a obrir-se camí cap a l'exterior, a través del seu port natural.

Un altre element emblemàtic, relacionat també amb l'orografia de la vall i amb la necessitat d'acabar amb l'aïllament que suposava, és el ferrocarril de Sóller, conformat per un tren i un tramvia elèctrics, inaugurats, respectivament, el 1912 i el 1913, que uneixen Palma amb el Port de Sóller. No menys importants són els camins nombrosos que transcorren per tot el llarg i l'ample de la vall i que la converteixen en un dels centres de l'excursionisme de Mallorca.

Biniaraix

Can Prunera Museu Modernista

És el municipi de la serra de Tramuntana amb un nombre major d'espais museístics, que inclouen una gran diversitat de temàtiques. La branca artística és encapçalada pel Museu Modernista Can Prunera, que es troba en un casal modernista situat al carrer de sa Lluna. Alguns altres exemples de modernisme del municipi són la façana de l'església de Sant Bartomeu i el Banc de Sóller, juntament amb nombrosos casals que es concentren, sobretot, a la Gran Via i al carrer de la Mar.

El casal fou adquirit el 2006 per la Fundació Tren de l'Art, que és qui gestiona actualment el museu, que obrí les portes el 2009 després de tres anys de restauració. Es tracta d'una proposta museística que combina arquitectura i mobiliari modernista amb obres d'art dels segles XIX, XX i XXI.

Les estances de la planta baixa i principal conserven el mobiliari original. El soterrani segueix la mateixa línia i s'hi poden veure la cuina econòmica, un dipòsit d'oli, una pica de rentar i un pou. En canvi, l'antic menjador per al servei s'ha habilitat com a sala d'exposicions temporals i els magatzems alberguen les sales dedicades a Juli Ramis, amb més d'una trentena d'obres de les seves tres èpoques més representatives: pintura de joventut, època cubista i obra abstracta.

El segon pis s'ha habilitat per a l'exhibició d'obres que formen part de la mostra «Del Modernisme al segle XXI», la majoria provinents de la col·lecció d'Art Serra. Es tracta d'una col·lecció amb obres d'artistes com Joan Miró, Henri Toulouse-Lautrec, Paul Klee, Fernand Léger, Maurice Vlaminck, Santiago Rusiñol, Joaquim Mir, Ritch Miller o Miquel Barceló, entre d'altres.

Finalment, el jardí, des d'on es pot observar la façana posterior del casal, serveix com a espai per a l'exhibició d'escultures, alhora que funciona com a auditori a l'aire lliure per dur-hi a terme activitats diverses.

Exposicions Miró i Picasso al Tren de Sóller

Juntament amb el museu de Can Prunera, les exposicions Miró i Picasso al Tren de Sóller, que també són gestionades per la Fundació Tren de l'Art, converteixen Sóller en un lloc de referència per a l'art contemporani a tot el conjunt de Mallorca. Situated a l'antiga posada de Can Malloí, de 1606, que actualment alberga l'estació del Tren de Sóller, ocupen dues sales a cada un dels costats de la clau de l'antic casal.

Can Prunera Museu Modernista

Adreça: carrer de sa Lluna, 86, 07100 Sóller

Telèfon: 971 638 973

Web: canprunera.com

Adreça electrònica: museu@canprunera.net

Horari: de novembre a febrer, obert de dimarts a diumenge; de març a octubre, obert de dimarts a dissabte de 10.30 a 18.00 h

Exposicions Miró i Picasso al Tren de Sóller

Adreça: plaça d'Espanya, 6, 07100 Sóller

Telèfon: 971 630 130

Web: trendsoller.com

Adreça electrònica: info@trendsoller.com

Horari: cal consultar l'horari d'obertura de l'estació a cada època de l'any.

Exposicions de Miró i Picasso a l'estació de tren de Sóller

L'exposició dedicada a Joan Miró comença amb una introducció disponible en català, castellà, anglès i alemany que explica algunes dades biogràfiques de l'artista. A continuació, s'obre un primer espai on hi ha exposades obres de les sèries de gravats «L'Archipel Sauvage», de 1970 i «Les gents de la mar», de 1981. El següent espai combina pintura i poesia: les obres que Miró pintà inspirant-se en el poema «Càntic del sol» de sant Francesc d'Assís s'acompanyen de fragments del poema que parlen d'elements de la natura visibles a les làmines de l'artista.

L'exposició dedicada a Pablo Picasso compta amb més de cent peces i està formada per diferents tipus de ceràmiques (plats, gerres, cànirs, vasos, etc.) decorades amb motius pictòrics, com els toros, els retrats, les escenes mitològiques o les natures mortes. Un primer panell explicatiu en català, castellà, anglès, francès i alemany dona pas a les vitrines de les ceràmiques, totes elles identificades i amb la cronologia.

Fundació Jardí Botànic de Sóller - Museu Balear de Ciències Naturals

El Museu Balear de Ciències Naturals i el Jardí Botànic de Sóller estan situats dins l'antiga finca del Camp de Can Prohom, en un petit palau de principis del segle xx que es pot veure des de la carretera de Palma (Ma-11). Obriren al públic el 1992 gràcies a l'empenta d'un grup de naturalistes que volien crear un lloc on generar i difondre coneixements sobre la geodiversitat i biodiversitat passada i present de les Illes Balears.

Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller

Adreça: carretera de Palma, Km. 30,5 07100 Sóller.

Telèfon: 971 634 064

Web: museucienciesnaturals.org

Adreça electrònica: info@jbs-mbcn.org

Horari: De dilluns a dissabte 10.00 -16.00 h

Jardí Botànic de Sóller

Adreça: carretera de Palma, Km. 30,5 07100 Sóller.

Telèfon: 971 634 014

Web: jardibotanicdesoller.org

Adreça electrònica: info@jbs-mbcn.org

Horari: De dilluns a dissabte 10.00 - 16.00 h

Els seus fons del museu estan formats per col·leccions de paleontologia, geologia, micologia, zoologia i mineralogia, donades o dipositades per investigadors com Guillem Colom, William Waldren, Andreu Crespi o Joan Bauzà, entre d'altres. Una petita part d'aquests fons s'exposa a les cinc sales del museu. A la planta baixa hi ha l'exposició permanent «Història de les ciències naturals a les Illes Balears». El primer pis, amb l'exposició «Fòssils, un esguard al passat», està dedicat a la paleontologia, amb més de mil exemplars fòssils que

permeten fer un recorregut per la història geològica de la Terra. Finalment, la segona planta exposa la biodiversitat actual de les Illes Balears a través de l'exposició «Illes vives: un cop d'ull a la biodiversitat balear».

El Jardí Botànic de Sóller és un centre de conservació, investigació i aprenentatge de la flora mediterrània i balear. Compta amb una col·lecció visitable de planta viva, un herbari i un banc de germoplasma per a la conservació de llavors.

Sala del Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller

Museu de la Mar

L'únic dels museus de la vila que es troba situat al port és el Museu de la Mar, que actualment és una seu del Museu Marítim de Mallorca que gestiona el Consorci Museu Marítim de Mallorca format pel Consell de Mallorca i Govern de les Illes Balears. S'ubica a l'antic oratori de Santa Catalina d'Alexandria del Port de Sóller, que es construí cap al 1280 per commemorar el trasllat miraculós de sant Ramon de Penyafort des del Port de Sóller fins a Barcelona. L'oratori fou destruït pels algerians el 1542 i ja no recuperà mai més la funció de culte.

Els temes principals tractats al museu, que vol ser una mostra de la relació estreta entre la mar i la població de Sóller, són la pesca, l'emigració, el comerç i l'ofici dels mestres d'aixa. D'aquesta manera, tant a l'exterior del museu com a les seves dues sales interiors, es poden veure peces relacionades amb aquestes temàtiques. Hi destaquen les peces dels mestres d'aixa de la família March de Sóller, les peces de pesca de Guillem Casanovas, les maquetes d'embarcacions, la documentació i les imatges històriques, etc.

Finalment, el museu disposa d'una tercera sala situada al soterrani, dedicada a la projecció d'un audiovisual que du per nom La remor de la memòria i que recull la memòria oral del Port de Sóller a través de dotze testimonis: deu persones nascudes a finals dels anys vint i dos pescadors més joves.

Museu de la Mar

Museu de la Mar

Adreça: Santa Catalina d'Alexandria, 54, 07100 Port de Sóller .

Telèfon: 971 632 204

Web: museumaritim.conselldemallorca.cat/inici

Adreça electrònica: informaciomaritim@conselldemallorca.net

Horari: D'octubre a abril, obert de dimarts a dissabte de 10.00 a 15.00 h i diumenge de 10.00 de 14.00 h; de maig a setembre, obert de dimarts a dissabte de 10.00 a 17.00 h i diumenge de 10.00 a 14.00 h

Museu de Sóller

El Museu de Sóller, que obrí les portes l'any 1958, es localitza a dues antigues cases dels segles XVI i XVII, convertides en un sol edifici, en un dels carrers més cèntrics del poble: el carrer de la Mar. Aquest emplaçament funciona alhora com a casal de cultura i, per tant, s'hi desenvolupen activitats com ara concerts, conferències, exposicions temporals, etc. També és la seu del Foment de Cultura de la Dona.

La planta baixa es distribueix en una gran entrada, un pati amb un pou i una antiga cuina mallorquina. Al primer pis s'hi poden trobar un menjador i una habitació amb mobiliari antic i objectes quotidians i també una sala de retrats de personatges importants, com el bisbe Nadal, diferents batles, etc. Aquesta mateixa planta també té un espai dedicat a pintors mallorquins i una vitrina d'altres cultures.

Finalment, el segon pis compta amb una primera sala on hi ha una col·lecció de maquetes de cases i d'edificis importants de Sóller, peces com la primera impremta del Setmanari Sóller i un apartat dedicat a l'obra de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. La segona sala es centra en la temàtica de l'emigració a França i Puerto Rico, però també hi ha peces de ceràmica, vestits, instruments musicals, etc.

La parròquia de Sant Bartomeu de Sóller és majoritàriament barroca en el seu interior. Pel que fa a l'exterior, conserva encara alguns elements del segle XIV que Joan Rubió i Bellver, deixeble d'Antoni Gaudí, volgué conservar quan reformà l'església entre 1904 i 1947 i la dotà de l'actual façana modernista. En un dels espais de l'interior alberga un petit museu parroquial que ha obert les portes molt recentment.

Museu Parroquial de Sóller

Al Museu Parroquial de Sóller s'hi accedeix per la sagristia, situada al costat esquerre de l'altar. Aquest espai conforma la primera de les sales del museu i s'hi poden veure nombrosos ornaments litúrgics, reliquiaries, etc. A continuació, la sagristia dona accés a una segona sala, de dimensions més reduïdes, on hi ha cinc vitrines que alberguen part del tresor de la parròquia de Sant Bartomeu, conformat per peces del segle XIV al segle XX. La més gran de les cinc està dedicada específicament al solleric Mateu Colom i Canals, que fou bisbe auxiliar de Toledo el 1921 i bisbe titular d'Osca des de 1922 fins a la proclamació de la Segona República, quan retornà al seu poble natal.

Centre Capvespre

En l'àmbit cultural no només destaquen els nombrosos museus referenciats, sinó també els centres culturals. D'una banda, el Centre Capvespre, impulsat per la Cooperativa Agrícola Sant Bartomeu de Sóller, és una iniciativa de desenvolupament sostenible i posada

Museu de Sóller

Adreça: carrer de la Mar, 13, 07100 Sóller

Telèfon: 971 634 999

Horari: de dilluns a divendres de 10.00 a 14.00 h i dissabte de 10.00 a 13.00 h

Museu Parroquial de Sóller

Adreça: plaça de la Constitució, 1, 07100 Sóller

Telèfon: 671 000 666

Web: cristiansvalldesoller.com

Adreça electrònica: cristiansvalldesoller@gmail.com

Horari: d'abril a novembre, de dilluns a divendres de 10.30 a 17.30 h i dissabte de 10.30 a 13.30 h

en valor del patrimoni agrícola i cultural de la vall de Sóller. Disposa d'un espai polivalent que es caracteritza per la presència d'una petita cuina amb una barra que s'utilitza per dur a terme tasts i degustacions de productes de la cooperativa i amb una sala dissenyada per fer-hi conferències, jornades i cursos.

Centre Capvespre

Adreça: carretera de Fornalutx, 8, 07100 Sóller

Telèfon: 971 630 876

Web: coopsoller.coop

Horari: de dilluns a divendres de 9.30 a 14.30 h

Centre Cultural Can Dulce

L'Associació Sollerica de Cultura Popular, creada l'any 1982, és l'encarregada de gestionar el Centre Cultural Can Dulce. La seu es troba en un antic casal senyorial d'estil modernista situat a la Gran Via i funciona, des de 1988, com a seu de nombroses associacions culturals del poble i com a lloc on es desenvolupen activitats culturals diverses, tant de forma puntual, com ara exposicions, concerts, tallers, conferències o presentacions de llibres, com de forma continuada, oferint classes de costura, de diferents modalitats de ball, de música, d'idiomes, etc. A més, a Can Dulce es custodia un dels fons d'indumentària tradicional mallorquina dels segles XVIII i XIX més importants, que pertany a l'associació Aires Sollerics i que ha estat objecte de nombroses exposicions temporals a diferents indrets del municipi i de l'illa.

Centre Cultural Can Dulce

Adreça: Gran Via, 15, 07100 Sóller

Telèfon: 621 267 746

Adreça electrònica: ascpcandulce@gmail.com

Horari: obert en funció de les activitats, consulta les xarxes socials.

Molins hidràulics

Un dels elements etnològics més remarcables de la vila de Sóller són els molins. Tot i la gran quantitat de molins hidràulics amb què compta una vall tan ben abastida d'aigua com és la de Sóller, trobar-ne restes encara visibles és una tasca certament complicada. El declivi de l'activitat molinera fou molt important amb l'arribada del segle XX i, per tant, hi ha molt pocs testimonis d'aquesta activitat que hagin arribat fins als nostres dies.

L'any 1989 hi ha documentats nou molins fariners en funcionament a Sóller i el 1902 n'hi havia dotze donats d'alta al Sindicat de Regs de Sóller; deu a la font de s'Olla i dos a la font de s'Ullet.

Es poden veure algunes restes del molí de Baix o de Can Carabasseta al pont del carrer d'Andreu Coll. Es tracta de la zona on el torrent de Biniaraix desemboca al torrent Major i, per tant, el cabal d'aigua és significatiu. Es té constància que hi havia dos molins de cup i que foren els últims que estaren en funcionament. Passa el mateix amb els molins de Ca n'Eloi o de Can Pati, situat a la placeta de n'Ali, número 2, i de Can Riutort o Can Negre, situat a s'Alqueria des Comte, però les seves restes cada vegada són més poc visibles i es troben més degradades.

El molí de sa Mola

El molí de sa Mola era l'únic molí de vent de Sóller i estava situat al puig de sa Mola, arribant al port. La seva torre, de quatre nivells, era rodona i estava envoltada d'un cos baix quadrat. Encara se'n poden veure algunes restes.

Torres de defensa

Sóller, com a poble de costa, va viure molt pendent dels atacs de pirates i corsaris que arribaven per mar, sobretot durant el segle XVI. De fet, cada mes de maig commemora una d'aquestes ràtzies, ocorreguda l'any 1561, en la seva festa del Firó.

Una de les torres més antigues és la de Can Bardí, que data del segle XIV i es troba a sa Figuera, una zona elevada que està entre Sóller i el port. Es tracta d'una torre fortificada circular de maçoneria de pedra viva que està aferrada a la casa. A la mateixa zona hi ha també la torre de la casa des Bosc, que en aquest cas data del segle XVII.

En una zona coneguda com sa Torre, a tocar de la platja, hi ha el castell des Port, una torre fortalesa que descansa sobre una plataforma semicircular on hi havia una bateria costanera, està adossada a un habitatge i data de 1545. La finalitat d'aquest tipus de torres no era detectar naus sospitoses, sinó defensar les entrades dels ports i les cales i evitar el desembarcament de pirates i corsaris.

A la banda oposada de la badia del Port de Sóller, a l'actual carrer d'Antoni Montis, número 10, hi ha la possessió des Port. La casa es distribueix al voltant d'una clastra i té una capella, una tafona i una torre fortificada.

Finalment, l'exemple més important d'arquitectura defensiva del municipi és la torre Picada, construïda entre 1717 i 1752 i declarada bé d'interès cultural. Es tracta d'una construcció rodona de dotze metres d'alçada amb murs atalussats de pedra viva i motllura superior que es troba en un dels extrems de la badia del Port de Sóller, en una zona elevada. La torre Picada, que és la més gran de l'illa i una de les més ben conservades, ha estat recentment adquirida pel Consell de Mallorca.

Com a talaia costanera, situada en una zona elevada i amb bona visibilitat sobre el mar, la torre Picada formava part de la xarxa de torres i talaies que es construïren per a la vigilància davant la possibilitat d'un atac pirata. En cas d'albirar naus sospitoses, les torres es transmetien aquesta informació de les unes a les altres mitjançant senyals, de foc de nit i de fum de dia, fins a arribar al Palau de l'Almudaina a Palma.

Biniaraix

Sóller queda unit amb Fornalutx, el municipi veí, a través del llogaret de Biniaraix, que és el punt de partida del barranc limponent que en du el mateix nom i que marca la divisió entre els dos municipis.

En aquesta zona destaquen les possessions de Bàltx de Dalt i Bàltx d'Enmig. Seguidament a aquestes dues hi ha la possessió de Bàltx d'Avall, que pertany al terme municipal de Fornalutx. Les tres finques tenen el seu origen en l'alqueria Baalichi, documentada el 1232. Les cases de Bàltx de Dalt tenen una clastra interior, una tafona i una capella amb campanar de paret. A més, al voladís de la teulada hi ha teules pintades. Pel que fa a Bàltx d'Enmig, destaca el portal exterior i la clastra. La seva tafona arribà a tenir tres premses i comptava també amb un molí de sang.

Biniaraix

Es Teix

La possessió des Teix, que abasta parts dels termes de Sóller, Deià i Bunyola, ha estat tradicionalment una de les més importants de la contrada. Documentada des del segle XIV i caracteritzada per la presència de ramaderia bovina, al segle XIX arribà a ocupar 1.079 hectàrees.

Can Bleda, Can Prohom i Son Mico

A la zona entre Deià i Sóller hi ha un seguit de possessions rellevants. A la carretera que uneix aquests dos municipis (Ma-10), molt a prop de la desviació que va cap a Muleta i cap as Béns d'Avall, s'hi concentren les possessions de Can Bleda, Can Prohom i Son Mico. Can Bleda, situat al costat esquerre de la carretera, es desenvolupa en dues plantes i torre a una de les cantonades de la clastra. A la planta baixa hi ha les cases dels amos i la tafona, mentre que a la planta superior, habitatge dels senyors, hi destaca la balconada que hi ha damunt el portal forà.

A l'altre costat de la carretera hi ha les cases de Can Prohom. En destaca la tafona, que ocupa una superfície important de les cases, i la cambra on havia de romandre la reina Isabel II en la seva visita a Sóller el 1860, tot i que finalment s'allotjà a la posada que els senyors de la finca tenien a Sóller. Adossades a les primeres hi ha les cases de Son Mico. La possessió de Son Mico fou una segregació de la de Can Prohom que està documentada des de 1692.

FORNALUTX

Fornalutx manté el patrimoni arquitectònic gairebé intacte: cases de pedra que s'adapten a desnivells molt marcats

RUTES CULTURALS

La vila i camins

FORNALUTX

Fornalutx es troba inclòs dins la llista dels pobles més bells d'Espanya per haver mantingut gairebé intacte el seu patrimoni arquitectònic de cases de pedra que s'adapten a desnivells molt pronunciats. Situat entre Sóller i Escorca, s'estreny considerablement a mesura que s'aproxima a la costa. Tot i que, a la zona on desemboca el torrent de na Mora, té una petita sortida a la mar —coneguda popularment com el port de Fornalutx—, no es considera un municipi costaner ni vinculat amb les activitats marítimes. De fet, Fornalutx esdevé, a través del barranc de Biniaraix, una de les principals rutes d'accés a peu als cims més alts de la Tramuntana i a la vall del santuari de Lluc.

Algunes de les grans possessions del municipi es distribueixen pels voltants de la carretera del Puig Major (Ma-10), que, d'ençà que es va construir als anys cinquanta del segle xx, ha donat accés en cotxe a moltes d'aquestes explotacions agrícoles, a les quals tradicionalment només es podia accedir a peu.

Es Mas és una de les possessions més pròximes al nucli urbà de Fornalutx, data del segle xvi i s'hi arriba per un camí empedrat que després es converteix en una escala que salva el desnivell elevat. L'entorn, sembrat de tarongers, mostra un conjunt espectacular molt ben conservat, format per marjades, escales de pedra, síquies i un safareig.

Carrer de Fornalutx

Can Xoroi

El casal de Can Xoroi va ser adquirit per l'Ajuntament de Fornalutx l'any 2002 amb l'objectiu de convertir-lo en un centre cultural. Actualment, el casal ofereix una programació important de concerts i representacions teatrals, entre altres activitats culturals, que es desenvolupen sobretot els mesos d'estiu a l'antic pati del casal.

Can Xoroi també és un museu dedicat a un tipus molt característic de decoracions pictòriques que varen omplir moltes teulades de cases mallorquines des de l'edat mitjana fins al segle XIX: les teules pintades. Els dibuixos d'aquestes manifestacions pictòriques populars eren esquemàtics, amb traços gruixats i pigments blancs, vermells i negres, i la finalitat era protegir els habitants de les cases. Així, habitualment, presenten símbols cristians i pagans, a més de dates que permeten contextualitzar-les. Tot i que se'n poden trobar per tota la geografia mallorquina, abunden a les cases antigues de la serra de Tramuntana.

L'exposició permanent de teules pintades està ubicada a l'antiga entrada del casal, que és la sala més gran. El fons teulogràfic de Can Xoroi s'inicia l'any 2004 amb la restauració de la teulada, on es varen localitzar teules que, per l'estat de conservació, varen haver de ser desmuntades i conservades dins l'edifici. A la vegada, s'hi varen anar sumant donacions de particulars i dipòsits, com el de l'Ajuntament d'Inca, fins a arribar a un total de 432 teules procedents de Deià, Fornalutx, Inca, Palma, Lluçmajor i Sóller, que formen el fons de teules pintades més important de Mallorca.

Can Xoroi disposa, així mateix, d'una col·lecció etnogràfica, formada amb material relacionat amb la recol·lecció d'oliva i la producció d'oli provinent de donacions de particulars. A més, té la tafona, que històricament ha format part del casal, i un espai on s'ubicaven els graners, compartiments rectangulars on s'emmagatzemava l'oliva, que s'hi abocava des d'uns forats oberts a la coberta.

La tercera col·lecció de Can Xoroi és de tipus fotogràfic i configura l'Arxiu fotogràfic de Fornalutx, un recull d'un centenar d'imatges de la gent i dels paisatges del municipi de final del segle XIX i principi del segle XX que permeten apreciar els costums, les tradicions i la fisonomia d'un poble i un entorn únics.

Finalment, Can Xoroi també té un fons de 210 obres de l'artista polonès Henryk Zegadlo (Krzyzka, Polònia, 1934 – Bad Bertrich, Alemanya, 2011) que la seva vídua, Anna Moger, donà a l'Ajuntament de Fornalutx després d'haver viscut més d'una dècada al poble. Zegadlo va estudiar a l'Acadèmia de Belles Arts de Varsòvia i es va convertir en un dels artistes de talla més importants de Polònia. Posteriorment, a més de la creació d'escultures de fusta, també es va dedicar a la pintura a l'oli i a l'aquarel·la, i les seves obres es poden contemplar a diversos museus i centres d'art de Varsòvia, Cracòvia, Berlín, Bonn o Múnic, entre d'altres.

Can Xoroi

Adreça: carrer de sa Font, 8, 07109 Fornalutx

Telèfon: 971 631 901

Adreça electrònica: canxoroi@ajfornalutx.net

Horari: dimecres, dijous, divendres i dissabte, de 10.30 a 13.30 h

Molins hidràulics

Els desnivells característics de Fornalutx varen convertir el poble en un lloc idoni per a la presència de molins hidràulics i encara es poden veure restes d'alguns.

El molí de Can Vaquerí, al carrer des Torrent, número 4, molt a prop del torrent, aprofitava l'aigua que baixava des de la part alta del poble. Només es conserva part de la torre i de la síquia, ja que una torrentada se'n va dur la resta.

El molí d'Amunt està situat a la confluència dels torrents de Monnàber i Fornalutx. Una sèrie de mines, que són l'únic element que s'ha conservat, permetien que l'aigua passàs d'un torrent a l'altre, fent moure les moles. Va moldre gra per fer farina fins al segle XIX.

Torres de defensa

Dins el nucli urbà hi ha dues torres de defensa, la de Ca n'Arbona, actual casa de la vila, i la de casa d'Amunt, que va ser l'antiga posada de Montcaire.

La torre de defensa més antiga del terme municipal és la de na Seca. Construïda entre 1584 i 1586, és a la zona del coll de Biniamar, dins la possessió de Bàltx d'Avall, just damunt la partió entre els termes de Fornalutx i Escorca, i només s'hi pot arribar a peu. És de base circular i té un alçat cilíndric amb dues petites finestres i una espitllera defensiva que apuntava al portal forà.

Cases de neu

Fornalutx és el terme municipal amb més cases de neu després d'Escorca. A la possessió de Monnàber hi ha les restes del conjunt més important, anomenat la coma de n'Arbona, format per quatre cases de neu.

La casa de neu inferior, dins l'alzinar, és la primera que es troba quan s'inicia l'ascens pel camí de Nevaters cap al cim del Puig Major (1.445 m). Datada del segle XVI, és probablement una de les més antigues i també una de les primeres que es va abandonar. Poc abans d'arribar-hi, es poden veure les restes del porxo dels nevaters.

La segona està situada al peu dels penya-segats de la serra de Son Torrella, en una zona on el terreny fa una petita esplanada natural. De forma rectangular, data del segle XVIII, té un dels costats reforçat amb argamassa i està aferrada al cingle.

La tercera és el clot de neu. Es tracta de l'aprofitament d'un avenc natural de fins a vuit metres de profunditat que s'hauria explotat per la proximitat amb la resta del conjunt, ja que no hauria estat prou significatiu per si mateix.

La casa de neu superior, que també data del segle XVIII, és una de les més destacables de la serra de Tramuntana, tant per la situació com pels elements que la formen. És una el·lipse gairebé perfecta de 14 metres de llargada, 5,5 d'amplada i 5,1 de profunditat, amb un portal al costat de migjorn i segurament no tenia coberta fixa. El conjunt té uns marges creats específicament per afavorir l'acumulació de neu, dos porxos pròxims i un tercer porxo, el dels nevaters, a certa distància.

Al coll des Cards Colers, la casa de neu està situada als peus del penyal des Migdia, en una zona on s'acumula molta neu, i presenta una particularitat: a les penyes situades a migjorn del pou on es guarda la neu hi ha una sèrie de forats per encastar-hi les bigues que devien formar la coberta del porxo dels nevaters, segurament situat entre les penyes i el pou. D'aquesta manera, la neu que s'acumulava a la coberta anava directament a les bombarderes, que eren petites finestres situades a la coberta per on s'introduïa la neu cap a dins el pou.

En una zona pròxima al coll des Cards Colers, hi ha el clot de neu del puig de s'Alzinar, unes instal·lacions que consisteixen únicament en un avenc d'uns set metres de profunditat situat en un entorn aplanat artificialment amb materials extrets de l'interior. S'ha plantejat com a hipòtesi que aquest conjunt, per la ubicació més amagada i per l'absència en els registres històrics, pogués formar part d'una possible xarxa de comerç il·legal de neu.

Binibassí

És un llogaret situat a l'altre costat de la carretera que uneix Fornalutx i Sóller (Ma-2121) i que segueix el curs del torrent de Fornalutx. Aquesta antiga alqueria islàmica, documentada des de 1242, també és coneguda com a Berabassí, Benabassí o Biribassí. La casa original del segle XVI, situada a la falda de la muntanya, té una gran torre de defensa de quatre pisos, una capella i una tafona.

L'aigua de la font pròxima movia l'anomenat molí de Binibassí o molí de s'Hort, un dels pocs de l'illa que té el cup de planta circular. Era un molí fariner que es va modificar a principi del segle XX i va deixar de funcionar poc després. Les restes d'aquest molí es poden observar al costat del camí que, un cop passades les cases, continua l'ascens cap a Fornalutx.

Teules pintades a Binibassí

BUNYOLA

Bunyola, situat al peu de la serra d'Alfàbia, es caracteritza per una orografia majoritàriament muntanyosa, però amb una part de planura que arriba fins a Raixa, que marca el límit de la zona declarada patrimoni mundial de la humanitat per la UNESCO.

RUTES CULTURALS

Raixa i Alfàbia

BUNYOLA

Bunyola és un dels municipis més grans de la serra de Tramuntana i està situat al peu de la serra d'Alfàbia. Tot i ser majoritàriament muntanyós, com demostren el nucli urbà principal o el llogaret d'Orient, l'orografia de Bunyola també es caracteritza per una zona plana, que connecta directament amb Palma. De fet, la possessió de Raixa, de titularitat pública, marca el començament de la planura i el final de la zona delimitada com a patrimoni mundial de la humanitat per la UNESCO.

A més de Raixa, hi ha un gran nombre de cases de possessió especialment valuoses, com ara Alfàbia, Honor, So n'Amar, s'Extremera Vella, s'Extremera Nova o s'alqueria d'Avall, que ha produït oli fins molt recentment i, per això, té una tafona mecanitzada.

Jocs d'aigua a Alfàbia

Casal d'Entitats Ciutadanes, Espai Climent Garau i Teatre Rafel Ramis

Al nucli urbà de Bunyola hi ha una sèrie d'equipaments culturals amb activitats significatives, com ara el Casal d'Entitats Ciutadanes, l'Espai Climent Garau, el Teatre Rafel Ramis, la biblioteca i l'església. A tots aquests espais i a la plaça del poble s'hi duen a terme nombroses activitats musicals consolidades, com la Primavera Musical Bunyolina. L'escola de música, ubicada a l'escola pública, ha donat fruit, així com el teatre i les activitats de promoció de la lectura.

Raixa i el Centre Serra Tramuntana

La possessió de Raixa actualment és de domini públic i se'n poden visitar tant les cases com els jardins. La peculiaritat d'aquesta possessió és que es va reformar a principi del segle XIX i es va transformar en una vil·la italiana envoltada de jardins.

La carrera d'accés a les cases està formada per un jardí centralitzat per una bassa. Just a l'esquerra hi solia haver el jardí de laberint, avui en dia desaparegut. Al fons d'aquest primer jardí apareixen la façana principal i el portal forà amb l'escut dels Despuig. La façana de migjorn és una de les més significatives per la impressionant galeria de deu arcs redons amb columnes toscanes i la balustrada que hi ha a la segona planta.

La clastra, d'estil italià, és rectangular, de grans dimensions i té un coll de cisterna octogonal. Al lateral dret, hi ha dos portalets d'arc redó que donen accés a la part més antiga de la casa, del segle XVI. A l'esquerra d'aquest espai hi ha la tafona, que conserva el trull, la premsa de biga i les piques de triar, mentre que darrere hi ha l'espai dedicat al celler. Devora l'entrada del celler hi ha un molí fariner que rep l'aigua d'un petit safareig i que encara conserva la torre de cup.

La situació de la possessió de Raixa a l'entrada de la vall homònima la dota d'un cabal d'aigua important, que es regula mitjançant un sistema hidràulic complex que inclou un dels safareigs més grans de Mallorca. Aquest sistema, que es va haver de reforçar comprant aigua de la font de Pastorix el 1807, regava l'hort de la part baixa de la finca, així com el jardí de tarongers i el jardí de la galeria. A més, abastia d'aigua el brollador central i el petit estany del jardí d'entrada.

Casal d'Entitats Ciutadanes

Adreça: carrer de la Creu, 23, 07110 Bunyola

Telèfon: 971 615 281

Web: <https://www.ajbunyola.net>

Adreça electrònica: ajuntament@bunyola.org

Horari: Consultar amb l'Ajuntament de Bunyola.

Raixa i el Centre Serra Tramuntana

Adreça: carretera Palma-Sóller, km 12,2, 07110

Bunyola

Telèfon: 971 237 636

Web: <https://raixa.conselldemallorca.cat>

Adreça electrònica: visitesraixa@conselldemallorca.net

Horari: obert de dimarts a dissabte, de 10.00 a 15.00 h

Exterior de Raixa

A la part nord de les cases, hi ha la gran escala monumental neoclàssica, un dels elements més significatius del jardí superior. Al sisè tram de l'escala, un petit corredor transversal comunica, cap a l'esquerra, amb el safareig. És l'antic aljub de mitjan segle XVIII, que es va reconvertir en estany, on caben més de 1.700 metres cúbics d'aigua. Des del safareig surt un camí que desemboca a la part més alta del conjunt, des d'on hi ha unes vistes espectaculars de la casa i de l'entorn.

El Centre Serra Tramuntana, situat a Raixa, és un espai on es donen a conèixer els valors i els potencials de la serra de Tramuntana, un dels paisatges culturals més singulars, catalogat avui patrimoni mundial de la humanitat per la UNESCO.

Centre Serra Tramuntana a la finca de Raixa

A més d'un centre d'interpretació, compleix funcions de centre de visitants i de centre cultural. Per tant, l'hem de tenir en compte com un gran nucli cultural del conjunt de la serra de Tramuntana. Té un centre de documentació amb nombrosos recursos, a més d'un conjunt d'audiovisuals i audioguies que contribueixen a conèixer l'entorn.

La visita al Centre Serra Tramuntana s'estructura en una sèrie d'àmbits interrelacionats que s'insereixen i es contextualitzen en l'entorn. El primer àmbit fa referència als motius d'importància de la declaració de la Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial de la Humanitat per part de la UNESCO. Un segon apartat especifica les realitats i singularitats dels vint municipis que en formen part i ofereix una visió panoràmica dels elements diferenciadors i comuns dels pobles.

El tercer àmbit fa referència als habitants i a les tradicions, i inclou un audiovisual amb testimonis rellevants titulat *Les veus de la Serra*, un dels objectius del qual és donar a conèixer el seu bagatge cultural. La relació entre patrimoni natural i població és el gran objectiu del quart àmbit. Les condicions ambientals que reflecteixen la duresa de la major part del territori i la necessitat de l'esforç humà per adaptar-s'hi configuren el cinquè àmbit, que du per títol «Duresa i esforç».

L'apartat següent del Centre tracta sobre la rellevància dels sistemes hidràulics i la relació entre la pedra i l'aigua. Talaies, miradors, torres, castells, molins, tafones, sitges, rotes, eres, forns de calç, cellers, escars, cases de neu, pous, fonts de mina, sínies, aljubs, safareigs, basses i cocons són els elements clau del paisatge cultural de la serra de Tramuntana.

L'organització del territori, la manera de viure, les llegendes, les rondalles, les festes i les tradicions formen l'apartat «Viure i conviure». En aquest sentit, es planteja una reflexió sobre el futur de la serra de Tramuntana i, també, de la possessió de Raixa.

Jardins d'Alfàbia

Un passeig flanquejat per arbres dona accés a les cases d'Alfàbia, una possessió que actualment pertany a la família Safortesa i de la qual es pot visitar una part de les cases i els jardins, declarats bé d'interès cultural.

Després de la façana principal de les cases, d'estil barroc, s'accedeix a un vestíbul que té la coberta d'estil mudèjar i du fins a la clastra. L'interior de la casa dels senyors, que s'estructura al voltant d'un passadís central, conté un bon conjunt pictòric de retrats de diferents propietaris, entre d'altres; mostres molt interessants de mobiliari, com és el cas de l'anomenada cadira del rei moro, que data del segle XIV i té interessants relleus gòtics, i una gran biblioteca amb més de 1.200 volums.

Jardins d'Alfàbia

Adreça: carretera Palma-Sóller, km 17, 07110 Bunyola

Telèfon: 971 613 123

Web: <https://www.jardinesdealfabia.com/ma/>

Adreça electrònica: info@jardinesdealfabia.com

Horari: obert cada dia, de 9.30 a 18.30 h

Pel que fa als jardins, es troben centralitzats per un petit llac amb un brollador que, envoltat de vegetació salvatge, crea un ambient romàntic d'estil anglès. L'accés a través de l'escala imperial i el recorregut per davall una pèrgola donen pas al jardí barroc. Aquí, trobam una segona pèrgola més espectacular, formada per trenta-dues parelles de columnes octogonals. L'element més destacat són les vint-i-quatre figures d'hídries convertides en brolladors, que creen un passadís d'aigua que desemboca en un mirador quadrangular.

Actualment, una part de la finca s'ha dedicat als animals. S'hi crien porcs negres, cabres mallorquines i eivissenques, paons, ànneres i altres aus que es poden anar veient al llarg de la visita per la zona exterior d'Alfàbia.

Façana d'Alfàbia

PATRIMONI CULTURAL

Orient

A prop del nucli d'Orient, llogaret característic de muntanya, hi ha les possessions de Son Palou, Son Palouet, es Pujol, Son Creus i Coma-sema. Son Palou és una possessió integrada al nucli urbà d'Orient i té una tafona restaurada que conserva tant les peces essencials com les canals per conduir l'oli a les piques de triar. El més interessant de Son Palouet són les cases velles, construïdes en forma de torre medieval i amb una barbacana de funció defensiva a la porta.

A la possessió des Pujol també s'aixeca un volum en forma de torre adossada al bloc constructiu principal. Pel que fa a Son Creus, presenta, a la dreta del portal forà, una galeria de quatre columnes toscanes amb balustrada a la base. Conserva la tafona i un antic molí d'aigua, així com les restes d'un mur medieval que envoltava les cases i l'hort amb finalitats defensives.

Orient

La possessió de Coma-sema, situada també a prop d'Orient, mereix una atenció especial. Les cases s'estructuren al voltant d'una clastra tancada a un dels costats per una murada d'aspecte fortificat. Destaca la tafona mecanitzada, on s'ha produït oli fins fa pocs anys, i, separades del cos principal de l'edificació, les cases de les collidores, amb estances diferenciades per a homes i dones.

Però potser l'element més conegut de Coma-sema és el gran safareig situat al nord de les cases, bastit l'any 1929, amb una capacitat de 4.600 metres cúbics. Antigament, alimentava un molí hidràulic que va desaparèixer perquè la zona es va reconvertir en un jardí. Des d'Orient, el camí que condueix als Tossals Verds travessa la possessió de Coma-sema.

Comuna de Bunyola

Una altra finca de titularitat pública, en aquest cas municipal, és la comuna de Bunyola, que forma un dels boscs més extensos de l'illa i compta amb una àrea recreativa i amb el refugi de Cas Garriguer, gestionat per l'Ajuntament.

En aquest indret abunden els conjunts etnològics: al costat de la pista forestal que arriba a Cas Garriguer, n'hi ha un de restaurat; a pocs metres de Cas Garriguer, hi ha quatre rotlos de sitja, tres barraques de carboner i un forn de pa, i a prop del camí que condueix al cim del penyal d'Honor hi ha, a més dels elements habituals, un bassol per emmagatzemar aigua.

Molins

Els quatre molins fariners d'Alfàbia són una mostra de la importància que varen tenir els molins hidràulics al municipi de Bunyola, igual que a la resta de la serra de Tramuntana. Els dos primers molins estaven situats al marge esquerre del torrent des Verger. El primer molí tenia el cup format per peces cilíndriques de ceràmica que encaixaven entre si, però no s'ha conservat, mentre que en el cas del segon sí que se'n pot veure parcialment el cup. Del tercer molí, de planta poligonal, en queden la síquia i el cup en molt mal estat i es pot intuir una segona dependència, probablement destinada als moliners. Finalment, el quart molí és el més ben conservat, però falten totes les peces per moldre.

Cases de neu

A Bunyola hi ha fins a cinc cases de neu, fet que situa el municipi com el tercer en nombre de construccions d'aquest tipus, juntament amb Valldemossa.

La casa de neu del coll des Bosc o de Coma-sema comparteix espai, precisament, amb un ranxo de carboner. El pou, de grans dimensions, es troba parcialment excavat a terra i parcialment picat a la pedra. Molt a prop hi ha els clots de neu de sa Rateta, un conjunt de tres avencs naturals que feien servir per emmagatzemar neu. Un altre clot de neu que utilitza una concavitat natural d'origen càrstic és el de n'Angelè, on és possible observar la utilització de petites pedres col·locades per tapar forats.

Igual que Coma-sema, la possessió d'Alfàbia també comptava amb una casa de neu pròpia, anomenada de sa Serra, perquè està situada entre les antenes i les cases de sa Serra. Consta d'un pou de neu quadrangular amb les capçaleres arrodonides i d'un porxo de nevaters en condicions de conservació pèssimes.

Finalment, dins la possessió des Teix hi havia la casa de neu des Teix o del pla de sa Serp, situada a la dreta del camí que davalla cap a les cases del Rei Sanç. Tot i que està plena de vegetació, es troba en bon estat de conservació i encara s'hi poden veure restes dels dos portals situats a les capçaleres i d'alguna bombardera als laterals llargs. La casa de neu des Teix, documentada des de 1636, és una de les més antigues i de les que va funcionar durant més temps. Està complementada per un porxo d'uns setanta metres quadrats i un gran magatzem de llenya.

Cases del Rei Sanç

Les esmentades cases del Rei Sanç, situades al puig des Teix, varen funcionar com a residència de caça del monarca, que va regnar entre 1311 i 1324. Són unes edificacions del segle XIV que presenten finestres en forma d'espitllera i que comptaven amb una torre, de la qual no en queda cap rastre.

SANTA MARIA DEL CAMÍ

A la possessió de Son
Torrella es conserva una
de les tafones més grans de
Mallorca.

RUTES CULTURALS

Son Torella

SANTA MARIA DEL CAMÍ

Santa Maria del Camí, dins la comarca des Raiguer, està tancada per la serra de Tramuntana a la part septentrional i pel puig de Son Seguí al sud. Enmig d'aquestes elevacions s'estén un terreny quasi pla.

Una de les activitats econòmiques que caracteritzen el municipi des de temps ben prime-rencs és el conreu de la vinya. Segurament els àrabs ja la varen conrear i, tal vegada, els motius de raïm presents a la desapareguda basílica paleocristiana de Cas Frares demostren la importància d'aquest cultiu ja a final de la dominació romana. Durant el segle XIII, el conreu de la vinya i la producció de vi en aquest indret estan ben documentats.

Una altra referència a la vinya es localitza al temple parroquial del poble, concretament al portal major i a l'entrada d'accés per als homes, on hi ha decoració en forma de raïm i pàmpols. Tal vegada sigui només un element decoratiu com un altre, però cal tenir en compte que la construcció del temple en el segle XVIII coincideix amb l'expansió de la indústria vinícola.

Després de la crisi del segle XIX, a partir dels anys noranta del segle XX, aquesta indústria ha patit un renaixement al poble, fomentat, en part, gràcies a l'obtenció de la Denominació d'Origen Binissalem-Mallorca.

Coanegra

La vall de Coanegra discorr transversalment a la serra de Tramuntana. Es pensa que el nom ve del mossàrab i que és una deformació dels mots cova negra.

Arreu d'aquesta vall s'hi troben vestigis històrics de diferents etapes, des de la prehistòria, l'època romana i musulmana, fins a les grans explotacions agràries de les possessions.

Dels elements naturals de la vall, destaquen no només els alzinars o els pinars, sinó també els recursos hídrics, sobretot el torrent des Freu, que alimenta la font del Pou, que és una font de mina, és a dir, que utilitza el pendent del sòl per treure l'aigua per gravetat. Es pensa que era un antic qanat islàmic, coetani a la síquia de Coanegra, que conduïa l'aigua per regar els cultius. A partir del segle XVIII, aquests elements hidràulics fan arribar aigua al poble.

Els molins

La vall de Coanegra i el torrent han fet que la presència d'elements etnogràfics a Santa Maria sigui molt destacable, sobretot els molins.

L'aigua dels torrents s'aprofitava per moure els molins fariners, els quals es pensa que eren d'origen musulmà. A l'època medieval n'hi ha almanco nou de documentats: el de Can Morei, el de Son Roig, de Cas Barreter, de Can Mates, de So n'Oliver, de Son Berenguer, de So n'Agulla, de Son Palou i de Son Torrelleta.

Posteriorment, se'n varen construir d'altres, segurament perquè els de la vall varen romandre temporades sense funcionar, segons alguns historiadors, per la manca de pluja.

Actualment es conserven sis molins industrials dels segles XVIII i XIX. Fins als anys noranta n'hi havia un altre, el molí d'en Millo, però va ser destruït amb la construcció de l'autopista Palma-Inca.

Un d'aquests molins és el des Torrent o d'en Tòfol, el darrer molí fariner construït al poble. Destaca per les dimensions de la zona d'habitatge situada a la part inferior, que conserva la coberta interior de volta. L'any 2008 es va canviar el capell i l'antennada de la torre circular, però els elements nous que s'hi col·locaren no respecten la tipologia tradicional dels molins fariners mallorquins.

Tots aquests molins disposen, a la part inferior de la torre, d'un espai que es feia servir d'habitatge, com el molí dels Moliners i el de s'Arboçar, el qual també conserva l'escala de caragol interior original. Alguns d'aquests molins, com el de Son Torrella, el de Can Crosseta o el de So n'Agulla, s'han convertit en habitatges.

Possessions

Moltes possessions de la serra de Tramuntana del municipi de Santa Maria tenen la seva història lligada als molins de la vall. És el cas de So n'Agulla, un conjunt de cases d'estil auster, reformades la dècada dels anys vuitanta, que conserven l'espai de la tafona, amb una inscripció de la data de 1790, i un molí amb roda metàl·lica.

La possessió de So n'Oliver constava també de diversos molins hidràulics i s'hi localitzava l'anomenat celler reial, un dels cellers de producció de vi més importants, avui dia desaparegut. A més, en aquest indret s'han constatat una vintena de forns de calç.

Ben enmig de la vall de Coanegra hi ha la possessió Son Roig, que tot i que no és una de les més extenses del terme, és significativa per l'aprofitament dels recursos hídrics que històricament s'hi ha fet, sobretot a través del seu molí fariner de dues rodes, mogut per la força de l'aigua de la sèquia de la vall.

A l'extensió de les cases de Son Pou, neix la font de Coanegra i la cova de l'avenc de Son Pou, un dels atractius naturals més rellevants del terme. Devora el portal principal de les cases, hi ha l'entrada a l'espai on es feia l'oli, perfectament conservat. La tafona encara té la biga original, on hi ha inscrita la data de 1773.

Una altra producció comuna constatada a la vall de Coanegra és la de calç. Entre els forns de calç que s'hi conserven, destaca el de la Mare de Déu, en funcionament ja el 1857, i del qual es va treure calç per construir la capella del Roser de la parròquia del poble.

Son Torrella. Les tafones

Les cases de la possessió de Son Torrella es varen declarar bé d'interès cultural l'any 1994. Són d'origen medieval i estan lligades a dos dels llinatges més rellevants de la història de l'illa: els Torrella i els Olesa. La forma actual és resultat de diverses reformes, la primera important, dels segles XVII-XVIII.

Des d'un punt de vista arquitectònic, destaquen les dimensions de l'edifici principal, amb vuit finestres amb balcó, on es marca un eix de simetria clar amb la gran torre situada al centre i més alta que la resta de la façana.

L'espai es distribueix entorn de la clastra, element destacat amb arcs rebaixats suportats per columnes amb capitells senzills. Conserva també la capella, coberta per voltes ogivals.

Conserva una de les tafones més grans de l'illa, la qual ha patit diverses reformes per recuperar algunes de les parts originals, com el molí fariner, el trespol o les rodes mecàniques. És una de les poques que conserva quatre bigues i dos trulls, a part dels dipòsits per triar i guardar l'oli. Les bigues, tradicionalment de fusta, suportaven part de la maquinària que accionava el trull, que era un molí, normalment de sang, format per una gran pedra troncocònica que girava damunt la sumola, on es posava l'oliva per ser esclafada.

Gràcies a aquestes millores i a l'acord al qual varen arribar el propietari actual, l'Ajuntament de Santa Maria del Camí i el Consell de Mallorca, aquest espai es pot visitar, amb cites concertades, de novembre a març.

Tafona de Son Torrella

Adreça: possessió de Son Torrella, Santa Maria del Camí

Telèfon: 971 219 815

Web: web.conselldemallorca.cat/es/-/patrimoni-historicoindustri-2

Adreça electrònica: phi@conselldemallorca.net

Horari: Visites concertades de març a novembre.

A part de Son Torrella, cal esmentar Son Berenguer, on també hi ha una tafona en perfecte estat de conservació. Les cases, ubicades a les terres que s'han identificat com les de l'alqueria musulmana anomenada Beniacaz, consten de dos pisos i una façana en què destaquen els arcs conopials i el portal forà. La capella està dedicada a la Immaculada Concepció i està formada per un espai cobert de volta de canó amb un altar elevat absidal, als laterals del qual s'obren dues petites capelles.

A la possessió des Cabàs, la de més extensió del municipi durant segles i d'origen medieval, també es conserva una gran tafona i una font de mina ubicada darrere les cases, segurament de l'etapa de dominació islàmica.

Ca ses Monges

Una altra de les finques que es pot visitar a Santa Maria és la de Can Mates, també coneguda com Ca ses Monges. L'any 2015 l'Ajuntament la va adquirir i n'ha rehabilitat algunes construccions, concretament Ca ses Monges, que era l'habitatge principal, de característiques arquitectòniques molt austeres, amb bany, cuina i xemeneia, quatre casetes de roter i el forn de calç de la finca. Hi passa la síquia reial, que du aigua des de la font de Son Pou fins al nucli urbà i que transcorre paral·lela al torrent de Coanegra.

Ca Ses Monges

Adreça: vall de Coanegra, 07320 Santa Maria del Camí

Telèfon: 662 534 901

Web: <https://www.ajsantamariadelcami.org/>

Adreça electrònica: ajuntament@ajsantamariadelcami.net

Horari: necessari concertar la visita

ALARÓ

A Alaró es pot visitar un dels tres castells roquers més ben conservat de Mallorca

RUTES CULTURALS

Castell d'Alaró

ALARÓ

El municipi d'Alaró és una de les portes del Raiguer que dona accés a la serra de Tramuntana. La seva imatge està definida pel puig d'Alaró, pel de s'Alcadena i pel torrent de Solleric, que passa enmig dels dos puigs. Aquest paisatge ha inspirat en la imaginació popular relats de bruixes que, en altres temps, els dissabtes vespre filaven un pont entre les dues muntanyes per fer-hi bruixeries, segons conta mossèn Alcover en les rondalles.

La part més antiga del poble es coneix com el barri de Los Damunt, amb la plaça de Cabrit i Bassa, on se suposa que hi havia situada la parròquia primitiva de Santa Maria.

Al segle XIV, amb la construcció de l'església de Sant Bartomeu, es forma un barri nou, que amb el temps es consolida com el nucli urbà actual. El temple actual és fruit d'una reforma del segle XVII i se situa en un extrem de la plaça de l'Ajuntament. A prop d'aquesta plaça, hi ha el celler de s'Olivaret, amb botes originals dels segles XVII i XVIII, i el casal de Son Mallol, on es conserva la darrera tafona del poble que va estar en funcionament.

Restes de la murada del Castell d'Alaró

Casal de Son Tugores

Són unes cases de possessió que han estat restaurades com a centre cultural del poble. S'hi conserven restes d'un molí, peces de la tafona antiga i els jardins marjats. A part d'oferir un programa d'activitats de forma regular, té una sala d'exposicions on es fan mostres temporals, així com altres sales multifuncionals. A més, acull la biblioteca municipal Joan Rosselló de Son Fortesa.

Casal de Son Tugores

Adreça: plaça de la Clastra de Son Tugores,
07340 Alaró

Telèfon: 971 518 757 (ext. 2)

Web: ajalaro.net

Adreça electrònica: sontugores@ajalaro.net

Horari: de dilluns a divendres de 16.00 a 20.00 h.

De setembre a juny, també dissabtes d'11.00 a 13.00 h.

Casal de Son Tugores

El castell d'Alaró

Els castells roquers són un dels elements defensius més significatius de Mallorca, construïts als cims d'elevacions rocoses de difícil accés, des dels quals es controlava part de l'interior de l'illa i també l'àrea marítima. En aquests castells s'hi refugiava la població dels voltants en cas d'atac. Des del castell d'Alaró, situat al puig del mateix nom, la vista cap a l'interior abasta quasi tot el Pla de Mallorca i, des del mirador de l'Orengar, es poden observar les principals elevacions de la serra de Tramuntana, des de la serra d'Alfàbia fins al Puig Major.

Aquest castell ja està documentat durant la conquesta musulmana de Mallorca del segle x, quan la població va suportar durant més de vuit anys els diferents atacs gràcies al refugi que els oferia una fortalesa coneguda amb el nom de Hisn Alarun, ubicada en aquest puig.

Avui dia es conserven les restes de la murada, amb un portal de mig punt amb espitlleres, que dona accés a l'espai on hi ha la torre de l'Homenatge, coneguda com el Constipador, perquè hi passa sempre un corrent d'aire. Es conserva també la torre de Migjorn, coneguda com la torre dels Moros. Ambdues construccions són de planta quadrada i rematades amb merlets.

L'any 1622 es comença a construir l'oratori de la Mare de Déu del Refugi, moment en què es converteix en lloc de culte. L'oratori és un edifici petit, d'una sola nau decorada interiorment amb relleus de motius vegetals fets per l'artista italià Antoni Soldati. Té un retaule del mateix segle amb una talla de fusta de la Mare de Déu amb l'infant Jesús dret devora la mare. Aquesta figura se situa enmig de les representacions pictòriques de Guillem Cabrit i Guillem Bassa, els quals, segons la llegenda, varen ser torturats a la graella per haver oferit resistència a Alfons d'Aragó durant la conquesta de Mallorca.

A les instal·lacions del castell d'Alaró hi ha una hostatgeria on es pot pernoctar, una cafeteria i un restaurant. També hi ha una sala reconvertida en petit centre d'interpretació, on es pot conèixer la història del castell i els valors patrimonials i naturals del puig.

Torre de l'homenatge del Castell d'Alaró

Centre d'interpretació del Castell d'Alaró

Sala d'interpretació del Castell d'Alaró

Adreça: cim del puig d'Alaró

Telèfon: 971 182 112

Adreça electrònica: castelldalaro@gmail.com

Horari: es pot visitar sempre que l'hostatgeria és oberta.

L'entorn del castell d'Alaró

Entorn del castell hi ha elements patrimonials que són testimoni del seu passat agrícola, sobretot vinculat a la producció d'oli. Per això, a Alaró destaca la presència de tafones, ja que el conreu de l'olivar i la producció d'oli han estat uns dels seus recursos econòmics al llarg de la història. De fet, s'han registrat més d'una trentena de tafones, moltes situades a possessions, com la de Son Curt o la des Verger on hi ha el trull i el dipòsit antic, conegut com la botiga de l'oli, on es dipositava per fer la tria i per emmagatzemar-lo.

A Son Penyaflor, ja documentada en el segle XIV, es conserva només una petita part de l'espai on es feia oli.

Son Bergues

En aquesta possessió hi ha altres edificacions, com la casa dels senyors, la capella, els sestadors per al bestiar, les solls dels porcs i els dormitoris dels treballadors de la finca.

La possessió de Solleric, documentada des de l'època musulmana com una alqueria anomenada Xular, tenia una gran extensió de terreny dedicat al cultiu de l'olivera. En conseqüència, era una de les principals productores d'oli, activitat que s'hi va perllongar fins ben entrat el segle xx. S'hi conserva la tafona, que consta de dos espais diferents: un dedicat a la premsa de l'oliva, on hi ha la maquinària mecànica que en el segle XIX va reemplaçar el trull antic, i un espai amb els dipòsits per posar-hi l'oli.

Els diferents edificis de la possessió s'organitzen entorn de la clastra i, a part de les cases dels senyors i la dels amos, destaca la capella, on es pot veure una inscripció de 1713 i l'escut de la família propietària. A més, cal destacar la gran quantitat de fonts que hi ha a la finca, així com la qualitat de la pedra, que ha estat utilitzada en nombrosos casals del poble i al retaule major de l'església de Sant Bartomeu.

La presència de recursos hídrics en aquest entorn ha provocat també l'existència de construccions per assegurar l'aprofitament d'aigua, com són els pous i els molins. A l'antiga possessió de Son Bergues, originària del segle XVII i propietat de la família Berga, com mostra l'emblema situat a l'entrada, hi destaquen els jardins, situats a la zona posterior de les cases i estructurats a partir de marjades comunicades per escales de pedra. En aquests jardins, hi ha un conjunt d'elements hidràulics destinats a l'aprofitament de l'aigua de pluja i al seu emmagatzematge: un pou, safareigs, aljubs i canaletes per regar l'hort.

Altres elements patrimonials situats al puig d'Alaró són els rotlos de sitja, les barraques de carboner i una única casa de neu, un dipòsit de poc més de dos metres i mig de fondària excavat al terra en una petita planura, que fou usat d'aljub fins al segle XVIII.

Font de ses Artigues

Documentada a l'època musulmana i situada al camí que va cap a Orient, va abastir d'aigua durant segles tot el poble a través del sistema de qanat, que arribava de diversos

molins d'aigua. Després de la conquesta cristiana, hi ha documentats deu molins, però actualment només es conserven parts d'alguns d'aquests nou, entre els quals hi ha el molí de sa Font, el de ca na Fara, el de Son Borràs, Son Bieló, Son Vidal, Son Berní, el molí de So n'Albert i es Molinàs.

Pont en el Camí d'Almadrà

Sa Bastida

A la penya de sa Bastida hi ha la cabalosa font de sa Bastida, reconeguda el 1966 com a d'utilitat pública i mineromedicinal. Tant aquesta com la font de ses Artigues ja formaven part del sistema hidràulic utilitzat durant la dominació romana.

Aquest indret sembla que fou un lloc estratègic des d'un punt de vista defensiu, ja que s'hi han trobat restes de diferents èpoques. Hi ha vestigis del que sembla que fou un talaiot naviforme, però el que més destaca són les restes de l'etapa tardoromana.

El 2018, arran d'un conveni de col·laboració de diferents entitats tant privades com públiques, es va posar en marxa un projecte de recuperació i difusió del que s'ha anomenat la fortalesa de sa Bastida, impulsat per l'Associació Cultural d'Alaró Al Rum. Destaquen les restes del que fou una antiga murada, sis aljubs i altres vestigis que s'han trobat a les campanyes d'excavació que s'hi han duit a terme.

Camí d'Almadrà

Des d'Alaró, el camí principal que du al refugi dels Tossals Verds (situat al sud del municipi d'Escorca) és el camí d'Almadrà, un llogaret en què hi ha tres de les possessions més grans: So n'Ordines, Can Xalet i Casa d'Amunt. La darrera ja apareix referenciada en el Llibre del Repartiment de 1232 i és una de les finques més antigues del municipi, malgrat que les cases que es conserven actualment són totes del segle XVIII.

Les tres possessions s'estructuren entorn de la clastra, on se situen estances de funcions agrícoles, com la tafona. La que es conserva a So n'Ordines té una inscripció de 1769, és de planta rectangular amb dos aiguavessos i conserva la botiga de l'oli. Entorn de la clastra també tenen, totes, una capella, però destaca la de la Casa d'Amunt gràcies a les pintures barroques que la decoren.

Lloseta

L'escultura de la Mare de Déu de Lloseta és una de les figures marianes més antigues de Mallorca.

RUTES CULTURALS

Camí d'Almandrà

LLOSETA

Lloseta s'estén per la vall del Torrent de s'Estorell, també conegut com Almadrà, el qual neix en el terme municipal d'Escorca i passa per Lloseta i conflueix amb el torrent Solleric.

En aquests indrets, s'hi han trobat restes arqueològiques d'època pretalaiòtica, entre les quals destaquen les coves, com la des Porcs, on s'hi va trobar un important aixovar format per ganivets i punxons de coure i bronze. Del període talaiòtic cal destacar el Castellot de Fideïcomís, un recinte ovalat amb una murada d'uns cent-vuitanta metres de diàmetre.

A mitjan segle XIX, les alqueries de Lloseta i Aiamans formaran el municipi independent de Lloseta, ja que anteriorment formaven part del terme de Binissalem.

Dins el nucli urbà, destaquen dos edificis: el palau d'Aiamans i la casa dels posaders, i Can Polla. El primer era l'antiga possessió de Son Tugores, però d'aquest edifici primitiu no se'n conserva res. Posteriorment, la va adquirir la família March, que hi va fer una reforma projectada per l'arquitecte Gabriel Alomar.

La casa dels posaders és una construcció del segle XVII, a partir del que originàriament eren els estables del comte d'Aiamans.

Can Polla és un altre dels edificis civils més representatius, construït la segona meitat del segle XIX per la família Fuster.

Palau d'Aiamans

Sa Mina

Des de principi del segle xx i fins al 1973, al poble es varen explotar les mines de Son Ramis, Sant Tomàs i sa Trullola. Aquesta darrera va passar a ser propietat de l'Ajuntament, que la va convertir en l'anomenada sa Mina: un centre cívic i cultural que conserva el testimoni d'una de les activitats econòmiques més importants que s'han desenvolupat al poble. El centre consta d'una sala gran per fer-hi exposicions i d'espais d'esbarjo exteriors.

Centre Cultural sa Mina

Adreça: carrer dels Reis Catòlics, 32, 07360 Lloseta

Telèfon: 971 514 033

Web: ajlloseta.net

Adreça electrònica: ajuntament@ajlloseta.net

Horari: consultar amb l'Ajuntament de Lloseta

Centre cultural sa Mina

Oratori del Cocó

L'oratori del Cocó es troba devora el torrent d'Almadrà i fou construït en aquest indret perquè, segons la llegenda, fou el lloc on va ser trobada la Mare de Déu del Cocó. Aquesta figura tardoromànica de finals del segle XII es pot considerar una de les escultures marianes més antiga de Mallorca.

L'edifici, declarat bé d'interés cultural, fou promogut pel vicari Miquel Arbona Mayol i es va aixecar a finals dels anys setanta del segle XIX. Pel seu centenari, en el segle XX va patir una sèrie de remodelacions. Consta d'una única nau rectangular coberta per volta i en el seu altar hi ha un retaule on es troba una còpia de la imatge de la Mare de Déu de Lloseta.

Cada mes d'abril, la gent del poble celebra una romeria que puja fins a l'oratori, on es celebra una missa en honor a la seva mare de Déu.

Oratori del Cocó

Les fonts

Els elements etnogràfics que es troben a Lloseta s'ubiquen, com és comú, en les zones d'alzinars i en aquelles on hi ha una major presència de recursos hídrics, normalment en relació a les possessions del municipi.

Destaquen les fonts, tres de les quals es troba les cases de s'Astorell Vell. Es tracta de la font Nova, ubicada en l'antic camí de Mancor a Lloseta, una mina de tipus qanat amb una galeria de pedra en sec que abastia d'aigua les cases de la finca.

Dins la mateixa finca hi ha la font Pintada i la font des Vidre. Altres fonts del municipi són la font de s'Enlle vessat, al Cocó, la d'en Batliu, la font des Rafalet, la font Paredada (ubicada a es Filicomís) i la font des Trenc, al camí des Tossals Verds.

L'hort de Can Seda

També cal destacar el molí de vent de l'hort de Can Seda, que es va reformar. S'ubica al centre urbà i actualment forma part d'una zona verda en la qual es va construir el teatre municipal. Des d'aquí, es pot accedir a les antigues cases de Can Seda, rehabilitades i convertides en les dependències municipals de l'Ajuntament. El molí de vent era utilitzat per extreure aigua del subsol, amb la qual es regava l'hort de les cases. L'aigua era emmagatzemada en un safareig, que també es conserva. És un molí de dimensions considerables, segurament pel fet d'haver de suportar el pes de la màquina amb la qual s'extreia l'aigua.

Es Puig de Sa Creu

Un indret on es poden trobar restes que evidencien l'explotació dels recursos naturals de la zona, és el Puig de sa Creu, que ofereix un itinerari molt senzill sortint de les cases d'es Filicomís (conegut també com s'Astorell Nou). Quan s'arriba a la zona de l'alzinar és quan comencen a aparèixer les restes de rotlos de sitja i els forns de calç, construccions fetes pels carboners i calciners que obtenien carbó i calç a partir dels recursos naturals que els oferien aquests paratges.

S'Astorell

S'Astorell era una antiga alqueria islàmica que, posteriorment, en temps del Repartiment de Jaume I, es va dividir. En el segle XIX va passar a ser propietat del comte d'Aiamans i era la finca més extensa del terme, amb un oratori que feia de centre de culte a les altres possessions properes. En el segle XX es va fragmentar en les possessions des Filicomís (o s'Astorell Nou) i s'Astorell Vell.

Les cases des Filicomís, en perfecte estat de conservació, s'estructuren entorn d'una gran clastra, amb un pou central. També s'hi conserven la tafona i la cuina tradicionals. Sortint de les cases cap al puig de sa Creu, quan s'arriba a la zona de l'alzinar, comencen a aparèixer restes de rotlos de sitja i forns de calç, construccions fetes pels carboners i calciners, que obtenien carbó i calç a partir dels recursos naturals que els oferien aquests paratges.

Les cases de s'Astorell Vell estan situades al peu del puig de sa Creu i conserven, al portal forà de la façana principal, l'escut dels comtes de Formiguera i una inscripció amb la data de 1688. Les cases tenien també espai de tafona i capella, actualment en estat ruïnós. En aquesta finca hi ha tres de les fonts principals del terme: la font Nova, ubicada a l'antic camí de Mancor a Lloseta, una mina de tipus qanat amb una galeria de pedra seca que abastia d'aigua les cases de la finca; la font Pintada i la font des Vidre.

S'Astorell

Mancor de la Vall

A Mancor es conserva un
dels oratoris
medievals més antics de
Mallorca.

RUTES CULTURALS

Vall Santa Llúcia i Biniarroi

MANCOR DE LA VALL

El municipi de Mancor de la Vall confronta per la seva part septentrional amb el municipi d'Escorca. Forma part de la comarca del Raiguer, però el paisatge, la història i el patrimoni cultural que hi trobam el converteixen també en part de la serra Tramuntana. Ubicat en una vall, l'entorn es caracteritza per una hidrografia molt destacada que li ve donada per la presència de diferents torrents, entre els quals destaca el de Maçanella.

Sembla que el nucli originari de la vila fou la plaça de Baix, on, en època islàmica, hi havia una mesquita. En els segle XIV i XV s'anomena plaça de Mancor, malgrat que també s'ha referenciat com plaça Reial.

A Mancor, a més, s'hi troben també la plaça de l'Ajuntament i la plaça de Dalt, que formaven un sol espai fins l'any 1936, quan foren separades. A la primera hi havia originàriament l'església parroquial de Sant Joan Baptista, però, a partir del 1800, se'n canvia la ubicació i es construeix la que actualment es troba a l'actual plaça de l'església. L'església presenta un estil arquitectònic sobri amb escassa decoració i, a l'interior, destaquen alguns dels retaules ubicats a les capelles laterals que provenen de convents desamortitzats de Palma.

Casa de Cultura i l'Oratori de Santa Llúcia

Al carrer de Montaura s'hi troba un edifici polivalent que és conegut al poble com la Casa de Cultura, es construí el 1987 i s'hi fan activitats culturals.

L'oratori de Santa Llúcia és l'edifici més antic del terme, documentat ja al 1341. Aquest va ser durant anys el lloc de culte dels mancorins, ja que el tenien més prop que la parròquia de Selva, municipi al qual varen pertànyer fins a principis del segle

XX. Malgrat que ha patit nombroses reformes, la tipologia segueix les característiques de les esglésies de repoblament construïdes arreu de l'illa després de la reconquesta de Jaume I al segle XIII. Es tracta d'un temple de nau única rectangular coberta a doble vessant i amb arcs diafragmes. A l'interior hi ha una imatge de la Mare de Déu que, segons la tradició, fou trobada l'any 1233 en una cova de les rodalies.

La confraria de l'oratori de Santa Llúcia organitza activitats culturals, com concerts i altres de caire espiritual. Aquestes activitats se celebren a les sales dels edificis que es varen construir annexes a l'oratori medieval en diferents èpoques.

Casal de Cultura

Adreça: carrer de Montaura, s/n, 07312 Mancor de la Vall

Telèfon: 971 88 17 00

Web: ajmancordelavall.net

Adreça electrònica: ajuntament@ajmancordelavall.net

Horari: Consultar amb l'Ajuntament de Mancor de la Vall

Oratori de Santa Llúcia

Adreça: Oratori de Santa Llúcia, 07312 Mancor de la Vall

Telèfon: 971 501 877

Web: <https://ajmancordelavall.net>

Horari: de dilluns a diumenge 09.00 a 13.00 i 16.00 a 19.00 h (visites a l'oratori)

Oratori de Santa Llúcia

La Font de la Vila

Als afores del poble, el carrer Font de la Vila rep aquest nom gràcies a la font que encara s'hi pot contemplar. Originària d'època musulmana, formava part del sistema de qanats construïts per aprofitar les aigües subterrànies de la zona. Coneguda també com la font de Mancor, consta d'una galeria de trenta metres de llargària coberta de volta feta de pedra en sec. Al 1839 s'hi van construir els porxos i els abeuradors que es poden veure avui dia.

Biniarroi

Al terme de Mancor també s'hi troben les antigues alqueries de Biniatzent, Maçanella i Biniarroi. Aquesta darrera, documentada al segle XII, consta d'un nombre reduït de cases. Al XIX s'hi va construir un oratori que actualment no es conserva. Als afores, hi ha les cases conegudes com Can Ros i Son Nadal, decorades amb teules pintades.

A Biniarroi hi ha la font Garrover, amb una tafona amb un bon estat de conservació, i ses Cases Noves, originàries el segle XVIII, que disposaven de capella pròpia.

Biniatzent

Una altra alqueria que, posteriorment, fou possessió és Biniatzent, lligada històricament a la família Reus fins al segle XVI, quan va quedar dividida en les cases de Biniatzent de Dalt i de Baix. En ambdues hi destacava la producció d'oli, per això disposen de tafones i botigues d'oli on feien reposar aquest producte. També disposaven de molins de sang i d'aigua. Als voltants hi ha diverses fonts naturals, com la de la Presa i la del Patró.

Massanella

Algunes de les possessions més significatives de Mancor es troben a les antigues alqueries islàmiques, com és el cas de Massanella, una de les més extenses després d'englobar Son Abri, Son Catlar i Son Picó, així com els Rafals i Son Maga.

Les cases de Massanella estan articulades entorn d'un gran pati on es distribueixen la casa dels amos, les dependències agropecuàries i la casa dels senyors amb capella. Davant les cases, hi ha un jardí amb un llac que es nodreix de l'aigua de la font des Prat que hi arriba per la canaleta de 1750 construïda pel pagès Montserrat Fontanet i que feia moure un antic molí. L'electricitat va arribar a aquest indret ben aviat, al 1905 i, després, arribaria a Mancor.

De les cases originàries des Catlar no queda gairebé res. Les que presenten més bones condicions són les cases de Son Bajoca, Son Picó i es Rafals, segueixen les característiques de l'arquitectura tradicional mallorquina, amb una clastra central entorn de la qual es desenvolupa l'edifici. Al voltant de l'edifici principal hi ha altres construccions utilitzades en les tasques agrícoles, com els aljubs i les tafones.

Les tafones

A Mancor, com a la resta de la serra de Tramuntana, ha predominat històricament l'activitat agrícola i l'explotació dels recursos naturals, base de la seva economia fins ben entrat el segle XX. Des de la reconquesta catalana, les activitats més desenvolupades varen ser l'elaboració d'oli i carbó, que es va intensificar al segle XIX fins al bum turístic dels anys seixanta.

Testimoni d'aquesta intensa producció són les tafones documentades al municipi, que superen la vintena. Algunes encara es conserven, com la del casal de Son Morro, ubicat en el centre del poble. Es tracta d'un edifici originari del segle XIV que fou propietat d'una de les famílies més poderoses del terme. La tafona que hi ha és del segle XVI i va ser declarada bé d'interés cultural, funcionà fins la dècada dels anys trenta del segle passat. Té una biga de fusta d'olivera de més de nou metres de llargària.

Al centre del poble també es conserven les tafones dels Maga de Mancor, la del casal de Son Lluç, la de Son Simó, la de Son Tafona, la de Son Collell i la de Turixant. A les rodalies, la més gran és la dels Catlars, de quatre bigues, a Maçanella. En aquest mateix indret hi ha les tafones de les cases de Son Picó i Son Maga. N'hi ha d'altres a Biniarroí, Biniatzent, a ses Cases Noves, a Conilla, a sa Font des Garrover i a Son Macip. De fet, avui dia encara es produeix oli a Biniatzent, que té la denominació d'origen d'oli de Mallorca.

Selva

Selva, amb un paisatge de transició entre la muntanya i el peu de mont, mostra formes de relleu tan característiques com el barranc excavat pel torrent de Comafreda.

RUTES CULTURALS

Moscari, Binibona i Caimari

SELVA

Un altre dels municipis des Raiguer que té les muntanyes de la serra de Tramuntana com a teló de fons és Selva, que destaca per un paisatge de transició entre la muntanya, amb formes de relleu espectaculars com el barranc excavat pel torrent de Comafreda quan passa des del salt de la Bella Dona cap a sa Coma, i el peu de mont.

Seguint la configuració de l'antic sistema d'alqueries, els habitants d'aquest municipi es troben repartits entre els nuclis de Selva, Moscari, Caimari, Binibona i Biniamar. D'aquests, els més muntanyosos són Caimari, Binibona i Biniamar, mentre que Selva i Moscari, ja dins la planura, queden al límit de la zona de la zona declarada patrimoni mundial de la humanitat per la UNESCO.

Selva és el municipi des Raiguer que connecta més directament amb Lluc (Escorca). De fet, comparteixen la finca pública de ses Figueroles, que fou adquirida amb la finalitat de dedicar-la a la conservació del ferreret.

Plaça de Caimari

Centre cultural de l'antic quarter de la Guàrdia Civil

L'antic quarter de la Guàrdia Civil de Selva funciona ara com a centre cultural. La planta baixa se sol utilitzar per a exposicions temporals; el primer pis, on hi ha l'auditori, per a concerts i representacions teatrals, i el segon pis, per a formació. És rellevant també l'organització d'activitats musicals i de dansa tradicional a la plaça o a locals específics del poble.

Església Vella de Caimari

L'església Vella de Caimari s'ha reconvertit en un centre dedicat a les activitats culturals, després d'haver-se tancat al culte el 1890 i d'haver funcionat com a sala de cine fins al 1958.

Parc etnològic de Caimari

Al sud del nucli urbà de Caimari, devora el poliesportiu, hi ha un terreny municipal de 3.000 metres quadrats a l'aire lliure on, des del 2002, es pot visitar un parc etnològic centrat en els antics oficis que varen caracteritzar, fins ben entrat el segle xx, l'activitat econòmica de la serra de Tramuntana.

Actualment, s'hi exposen les reconstruccions d'una barraca i un forn de carboner, una sitja bastida damunt el rotlo, un forn de calç, una casa de neu, un tancat de bardissa, un coll de tords i un parany de lloses. Així, el visitant pot conèixer els oficis de carboner, calciner i nevater i algunes pràctiques tradicionals com la caça amb filats i la caça amb lloses.

Parc etnològic de Caimari

Adreça: camí de ses Deveres, 07314 Selva

Telèfon: 971 515 006

Web: ajselsa.net/ca/arxiu-i-documents/parc-etnologic

Adreça electrònica: ajuntament@ajselsa.net

Horari: obert les 24 h

Devora cada un d'aquests elements hi ha cartells amb texts explicatius que permeten identificar i conèixer les funcions de cada un dels elements etnològics. A més, recentment s'hi han sembrat unes setanta espècies autòctones, amb l'objectiu de crear un jardí botànic dins el mateix espai.

Parc etnològic de Caimari

Fonts del nucli de Selva

Algunes de les fonts més importants són, per exemple, la de Camarata i la de Velella. La primera és dins el nucli urbà de Selva, s'hi davalla per una escalonada i està coberta per una volta molt alta. Molt a prop hi ha uns rentadors que s'abasteixen d'aquesta font. La segona també té un accés format per una escalonada de pedra i uns rentadors, situats a un centenar de metres. A més, s'hi poden veure restes de la roda que s'utilitzava per treure l'aigua. Situada a l'entrada de Selva des d'Inca, té molt a prop la creu de Velella, una creu de terme barroca datada de 1710 que es va declarar bé d'interès cultural.

Molins de vent de Caimari

Els molins de Caimari són, majoritàriament, de vent, perquè es troben en zones no tan muntanyoses i, per tant, no gaudeixen de cabals abundants d'aigua. Concretament, podem destacar el molí Nou, el molí d'en Llorençó i el molí d'en Bufa. Aquest darrer formava part d'un conjunt de tres molins del qual només s'ha conservat aquest.

Ses Rotes

Caimari, situat al peu del puig de Maçanella, és el darrer nucli de població abans de l'ascens directe pel camí Vell de Lluç, que desemboca al coll de sa Batalla, ja dins el municipi d'Escorca.

Molt a prop de la comuna de Caimari, hi ha un dels paisatges de marjades més coneguts de l'illa: ses Rotes, declarat bé d'interès cultural l'any 2009. Les rotes eren explotacions agrícoles fetes per conradors aliens a la propietat sobre terres de baixa qualitat que, prèviament, havien de ser rompudes. Aquesta feina de condicionament del terreny suposava construir-hi camins d'accés, marjades, parets, conduccions de drenatge i casetes per a l'aixopluc de persones i bestiar. Així, s'estima que a ses Rotes hi ha un total de 74,4 quilòmetres de marjades.

Rotes de Caimari

Ses Figueroles

A només dos quilòmetres de Caimari, hi ha el llogaret de Binibona, que és el pas natural cap a la finca pública de ses Figueroles, on abunden endemismes com l'estepa joana o el ferreret. Les dues cases remarcables, al voltant de les quals s'ha anat formant el llogaret, són Can Beneit i Can Furiós.

La possessió de ses Figueroles fou comprada el 1997 pel Govern de les Illes Balears. Documentada des de 1291, és una possessió de muntanya on hi ha restes de camps de marjades d'oliveres i ametllers i, fins i tot, hort, actualment abandonats. Les cases es caracteritzen per una gran rusticitat i sobrietat.

Dins la finca pública de ses Figueroles, hi ha la casa de neu des Castellot, l'única del municipi. És coneguda com d'en Catxo, de ses Figueroles o de sa Rota. Fou construïda a mitjan segle XVII amb l'objectiu d'acumular neu durant l'hivern i aconseguir gel per utilitzar-lo durant l'estiu. Aquesta casa de neu i la de Mancor són les dues úniques des Raiguer, ja que aquesta pràctica era molt més habitual de zones més elevades de la serra de Tramuntana.

Actualment el pou es troba cobert de vegetació, però en bon estat de conservació. És de planta rectangular, les parets no sobresurten del nivell del terra i anava acompanyat d'un porxo de nevaters ara com ara desaparegut i del qual es constata que al segle XVIII ja estava en ruïnes.

La comuna de Biniamar

A la confluència entre Mancor de la Vall, Lloseta i Inca, hi ha el llogaret de Biniamar. A més de les mines, pedreres i forns de calç, cal destacar la possessió de So n'Odre, situada dins el nucli urbà, al costat del camí que condueix cap a la finca pública de la comuna de Biniamar, que també disposa d'una àrea recreativa. Es poden trobar ranxos de carboner a les zones d'alzinar de la part septentrional de la comuna de Biniamar, a prop de l'àrea recreativa, juntament amb alguns forns de calç.

So n'Arnau

Els diferents nuclis de població del terme municipal de Selva s'han desenvolupat al voltant d'antigues possessions que, tot i originàriament ser explotacions agrícoles de la part forana, han acabat quedant integrades dins els nuclis urbans.

Aquest és el cas de So n'Arnau, situada molt a prop del nucli de Selva. Les cases estan organitzades en dues ales que formen un angle recte que configura una clastra i conserven la volada amb teules pintades. Durant un temps, va ser la posada dels pelegrins que pujaven al santuari de Lluc, tal com indica la inscripció «Ave Maria» de les teules i la imatge de la Verge amb el Nin.

Can Beneit

Can Beneit és la possessió que va ser l'origen del nucli de Binibona. Aquestes cases de possessió formen un conjunt que s'organitza al voltant de dues clastres. La més antiga data del segle XVI, mentre que la segona és fruit de les reformes del segle XIX i s'hi troben les cases dels senyors.

So n'Odre

En el cas de Biniamar, la possessió més pròxima al nucli és So n'Odre, que té una façana barroca amb portal forà flanquejat per dos colcadors i una clastra rectangular que dona accés a la tafona, la cuina pagesa antiga amb foganya i les dependències agrícoles. També hi ha l'escala que du a la planta noble, amb una volta espectacular i destaca la presència de teules pintades a la volada. Així mateix, no podem deixar d'esmentar l'activitat minera de So n'Ordre. El 1874 s'obrí la primera mina de la possessió, anomenada Júpiter, i el 1897 se n'obriren dues més, amb el nom de San Luis i la Marieta. El 1978 l'explotació va passar a Lignits SA, filial de GESA, fins que el 1987 va tancar definitivament.

So n'Albertí

So n'Albertí, una antiga possessió situada devora l'església Vella de Caimari, és el nucli entorn del qual es va desenvolupar aquesta població. Dins la clastra hi ha un espai cobert per quatre voltes per aresta, que neixen en un pilar central de pedra viva. L'aljub de les cases és de grans dimensions i la volada presenta algunes teules pintades.

Escorca

Escorca, amb quatre de les muntanyes més altes de Mallorca i una costa extensa i abrupta que amaga enclavaments com sa Calobra o el torrent de Pareis, és, sense cap dubte, el cor de la serra de Tramuntana

RUTES CULTURALS

La vila i camins

Escorca

El municipi d'Escorca, enorme i poc poblat, d'una superfície de gairebé cent quaranta quilòmetres quadrats, és, sense cap dubte, el cor de la serra de Tramuntana. El seu poblament és dispers i es concentra fonamentalment a Lluç, cala Tuent i sa Calobra.

A més, dins el terme municipal s'hi troben quatre de les muntanyes més altes de Mallorca: el Puig Major, el puig de Maçanella, el puig Tomir i el puig d'en Galileu. La seva orografia li confereix el clima més extrem de Mallorca, amb una pluviositat alta, que pot convertir-se en neu a l'hivern.

Escorca és, alhora, un dels municipis amb més quilòmetres de costa de la Tramuntana. Una costa abrupta que amaga enclavaments tan significatius com sa Costera, cala Tuent, sa Calobra o el torrent de Pareis, declarat monument natural l'any 2003.

Pati del bisbe Campins

Museu de Lluc

L'espai museístic amb més història del municipi d'Escorca és el Museu de Lluc, el qual es va inaugurar l'any 1952 per exposar una col·lecció d'arqueologia i el 1971 s'hi va afegir el fons donat per Antoni Mulet, format per peces de ceràmica, mobiliari, pintura i altres tipus d'objectes d'arreu del món.

Museu de Lluc

Adreça: santuari de Lluc, plaça dels Pelegrins, 1, 07315 Escorca

Telèfon: 971 871 525

Web: <https://www.santuariidelluc.com/museu>

Adreça electrònica: info@lluc.net

Horari: de 10 a 18 h (estiu) i de 10 a 17 h (hivern). Per a visites concertades: contactau amb el santuari de Lluc per telèfon o correu electrònic.

Una de les sales del Museu de Lluc

El Museu de Lluc s'ubica a la primera i segona planta de l'edifici central del santuari i s'hi pot contemplar un fons que abasta, aproximadament, des de l'època prehistòrica fins al segle xx, exposat al llarg de vuit sales ordenades a partir d'un criteri temàtic i, en certa mesura, també cronològic.

A l'entrada s'exposa una col·lecció de més de tres-centes monedes de diferents períodes de l'època romana. Ja dins la primera sala, dedicada a l'època prehistòrica, es recorda la figura de l'antic director del museu, l'arqueòleg missioner dels Sagrats Cors Cristòfor Veny, i s'hi exposen peces relacionades amb les excavacions que va dur a terme.

Una altra sala és la del tresor de la Verge, que acull peces d'orfebreria que s'han lliurat a la Mare de Déu de Lluc. També hi ha una col·lecció de ventalls o pintures amb alguns personatges retratats que duen determinats objectes exposats in situ.

A continuació ve la sala del dormitori mallorquí, amb un llit d'època típic de l'illa, acompanyat per unes vitrines on s'exposen vestits tradicionals de les Illes Balears, a més d'alguns instruments musicals, com ara el tambor, la xeremia i el flabiol.

La quarta sala està dedicada a la imatgeria religiosa, tant en escultura com en pintura. Destaquen els betlems d'escaparata procedents dels tallers de les Verges Rosses, del segle xviii, i del Santet, del xix.

Una de les sales més significatives d'aquest museu és la de ceràmica, amb peces representatives de la ceràmica mallorquina, catalana i valenciana, amb peces en verd i manganès, blau de cobalt i gerres de Felanitx.

Per altra banda, hi ha una sala monogràfica de la pintura de Josep Coll Bardolet, gràcies a la donació que el mateix artista va fer al museu. La primera obertura d'aquest espai fou el 1989, però l'any 1995 es va sotmetre a una reforma que va resultar en sales noves on s'exposen les seves típiques pintures dels balladors de ball de bot mallorquins, així com també les escenes costumistes que reflecteixen la societat mallorquina preturística.

A part de l'obra de Coll Bardolet, la pinacoteca del Museu de Lluc consta d'obres que permeten conèixer quines varen ser les tendències artístiques predominants durant el segle XIX i el XX. Pintors com Antoni Ribas, Ricard Anckermann, Santiago Rusiñol, entre molts d'altres, hi són representats.

En un darrer espai hi ha una mostra de l'artesanía tèxtil mallorquina amb el fons Bujosa, amb un teler manual que data aproximadament del 1800 i algunes peces de roba.

Museu de Lluc

Ca s'Amitger. Centre d'interpretació del paratge natural de la serra de Tramuntana

El centre d'interpretació del paratge natural de la serra de Tramuntana, conegut com a Ca s'Amitger, està ubicat en un casal construït al segle XVI a l'entorn del santuari de Lluc. El nom de les cases recorda la figura de l'amic. El 1995 es va restaurar amb un conveni entre el Bisbat de Mallorca, que n'és el propietari, i el Govern de les Illes Balears, que en du la gestió. És un equipament per a la interpretació, l'estudi i la valoració del patrimoni natural i cultural de la serra de Tramuntana.

Ca s'Amitger. Centre d'interpretació del paratge natural de la serra de Tramuntana

Adreça: carretera de Lluc a Pollença, s/n, 07315

Escorca

Telèfon: 971 517 083

Web: visitescorca.com

Horari: de dilluns a diumenge, de 9 a 16.30 h.

Disposa d'una exposició permanent amb audiovisuals i un conjunt de recursos amb referències literàries i artístiques. Així, alguns dels pintors i escriptors que han fet producció a la serra de Tramuntana formen part del discurs del centre, que cerca una visió global i detallada dels valors paisatgístics, etnològics, culturals i naturals de la serra de Tramuntana.

Ca s'Amitger

Un dels objectius és que el visitant s'animi a descobrir i a conèixer aquest entorn i que hi faci excursions. A l'espai també hi trobam objectes i eines tradicionals del camp mallorquí. A partir d'objectes corporis, moltes vegades restaurats, es poden conèixer diversos oficis perduts i es pot aprofundir en la història de la presència de l'home i la vida a les possessions.

Poder tenir una visió profunda de la serra de Tramuntana és també un altre objectiu del centre. En aquest sentit, el collage de notícies que es presenten als visitants i els coneixements de científics, escriptors i pintors ajuden a assolir aquest objectiu. La informació que es presenta se sintetitza en diversos itineraris pel paratge natural, activitats d'educació ambiental, activitats esportives, àrees recreatives, refugis i zones d'acampada.

Des de la perspectiva dels recursos que complementen l'oferta, cal esmentar la sala de projeccions, la biblioteca, l'atenció al visitant, les maquetes de la serra de Tramuntana i les exposicions permanents centrades en el paisatge càrstic, la biodiversitat vegetal, el ferreret i el voltor negre.

Interior de Ca s'Amitger

Arquitectura defensiva

L'extensa costa del terme municipal d'Escorca es trobava vigilada per un total de quatre talaies costaneres, algunes de les quals només servien de vigilància i d'altres formaven part de la xarxa que, mitjançant senyals de foc o fum, avisava el palau de l'Almudaina de Palma de la presència de naus enemigues

La torre des Forat domina l'entrada al port de Tuent, però també una bona part de sa Costera. És cilíndrica, de deu metres de diàmetre, lleugerament atalussada i es troba en molt mal estat. A l'esplanada del voltant hi ha fins a quatre porxos que es destinaven als torrers.

La torre de sa Mola de Tuent, de dotze metres d'alt, és característica perquè està formada per dos cossos que se separen per un anell de marès. L'interior és de coberta de volta i, als voltants, hi ha dos aljubs i tres porxos per als torrers.

Torre de sa Mola de Tuent

La torre des Bosc, també en molt mal estat, domina les entrades del port de sa Calobra i del torrent de Pareis. Té una base atalussada fins als quatre metres i, en total, fa més de nou metres d'alt. Hi ha un aljub proper que recull aigua de petites surgències de la roca i també tres porxos per als torrers.

Finalment, la torre de Lluc és la més aïllada de les quatre, situada en un dels indrets més escarpats de la costa mallorquina, conegut com a Morro d'en Bordils. Tot i el mal estat de conservació, sembla que la base devia ser circular i que es va construir sobre un petit marge en un dels costats per a l'anivellació del terreny. Ja no es conserven ni el portal ni l'estança interior.

A més de les talaies costaneres, el terme municipal d'Escorca també compta amb múltiples torres defensives interiors, que es relacionen directament amb cases, possessions o, en aquest cas, també amb el santuari de Lluc. Aquest tipus de torres, a diferència de les anteriors, servien de refugi als habitants de les cases en cas que algun dels atacs que arribaven per mar aconseguís penetrar cap a l'interior.

És el cas de la torre d'Albarca, que es va construir perquè les cases ja havien patit diverses incursions al llarg del segle XVI que havien resultat en el segrest de fins a dotze persones. És una torre de planta quadrangular, atalussada a la base i de més de tretze metres d'alçada que es trobava aïllada de les cases i només era accessible per un pont de fusta.

La torre de Can Nyegos originalment devia estar aïllada, però ara forma part de les cases de Can Nyegos, Can Maiet i Can Termes. És de planta quadrada i es divideix en quatre alçades, tot i que l'interior està molt modificat. Per la seva banda, la torre de Can Pau, del segle XVIII, és una de les més altes d'Escorca, amb un total de cinc alçades. És de planta quadrada i conserva alguna espitllera antiga. En el cas de la torre de Can Lleig, es va construir adossada a les cases per dos costats i, originàriament, devia tenir un pont llevadís. La torre de Menut, ja molt transformada, també es troba actualment unida a les cases, tot i que sembla que antigament havia estat aïllada.

Finalment, cal parlar de la torre del santuari de Lluc, ja que aquest indret, per la seva riquesa, era un dels objectius dels atacs de pirates i corsaris. És, probablement, la primera torre alçada al terme municipal d'Escorca, durant el segle XVI, però malauradament va ser derruïda entre el 1909 i el 1910 pel seu mal estat. Al lloc que ocupava hi ha l'escala que du al museu del santuari.

Molins

La vall de Lluc ha disposat, tradicionalment, de diversos molins hidràulics, com ara el molí de Lluc, el Molinot, situat a la falda del puig des Tossals Verds, o el molí de So n'Amer, propietat del Consell de Mallorca.

Ara bé, els molins més habituals al terme municipal d'Escorca són els de sang. Un dels que es troba en més bon estat de conservació és el molí de Bini. En canvi, d'alguns altres només se'n poden veure algunes restes. És el cas del molí de Fra Puig, situat a Tuent, del molí de Can Termes, del molí des Racó o del molí de Can Maiet, tots ells a sa Calobra.

Cases de neu

El fet de tenir el clima més extrem de tota l'illa afavoreix que a Escorca s'hi concentrin nombroses cases de neu, ja que sovint l'elevada pluviositat es produeix en forma de neu. Dels cinquanta-dos pous i clots de neu que hi ha documentats a Mallorca, cinquanta-un són a la serra de Tramuntana i d'aquests, més de la meitat són al terme municipal d'Escorca. Dels vint-i-set pous i clots de neu d'Escorca, n'hi ha una desena que són molt significatius i que cal ressenyar.

La casa de neu de Son Macip està formada per un pou de neu, un porxo de nevaters, una sèrie de marges i parets que tenen la finalitat d'arremolinar la neu i un camí que permetia davallar la neu cap als nuclis urbans. El pou de neu, de planta el·líptica, és un dels més destacables d'Escorca, ja que va ser rehabilitat el 2009 pel Consell de Mallorca. Un altre pou de neu rehabilitat és el de la casa de neu d'en Galileu. En aquest cas, també s'ha rehabilitat el porxo dels nevaters.

Tot i la gran quantitat de vegetació acumulada, la casa de neu des Tossals també és una de les més espectaculars, ja que és de les més grans de tota la serra de Tramuntana. Un dels costats del pou, que aprofita la roca natural, es troba esbaldregat. En aquesta mateixa zona, entre Almallutx i la font des Prat, hi ha la segona casa de neu des Tossals, que s'ha descobert recentment i en molt mal estat. Finalment, la zona també compta amb un tercer conjunt, el dels clots de neu des Tossals, formats per tres avencs, un pou de neu, la casa

dels nevaters i una sèrie de quatre marges. La casa de neu del puig Tomir es troba dins la possessió de Míner i es caracteritza per l'ús d'una cavitat natural adaptada. Així, bona part de les parets interiors del pou són de roca natural.

Sembla que la casa de neu de la serra des Teixos estava relacionada amb les dues cases de neu del coll des Telègraf, ja que queden restes d'un camí que les unia. D'aquestes dues, la que està situada més a l'est degué ser una de les darreres que va funcionar i conserva restes de la porta i d'una bombardera. La que està situada més a l'oest és de grans dimensions i devia permetre emmagatzemar fins a vuitanta-quatre tones de neu.

Finalment, el darrer conjunt que cal ressenyar és el de Comafreda, un dels complexos més importants de tota la serra de Tramuntana, que va funcionar fins al 1927. Els dos pous de neu són pràcticament idèntics i, entre ells, hi ha les restes de la casa dels nevaters i d'una barraca d'eines.

La resta de cases de neu del terme municipal d'Escorca, igualment valuoses, són: la del coll de sa Línia, les dues del pla de sa Neu, les dues del comellar des Prat, la dels penya-segats de Maçanella (declarada bé d'interès cultural), la d'Almallutx, les tres del Puig Major, les tres de sa Coma Fosca, les dues de na Franquesa i la del camí des Cingles.

Casa de neu d'en Galileu

Menut i Binifaldó i les seves fonts

Les possessions de Menut i Binifaldó són, actualment, dues finques públiques. Les cases de Menut s'estructuren al voltant de la clastra i la torre de defensa que hi ha a l'interior. Una petita escala a la dreta de la clastra permet accedir a la planta noble, mentre que la resta d'accessos condueixen a dependències com, per exemple, el celler o els estables. Hi ha una sèrie de dependències del cos septentrional, antigament destinades a usos agrícoles, que han estat adaptades per ser utilitzades pels guardes de l'IBANAT.

Binifaldó és una possessió documentada des de 1232 que va ser propietat del santuari de Lluç fins al 1897, quan l'Estat l'hi va expropiar. Des de 1985 conté les instal·lacions del camp d'aprenentatge de Binifaldó, que disposa de menjador, cuina, vestidors amb dutxes, cambres de bany, sales multiús, habitacions, sala d'estar, bugaderia i generadors d'electricitat.

L'orografia muntanyosa del terme municipal d'Escorca i la pluviositat elevada el converteixen en un dels pobles amb més fonts de Mallorca. Una de les fonts més importants d'Escorca és la des Pedregaret, situada al peu de la rosseguera que puja al puig Tomir. Actualment, aquesta font de mina està conduïda i brolla d'una aixeta perquè durant dècades fou embotellada i comercialitzada.

Una altra font rellevant, pròxima a la primera, és la des Cossi, anomenada així perquè l'aigua brolla dins un cossi situat al fons de la mina. També a prop de les cases de Binifaldó hi ha la font des Albellons que, igual que la font de sa Magnèsia, està tancada perquè els animals no hi beguin i canalitzada fins a Menut.

Les explotacions utilitzades per a la producció de carbó vegetal, conegudes com a ranxos de carboner, sovint s'instal·laven pròximes a alguna font que pogués abastir els carboners. Si no, es construïa un aljub a prop de la resta d'elements que formaven el ranxo: els rotlos de sitja, les barraques de carboner, els forns de pa, etc.

Un exemple d'això són els tres rotlos de sitja que es poden veure a prop de la font de sa Coma, al camí que puja cap als camps de conreu de Binifaldó, on també es conserven encara restes de la barraca. També hi ha un rotlo de sitja amb la seva barraca i el que queda del forn de pa entre la font des Pedregaret i el coll des Bosc Gran.

Al llarg de la ruta des Pixarells, que és una altra font que brolla d'entre les pedres després de plogudes importants, també es poden veure una sèrie de rotlos de sitja, un d'ells molt a prop de la cova de sa Cometa des Morts. Finalment, també és visible un rotlo de sitja a l'inici del camí que condueix a una formació rocosa singular coneguda com es Camell.

Son Torrella i Cúber

Finalment, Son Torrella i Cúber són dues possessions veïnes que tenen històries molt peculiars. De la primera és significativa la trajectòria dels darrers trenta anys, moment en què Carlos Zayas Mariategui se'n va fer càrrec i la va convertir, amb l'ajuda dels Amics de la Terra, en un espai de repoblació forestal que ha aconseguit recuperar els boscs d'unes setanta hectàrees. La segona va desaparèixer perquè el 1972 el pla on es trobava es va anegar per construir-hi un embassament que prengué el nom de la possessió: l'embassament de Cúber. Originàriament era una antiga alqueria dedicada a l'explotació ramadera de muntanya.

Campanet

Campanet conserva l'oratori de Sant Miquel, construït inicialment com a església de repoblament després de la conquesta catalana de Mallorca.

RUTES CULTURALS

Camí del Sant Crist

CAMPANET

L'origen de Campanet es remunta a l'època islàmica. En època del rei Jaume I formava un sol terme amb Búger, sa Pobla i l'actual llogaret d'Ullaró. No va ser fins al 1368 quan es va convertir en un municipi independent.

A la plaça Major del poble s'hi troba l'església parroquial de Sant Miquel, construïda a partir del segle XVIII al mateix emplaçament on hi havia el temple gòtic antic, iniciat a principi del segle XV. De fet, encara es conserven algunes característiques pròpies d'aquest estil, sobretot al portal de la façana principal.

Les cases senyoriales més antigues i significatives del poble també són a la plaça Major. Can Ganxo, del segle XVI, encara conserva dues finestres renaixentistes. Aquesta casa està connectada a la posada de Maçana, dels segles XVII i XVIII, on es conserva un molí de sang. Des del poble pel camí de Son Maçanet, es pot arribar a Ullaró, un llogaret que era una antiga alqueria islàmica. Hi destaquen algunes possessions, com la de Son Garreta, amb un oratori construït l'any 1687 i que va funcionar fins al segle XIX.

Fonts Ufanes

Casa de Cultura

Part de les activitats culturals de Campanet es fan a la Casa de Cultura, al centre del poble. És una sala polivalent on, a més d'activitats d'oci, s'hi fan exposicions, conferències, presentacions o altres esdeveniments de caire cultural.

Casa de Cultura

Adreça: carrer de Llorenç Riber, 6, 07310 Campanet
Telèfon: 971 516 005

Web: ajcampanet.net/ca

Adreça electrònica: informacio@ajcampanet.net

Horari: consultar amb l'Ajuntament de Campanet

Oratori de Sant Miquel

Si s'agafa l'antic camí del Sant Crist, des del poble es pot arribar a l'oratori de Sant Miquel, documentat des de l'any 1248. Va ser el primer temple cristià de la vila i, segons la tradició, ocupa l'emplaçament d'una antiga mesquita, la qual es va construir on hi havia una basílica paleocristiana. A final del segle XV s'hi varen fer una sèrie d'intervencions que li varen donar l'aparença actual. L'església té una sola nau, dividida per arcs diafragmes. Malgrat que no té capelles laterals, entre els espais dels arcs s'hi poden contemplar diversos retaules. Actualment, s'hi duen a terme activitats de caràcter religiós i espiritual.

Oratori de Sant Miquel

Adreça: polígon 10, 07310 Campanet

Telèfon: 971 516 107

Horari: visites concertades

Oratori de Sant Miquel

Fonts Ufanes i el centre d'interpretació

Les fonts Ufanes, un dels atractius principals del municipi, varen ser declarades monument natural pel Govern de les Illes Balears l'any 2001. Brollen quan es produeixen pluges intenses. Estan ubicades a la finca pública de Gabellí Petit, una àrea natural d'especial interès amb el grau més alt de protecció, situada dins els terrenys de la possessió de Gabellí. A la zona de l'alzinar, explotada per fer-hi calç i carbó, es poden contemplar restes de rotlls de sitja, de barraques de carboner i de forns de calç.

A Campanet, també es conserven vestigis d'època prehistòrica, com el portal d'accés i altres elements del conegut talaiot el claper des Doblars, de planta quadrada.

Per conèixer millor tota la riquesa d'aquest indret, hi ha un petit centre d'interpretació on s'ofereixen projeccions audiovisuals sobre les fonts Ufanes o les barraques de carboner i, recentment, se n'hi ha afegit una sobre l'escarabat banyarriquer i els danys que pot arribar a provocar.

Fonts Ufanes

Monument natural i centre d'interpretació de les fonts Ufanes

Adreça: finca de Gabellí Petit, 07310 Campanet

Telèfon: 971 517 083 (Ca s'Amitger)

Horari: de dilluns a diumenge, obert tot el dia.

Centre d'interpretació fins a les 14.00 h

Les coves de Campanet

Varen ser descobertes el 1945, quan s'hi cercava aigua, tot i que els pagesos de la zona ja sabien de molt abans que hi havia un forat de quinze centímetres de diàmetre (que no es conserva avui dia) per on sortia un corrent d'aire molt fred, se sentia una remor constant i pegava a una cavitat subterrània. Quan varen explorar la cavitat s'hi va descobrir un jaciment paleontològic amb una quantitat important de restes del *Myotragus balearicus*, un animal prehistòric autòcton de Mallorca similar a una cabra, però de mida més petita.

Coves de Campanet

Adreça: autovia Palma – sa Pobla, sortida 37, 07310 Campanet

Telèfon: 971 516 130

Web: <https://www.covesdecampanet.com>

Adreça electrònica: info@covesdecampanet.com

Horari: de dilluns a diumenge, de 10.00 h a 17.00 h

Les coves de Campanet varen ser les darreres de l'illa que es varen obrir al públic, tres anys després de descobrir-les. Tenen una longitud d'uns quatre-cents metres i estan formades per una successió de sales amb nombrosos conjunts d'estalagmites que surten de les voltes rocoses que cobreixen la cova.

Malgrat que les coves no disposen d'un espai d'interpretació, els visitants poden fer ús d'una audioguia que explica el recorregut per l'interior, dividit en onze aturades, amb informació de les diferents sales, l'evolució de la cova, la fauna i el *Myotragus balearicus*.

Possessions

Campanet connecta amb la serra de Tramuntana pel vessant meridional. Això ha provocat que arreu del territori campaneter s'hi trobin vestigis de les activitats d'explotació dels recursos naturals de la Serra.

Les cases de Biniatró tenen una gran extensió de bosc en què hi ha un conjunt de sitges i un forn de calç. A Son Monjo, on hi ha dos forns de calç, cinc sitges i dues barraques de carboner.

A la possessió de Santiani, dividida en Santiani Gran i Santiani Vell, originàries del segle XVI, hi predominen els forns de calç. També s'hi conserven altres elements propis de les possessions, com un aljub, la cambra del missatge, la pallissa, el molí fariner i la tafona, on es pot llegir una inscripció de 1823.

A les cases de Fangar es conserva el celler antic, un espai ampli de dues plantes, i la tafona, en molt bon estat de conservació. També té un molí de sang fariner, situat a l'entrada de l'estable, on encara hi ha les menjadores per als animals.

Els molins

En un indret on la hidrologia és tan significativa, no hi podien faltar els exemples de molins d'aigua, de diferents èpoques i amb diferents funcions. Destaca el conjunt de molins de sa Cova, propietat de l'antiga possessió de Fangar, pròxima al torrent de Sant Miquel. D'aquests molins només es conserva un tram d'aproximadament quaranta metres de la síquia per on circulava l'aigua que arribava als molins, actualment desapareguts. Eren hidràulics i aprofitaven l'aigua del torrent per fer funcionar la maquinària.

Una altra tipologia de molins present a Campanet són els molins de vent, com el d'en Porret, ubicat a l'actual carrer dels Molins. Tot i que segurament en aquest carrer n'hi devia haver d'altres, només resta aquest exemplar, que va estar en funcionament fins al 1925 i va ser restaurat l'any 1998. Altres molins de vent conservats són el d'en Xisquet, en estat de ruïna, i el d'en Perrussoi, també fariner i que formava conjunt amb un altre molí de sang que no es conserva avui dia. Per acabar, encara subsisteix, tot i que no en l'estat original, el molí anomenat de sa Murtera o de Can Pastera, del qual es conserva la torre i la casa annexa, que varen ser reconstruïdes l'any 1982.

Un altre tipus de molins són els aiguaders, com el de Can Pere Poll, de final del segle XIX principi del segle XX, utilitzat per extreure aigua del subsol i utilitzar-la per a les tasques agrícoles. Es conserva també el molí de la possessió de Monnàber Nou, de torre quadrada amb la sínia adossada, segurament anterior a la construcció del molí. Aquesta possessió sorgeix el 1888, quan se separa de Monnàber Vell, originària del segle XVII, on es conserva la capella amb una inscripció de 1798.

Pollença

La bellesa del seu paisatge ha estat font d'inspiració d'un grapat d'artistes pollencins, però també d'altres vinguts de fora, sobretot a partir del segle XIX.

RUTES CULTURALS

La vila

POLLENÇA

Pollença tanca la serra de Tramuntana per la part septentrional amb el cap de Formentor. El seu paisatge està caracteritzat pel contrast entre el litoral marí i les planes, amb les valls de Colonya, Sant Vicenç o Bóquer.

El poble es va desenvolupar entorn de l'església de la Mare de Déu dels Àngels, ubicada a la plaça Major. Avui dia l'edifici que es pot contemplar va ser construït en el segle XVIII. Entorn d'aquest edifici, es troba l'anomenada plaça Vella, que fou l'antiga plaça medieval.

El nucli medieval fou la plaça de l'Almoïna, on hi ha una de les primeres fonts d'aigua potable, famosa pel gall que la corona.

En l'actual plaça Major, hi ha la font que abasteix d'aigua la població i l'edifici de l'antic cinema Capitol.

El convent de Sant Domingo, iniciat el segle XVI, està format pel claustre barroc i el temple de planta basilical amb deu capelles laterals.

Devora el convent hi ha els jardins de Joan March, on s'hi troba una torre gòtica que mostra encara una finestra conopial de finals del segle XIV. És un dels pocs elements que es conserven de l'antiga casa senyorial que s'hi aixecava, propietat de la família Desbrull.

El Calvari està ubicat en un monticle al qual s'arriba per una escalinata de tres-cents seixanta-cinc escalons. Està coronat per un oratori que té els seus orígens en el segle XVIII i custodia una imatge medieval de la Mare de Déu del Peu de la Creu.

Cal esmentar també l'oratori del Roser Vell, de principi del segle XVI, dedicat a la Mare de Déu del Roser. La seva aparença actual és el resultat d'una reforma del segle XIX.

Museu municipal de Pollença

Aquest espai sorgeix arran d'un dels esdeveniments d'art contemporani amb més trajectòria de Mallorca, creat l'any 1962, el Salón Estival de Pintura, amb l'objectiu de donar suport a l'art emergent i a les noves tendències.

A partir de 1968 el Salón Estival es converteix en l'actual Certamen Internacional d'Arts Plàstiques de Pollença, arran del qual s'ha format una de les col·leccions d'art contemporani més importants de Mallorca.

Museu municipal de Pollença

Museu municipal de Pollença

Adreça: carrer de Pere Josep Cànaves Salas, s/n, 07460 Pollença

Telèfon: 971 531 166

Web: <https://www.ajpollenca.net/ca/museu>

Adreça electrònica: museu@ajpollenca.net

Horari: de dimarts a dissabte, de 10.00 a 13.00 h

i de 17.30 a 20.30 h (mesos de juny, juliol, agost i setembre); de dimarts a dissabte, de 10.00 a 13.00 h (la resta de mesos)

El Museu municipal de Pollença es crea oficialment l'any 1975. Actualment el nombre de sales ha arribat a la desena, dedicades a diferents èpoques i estils artístics. Hi ha la sala de prehistòria, amb l'aixovar funerari trobat a la Punta a finals dels anys seixanta.

Pel que fa a l'art contemporani, destaca la mostra d'obres de l'artista Atilio Boveri. Aquest fons s'amplia, a més, amb altres cessions i donacions que es fan al museu i que donen com a resultat una col·lecció d'art contemporani heterogènia.

També s'hi exposen els materials que es van trobar en una de les voltes del claustre durant la restauració feta l'any 1985.

Sales del Museu municipal de Pollença

El casal de Can Llobera

Aquest casal senyorial va ser adequat per l'Ajuntament per convertir-se en biblioteca i arxiu històric i conserva l'arxiu fotogràfic Bestard Cerdà. Té espais de lectura adaptats a públic de diferents edats, així com d'altres de consulta i treball per a investigadors. A més, s'hi mostren espais típics de l'arquitectura mallorquina, com la façana, la cuina i el menjador, museïtzats amb objectes tradicionals de mobiliari, ceràmica i estris domèstics.

Museu Dionís Bennàssar

El museu està gestionat per la Fundació Dionís Bennàssar, una entitat privada sense ànim de lucre. Està ubicat en la casa particular del pintor, un edifici original del segle XVII que segueix la tipologia tradicional de la casa mallorquina.

Dionís Bennàssar va ser un dels pintors mallorquins més importants de la primera meitat del segle XX. La fundació va sorgir amb l'objectiu de reunir, conservar i donar a conèixer l'obra del pintor pollencí. El seu fons comprèn obres de les diferents etapes de l'artista.

El centre ofereix al llarg de l'any tota una sèrie d'activitats culturals, com tallers, concerts o xerrades.

Casal de Can Llobera

Adreça: plaça Vella, 7, 07460 Pollença

Telèfon: 971 530 108 – 697 163 227

Web: <https://auxcultura.wixsite.com/biblioteca>

Adreça electrònica: auxmuseu@ajpollenca.net

Horari: de dilluns a divendres, de 9.00 a 14.00 h i de 16.00 a 20.00 h; dissabtes, de 9.00 a 14.00 h

Museu Dionís Bennàssar

Adreça: carrer de la Roca, 14, 07460 Pollença

Telèfon: 971 530 997

Web: <https://www.museudionisbennassar.com/>

Adreça electrònica: info@museudionisbennassar.com

Horari: de dimarts a diumenge, de 10.00 a 14.00 h (durant els mesos d'hivern cal consultar els canals de l'entitat)

Estudi de Dionís Bennàssar ubicat en el museu.

Una de les sales del museu Dionís Bennàssar ubicat en el museu

Coster. Art i Natura

Ubicat als peus del puig de Maria, és una iniciativa privada sense ànim de lucre impulsada per l'artista pollencí Amador Magraner. Es tracta d'una proposta a l'aire lliure on es vol vehicular l'art amb la natura i oferir a la societat un espai de reflexió. Malgrat que inicialment va néixer vinculat a l'escultura, s'hi contemplen altres disciplines artístiques, com la performance o la instal·lació. Les obres s'exposen enmig de la natura, entre alzines i oliveres, i es crea un diàleg entre elles.

Puig de Maria

El puig de Pollença, conegut com el puig de Maria, és una muntanya situada al nord-est, de 330 metres d'altura, declarada àrea natural d'especial interès. Està coronat per un oratori que té els orígens en el segle XIV, on es fundà una comunitat religiosa formada per tres dones. L'aparença actual del temple es deu a una reforma del segle XIX, tot i que es conserven la torre i les muralles dels segles XIV i XV. Ubicat en les sales annexes a l'oratori, es mostren objectes de caràcter religiós i etnogràfic. S'hi ofereix també servei d'allotjament i restaurant.

Coster. Art i Natura

Adreça: carrer del Puig de Maria, pol. 1, 07460 Pollença
 Telèfon: 628 045 420
 Adreça electrònica: info@costerartinatura.com
 Horari: amb cita prèvia

Vista des de Coster. Art i Natura

Museu del Puig de Maria

Museu del Puig de Maria

Adreça: puig de Maria, s/n, 07460 Pollença
 Telèfon: 971 535 077 (Oficina d'Informació Turística de Pollença)
 Horari: No hi ha un horari establert.

Club Pollença

El Club Pollença es va fundar l'any 1910 com a club ciclista, però amb el temps ha esdevingut una entitat promotora de la cultura, a partir de l'organització d'esdeveniments vinculats al món del teatre, la música, el disseny, l'art, el cinema i la literatura, entre altres.

Des de la seva fundació, ha format una col·lecció d'obres a partir de les cessions dels artistes que hi protagonitzaven les seves exposicions. El seu fons va incrementar gràcies a la fundació del Certamen Internacional de Pintura de Pollença. Posteriorment, la col·lecció es va completar amb obres d'artistes de la dècada dels anys vuitanta.

Club Pollença

Adreça: plaça Major, 10, 07460 Pollença
 Telèfon: 971 530 000
 Web: <https://www.club-pollensa.com/es/>
 Adreça electrònica: secretaria@club-pollensa.com
 Horari: 7.30 – 00.00h (horari de la cafeteria i de les visites a les exposicions; les altres activitats tenen un horari concret.)

Al llarg de l'any presenta un programa d'activitats molt variat, en el qual destaquen actes com el Cine Club, les Primaveraes musicals, el certamen de curtmetratges Curt Club o la Setmana d'Arquitectura i Disseny. La seu del club Pollença es troba en el centre del poble, a la plaça Major, on s'ofereix també servei de bar i restaurant.

Construccions defensives

La construcció defensiva més antiga de Pollença és el castell del Rei, declarat bé d'interès cultural. Es pot datar del segle XIII, malgrat que segurament l'indret on es troba era ja un lloc de vigilància en època romana.

És un dels tres castells roquers que es conserven a Mallorca. Per això no és estranya la seva ubicació, una de les zones de més difícil accés de la vall de Ternelles, a quatre-cents noranta-dos metres per damunt del nivell de la mar. Malgrat que part de l'edifici està en runes, encara s'hi conserven alguns elements constructius.

La talaia i la fortalesa d'Albercuix, ubicades abans d'arribar a la famosa platja de Formenter, són construccions de caràcter defensiu.

Talaia d'Albercuix

La Talaia, del segle XVI, es trobava dins les terres de la possessió d'Albercuix i formava part del sistema de defensa de la costa mallorquina. Actualment és pública i es pot visitar. Abans d'arribar a aquesta torre, cal destacar el mirador de la Creueta i el Colomer, fet en el 1961 i que ofereix unes vistes impressionants del litoral pollencí.

La Fortalesa fou projectada a principi del segle XVII, i amb els temps ha patit diferents reformes i ampliacions. Durant la Guerra Civil fou expropiada pel govern per ampliar la base que hi va establir l'exèrcit de l'aire. Actualment, torna a estar en mans privades i ha estat declarada bé d'interès cultural.

La península de Formentor

Aquí s'hi trobava la possessió més extensa del municipi, Formentor. En el segle XX es va dividir en dues propietats: les cases de Formentor, a la part de ponent, i cala Murta, a la part de llevant.

Les cases de Formentor foren propietat de la família del poeta pollencí Miquel Costa i Llobera. Durant alguns anys va albergar un museu, però actualment aquest ja no existeix. Destaquen els seus elements defensius, sobretot la torre amb espitlleres. A més, conserva la capella i un molí de sang.

En aquest indret també s'hi troba l'Hotel Formentor, obert al públic l'any 1929 per l'argentí Adán Diehl. Actualment, ha estat totalment reformat.

El cap de Formentor acaba amb el seu far, construït el 1863, situat a dos-cents deu metres d'altura per damunt del nivell de la mar i amb una alçada de vint-i-dos metres.

Far del cap de Formentor

La vall d'en Marc

Antigament anomenada vall de Vàritx, avui dia és coneguda com la vall d'en Marc, una de les més importants pel que fa a l'explotació agrícola i ramadera, com demostren els nombrosos vestigis de caràcter etnogràfic que s'hi troben.

A la vall d'en Marc hi ha algunes de les possessions més significatives del municipi. Destaquen les cases de Son Marc, documentades des del 1680 i situades en una antiga alqueria musulmana. Actualment són propietat privada i, a part de les cases, s'hi conserva una capella dedicada a sant Marc, on els diumenges els pobladors de la vall acudien a missa. També conserva una tafona i un molí de sang.

Juntament amb Son Marc, en aquesta mateixa vall destaca la possessió de Son Serra i la de Son Grua, documentada en el 1628 i convertida avui dia en agroturisme.

Per la vall d'en Marc hi passa el camí Vell de Lluc. Si se segueix aquest i algunes de les seves variants, es poden observar cases de possessió significatives, com les del Pujol, del Molinet, i de ca s'Hereu.

Vall d'en Marc

Els molins fariners de Llinars

També a la vall d'en Marc s'hi troba la font i el conjunt de set molins fariners de Llinars, els únics elements etnogràfics del terme declarats bé d'interès cultural.

Segurament el nucli primitiu era d'origen islàmic i estava format per dos molins. Posteriorment, s'hi afegiren en diferents èpoques els altres cinc, el darrer en el segle XIX.

Es coneixen com el molí de Can Teixidor, el d'en Solivelles, el d'en Jaume Tixador, el de madò Teresa Roqueta, el d'en Ventet, el de Llinars i el de Can Petit. El darrer en funcionar va ser el d'en Jaume Tixador, que va moldre gra fins els anys cinquanta del segle XX.

A part d'aquest conjunt, hi ha onze molins d'aigua més arreu del municipi.

Salt de Llinars

Les cases de neu de Fartàritx i Míner Gran

La possessió de Fartàritx està documentada al segle XIII i en el segle XVII es divideix en dues propietats diferents. Posteriorment, aquestes es fragmenten de nou i sorgeixen quatre grans possessions: Fartàritx Gran, Fartàritx d'en Roig, Fartàritx d'en Vila i Fartàritx del Racó. Totes aquestes construccions tenen les característiques típiques de les possessions mallorquines de muntanya, organitzades entorn d'una clastra.

A Fartàritx hi ha una de les deu cases de neu que es poden trobar a Pollença. La seva activitat està documentada a partir del segle XVIII i, malgrat ser abandonada durant un temps, en el segle XIX torna a tenir activitat.

Casa de neu de Fartàritx

Es tractava originàriament d'una casa de neu de planta el·líptica, però posteriorment pateix una reforma que la converteix en rectangular i la dota d'una coberta de volta de canó.

L'altra casa de neu és la de Míner Gran. Aquesta finca pública, ubicada majoritàriament en el municipi d'Escorca, ocupa una petita part de Pollença.

La casa de neu està documentada ja en el 1717, quan el seu conductor era Pere Roger, qui també s'ocupava de la possessió, propietat de Sebastià Reynés i Martorell. Es tracta d'un dipòsit excavat a la roca.

A més, també hi ha restes d'un antic camí de naveters que baixava fins el coll del Puig de Ca.

La vall de Colonya

En una de les valls del municipi, la de Colonya, s'hi troben les cases que duen el mateix nom, i on visqué Guillem Cifre de Colonya. La possessió consta d'una capella pròpia on foren enterrades la seva dona i les dues filles del matrimoni.

Can Bosc és una altra de les més emblemàtiques. A la façana principal hi ha un escut de la família March que té una inscripció de 1770. Conserva encara la tafona, de 1750.

Glossari

Barraca de carboner. Les barraques servien de lloc d'aixopluc del carboner i solien ser de planta circular, tot i que n'hi ha de quadrades.

Casa de neu. Les cases de neu eren emprades per guardar la neu una vegada que s'havia convertit en gel després de recollir-la i pitjar-la. Es troben en cotes superiors als 800 metres, per la qual cosa les cases de neu de la serra de Tramuntana es concentren sobretot a la zona del Puig Major i del Maçanella. Aquestes cases de neu permetien obtenir gel, un bé luxós amb el qual es comerciava. El gel s'obtenia a partir de la neu que feia a l'hivern, la qual es conservava dins dipòsits fets en cotes altes. Quan la neu ja estava dins la casa, es pitjava amb maces i es cobria amb una capa de càrritx, que feia d'aïllant i de separador. El procés es repetia una sèrie de vegades fins arribar a obtenir diferents capes de neu i, finalment, la darrera es cobria amb càrritx, mata i cendra o sal.

Era. Les eres consistien en un gran cercle pla i envoltat de lloses, situat en un caire ventós, que s'utilitzava per batre els cereals, amb la força d'un mul, i per separar la palla del gra, amb l'ajuda de l'acció del vent.

Forn de calç. Els forns de calç s'utilitzaven per cremar pedres per aconseguir calç. Per fer-los, s'excavava un clot circular, anomenat caixa, entorn del qual es feia un paredat de pedra en sec, que es coneix com olla. La coberta rep el nom de capell, fet amb la mateixa tècnica, amb les pedres que posteriorment es cremaven al forn, per tant, cada vegada que es feia una cuïta s'havia d'elaborar una coberta nova. Dins aquestes construccions, la combustió a devers mil graus centígrads, durant setmanes, de roques calcàries, predominants a les Illes Balears, permetia obtenir calç viva, que tenia utilitats tant constructives com de desinfecció.

Qanat. Sistema hidràulic típic de la cultura islàmica, que consistia en una galeria construïda davall terra amb la tècnica de la pedra en sec per captar les aigües subterrànies aprofitant el pendent de la canal, el qual deixava drenar-les tan sols amb la força de la gravetat. Estava format per diferents sistemes d'emmagatzematge d'aigua i de canalització, i també per construccions que aprofitaven la força de l'aigua per posar en marxa la seva maquinària, com són els molins d'aigua fariners.

Molí hidràulic. El funcionament consistia, generalment, a acumular aigua en un safareig o bassa per aconseguir el cabal necessari per fer moure el molí. L'aigua acumulada era conduïda per una síquia fins a arribar al cup, un conducte vertical situat dins la torre del molí o davall terra per on es precipitava l'aigua que, finalment, feia moure la roda. Els molins hidràulics d'època medieval eren de roda horitzontal, ja que els de roda vertical s'introduïren a Mallorca en el segle XVIII. La roda era moguda per la força de l'aigua i traslladava el moviment a la resta del mecanisme, format per unes rodes de pedra que molien el blat que queia de la tremuja, dipòsit que contenia el gra. Exteriorment els molins hidràulics solien ser una torre atalussada, a la qual s'adossava l'obrador, que era el lloc on hi havia la maquinària, i de vegades també s'hi afegia una altra estança que feia d'habitatge del moliner i la família.

Molí de vent. Aquest tipus de molins són moguts per energia eòlica aconseguida per la força del vent captada amb les antenes, que tenien una estructura que permetia dirigir-les en funció de la direcció del vent. Les antenes se situaven a la torre, que podia ser circular o quadrada, però, en el cas dels molins fariners, solia ser cilíndrica.

Rotlo de sitja. L'ofici de carboner va ser un dels més comuns en aquesta part de Mallorca. Per això, arreu de la serra de Tramuntana, sobretot als alzinars, hi ha escampades les construccions que s'utilitzaven en el procés d'elaboració del carbó, totes fetes de pedra en sec. Els rotlos de sitja són porcions de terreny de forma circular delimitats amb una filada de pedres, damunt els quals es posava la llenya, normalment d'alzina, que es cremava juntament amb argila i restes de branques per obtenir carbó. El carboner vigilava que la cremació fos correcta per obtenir un producte de qualitat. Aquest procés podia durar dies, per això, era necessari construir les barraques on es refugiaven. De vegades, també s'hi feia un forn de pa, també de pedra en sec, i una mosquera, lloc per fer ombra i on descansava el carboner.

Sínia. Les sínies són un element per extreure aigua subterrània que els àrabs varen estendre per tota la Mediterrània. A Mallorca predomina la utilització de les sínies fins a final del segle XIX, quan s'introduïren els molins aiguaders i moltes varen ser destruïdes o reconvertides i modificades per adaptar-les a la maquinària moderna. El funcionament de les sínies és senzill, ja que s'activen amb la força de tracció produïda per un animal. N'hi ha de diferents tipologies: la de fusta i cadufs, que és la més antiga; la de ferro i cadufs; la de calaixos i la sínia de rosari, introduïda a Mallorca al segle XX. Totes, malgrat les diferents maquinàries, tenen els mateixos elements arquitectònics i el mateix funcionament. És un pou excavat, de forma cilíndrica, que té tota la maquinària al coll, la qual està composta per una roda o rodet de fusta amb un element vertical (l'arbre) del qual surt la perxa, on s'enganxava l'animal. Aquest girava pel caminet de la mota, el mur de pedra cilíndric exterior fet entorn de la boca del pou.

Tafona. Les tafones eren el lloc on es produïa l'oli, des de la molta, el premsatge i, finalment, l'emmagatzematge del producte. Aquest tipus d'instal·lacions solien ser estances grans i altes. Normalment disposaven d'espais diferents, com el graner, on es dipositava el fruit una vegada recollit, i el trull, amb el qual es molia l'oliva i que era activat per un molí de sang mogut per la força d'un animal. Per acabar, hi havia un espai on es premsava l'oliva després d'haver passat pel trull i, per acabar, les piques, on es dipositava l'oli i es seleccionava el producte final.

Torre de defensa. Aquests elements arquitectònics es construïren sobretot entre els segles XV i XVII, a causa de l'amenaça constant d'incursions de pirates i corsaris. Originàriament, moltes de les torres estaven exemptes, però quan deixaren de complir la funció inicial s'integraren dins altres construccions o se n'hi adossaren. Les torres formaven part d'un sistema de vigilància que, mitjançant senyals de foc i de fum, s'interconnectaven unes amb les altres per poder avisar dels perills o possibles atacs.

SERRA DE **TRAMUNTANA** MALLORCA
PATRIMONI MUNDIAL

